

naše planine

5-6

1983

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Glavni i odgovorni urednik: prof. dr Željko Poljak. Urednički odbor: Nikola Aleksić, Darko Berljak, Vlado Božić, Krunoslav Milas, Željko Poljak, Ante Rukavina i Cvjetko Soštaric.

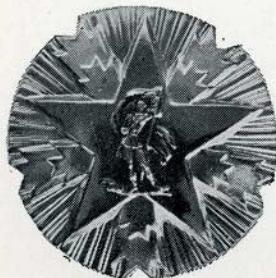
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja preplata 400 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 80 dinara. Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tiskavac »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972).

Volumen 75 (35) Svibanj—Lipanj 1983. Broj 5—6
Godina 75 (35) Maj—Juni 1983. No 5—6

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

SADRŽAJ

Ivo Slaviček: Bio bih siromašniji	97
Darko Berljak: Trideset godina Everesta	99
Radivoj Kovačević: Solisti na »krovu svijeta«	103
Prof. Krunoslav Milas: Tuhobićem na Medviđak	106
Rajka Blašković: Stožac	108
Tomislav Đurić: Sablasti u Crnom Dabru	109
Šime Balen: Sredinom Srednjeg Velebita I	111
Daniel Vukušić: Susret na proplanku	116
Perica Korica: Orlovi nad Badnjom	119
Ante Rukavina: Gradina i Starčevića glavica u Žitniku	120
Robert Smolec: »Po starim gradovima Ivanšćice«	123
Ivana Paškvan: Toni Valeruz, sportaš koji to nije	127
Željko Kašpar: Prvi seminar PSH o zaštiti prirode	129
Prof. dr Vladimir Blašković: Alpinistički uspon na Durmitor 1883. godine	132
Publicistika	135
Alpinizam	138
Speleologija	138
Vijesti	140

**Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom**

Slike na omotu:

Prva stranica: Negdje u centralnim Alpama
Zadnja stranica: Uspon na Mount Everest

Piz Roseg (3937 m)

Bio bih siromašniji...

IVO SLAVIČEK

OSIJEK

Kad iz perspektive jednog pedesetogodišnjeg planinarskog života čovjek pogleda koliko su ga planine obogatile, tada vidi da sve što je dao planinarstvu postaje gotovo bezzajno prema onome što je od njega dobio. Počev od prvih divljenja sutjesci Kovačice i slapu Skakavcu na Jankovcu, preko srhova koje je izazvala Komarča što se neiskusnu planinaru učinila strašnjom od Hribarice i uspona grebenom na vrh Triglava zajedno, otkrića »novih svjetova« u bosanskim planinama i tihog zadovoljstva upoznavanja detalja u slavonskim gorama, pa do površnog ali ipak nezaboravnog doticaja s Dolomitima, Dacshteinom i Birgitzköpfliom u Tirolu — sve je niz impresija koje su neponovljive i koje izazivaju pitanje: koliko bih bio siromašniji da nisam odlazio u planine...

U spomen mom ocu koji me naučio ljubiti planine

Bio bih siromašniji vjerojatno za milijune crvenih krvnih zrnaca, za disanja punim plućima i smirenost koju može dati samo netaknuta priroda, ali nadasve siromašniji za niz doživljaja. I onih krupnih, kojih se planinar sjeća dok je živ i koje pripovijeda bezbroj puta, postajući možda ponekom i dosadan, ali i onih najsigurnijih, što spojeni svi zajedno čine mozaik doživljaja planina koji je u svakom planinaru posve drukčiji, a ipak podjednako istinit i uvjerljiv.

Siromašniji bih bio za brojna smirena juče, kad je tura tek počela. Za jutra kad sunce još nije izašlo nad dolinu Vrata, pa samo odjeci gojzerica onih što krenuše još ranije od nas prema Pragu govore da nismo sami, a opet se osjećamo tako sami i povezani s prirodom. I jutra kad kapi netom otopljena snijega blistaju na travkama na lipanjskom

suncu Pohorja, i jutra u kojima cvrkut ptica mami prema nedalekoj Topličkoj glavi kod planinarskog doma Lapjak, i jutra kad vjetar istresa hladnoću noći na smrekama Romanije.

Da ne govorimo o smirenim dopodnevima, u kojima tek počinjemo misliti na svačenje košulje, uživajući u čarobnoj tišini Velog polja, ili kad kroz maglu sunce još oklijevajući šalje svoje zrake kroz divlju vegetaciju kraj Zagane Peči na putu prema Cojzovoj koči.

Zarka podneva kad smo ljenčarili u sjeni crnogorce na Uskovnici, ili razmišljali koja je od tri glavice glavni vrh Trebevića, ili oklijevali na Bogatinskom sedlu hoćemo li krenuti nalijevo prema Bogatinu i Mahavšćeku, ili udesno do jedva posjećivane Lanževicu. I na tom istom mjestu dočekali da gusti oblaci pokuljaju od planine Za Lepočami i od Krnskog jezera, pa kao u nekoj čaroliji odozdo iz oblaka začujemo najprije glasove, a tada se tek jedan po jedan pojavljuju planinari što se vraćaju s Krna, doslovce izranjavajući iz oblaka.

Kasnata popodneva kad sunce teži zapadu, pa se s Ribniške koče na Pohorju može gledati duže nego iz bilo koje planinarske kuće, jer zapadno od nje nema visokih vrhova ni lanaca. Nezaboravno popodne u studenome kad nam je vrh Učke pružio izvanredan dokaz naklonosti: jasno se vidjelo kako suton polako zahvaća prvo Kamniške Alpe, a zatim i Julijske, gdje je »očak Triglav« najduže davao otpor neumitnu mraku.

I onda noći: pune zvijezda, kad u čistu zraku i potpunoj tamni možete baciti pogled najdalji što ga ljudsko oko dosiže bez pomoćnih sprava: ravno do Andromedine maglice. Kad osjećate da priroda tajanstveno živi i prikuplja snage za novi dan, kad caruju sove i šišmiši, a noćne grabljivice negdje se u tamni nečujno šuljaju i sretni ste što u tim višinama grabljivice predstavljaju opasnost samo za voluharice, ptičad i ostali sitniji svijet oko vas.

Da i ne govorimo o mirisima. Ne zna se što ostaje trajnije u sjećanju: opori miris crnogorce u šumovitim planinama srednje Bosne, gorčasti dah Sredozemlja, vegetacije Dinare, nezaboravni vonj divljih klinčića u Dolini triglavskih jezera ili miris svježeg sjenja na Senožetima.

Pa boje: od blijede ali ugodne boje istih klinčića, jarke dubine modrila na encijanima, prodorno naivnog plavetnila potočnica koje na svoje veliko iznenadenje nadoste u obilju i na bezvodnoj Lepoj Komni, jarka žuta trava kojima nažalost ni imena ne zname, pa do rododendra koji u različitim stadijima razvoja daje raznovrsne dubine posebne crvene boje.

A tek jesenske boje! Ugodne i u nizinskim šumama, one pravi plamen postižu tek na uzvišenijim dijelovima, gdje divlja trešnja daje poseban krvavi ton bogatstvu palete, a sočna i tamna crnogorica svojim kontrastom još više ističe bogatstvo žutila, smeđeg i crvenkastoga. Ondje gdje vegetacija uglavnom

prestaje, priroda se brine da u različita godišnja doba ne ostane siromašnija u kolorističkom pogledu. Različiti lišajevi daju istu paletu koju i kasna jesen na šumi, samo sve u prigušenoj diskreciji. Kao akvarel prema ulju.

A onda posebnosti koje se izvan planina ne mogu vidjeti. Ne krenete li u planine, nikad nećete znati dražest igre mladih kozoroga, veličanstvenost kruženja planinskog orla, uzbudenost goveda što šilaze u rujnu s planinskih pašnjaka. Vidjeti kako na Vlašiću šišaju ovce, osjetiti uzbudenost stada pri tome, kao i posebnu užurbanost planinskih pasa. Jesti sira s bosanskih katuna, piti kisela mlijeka iz starinskih zemljanih posuda, dobivenog s ljetnih pasišta stada u Sloveniji, kušati kruha ispod peke, domaćega kraškog pršutu.

Ustanoviti da npr. na potezu od Mojstrane do vrha doline Krme ima ne samo veliki broj izvora, nego da se u njima razlikuje voda po okusu i hladnoći, pa češćim prolaznjem stvoriti »svoje« omiljelo vrelo u kojem ćete tažiti žed i puniti čuturicu.

Slušati prijeteću grmljavinu izdaleka, žuriti da se ne pokisne, ali i slušati grmljavinu Peričnika i provlačiti se uza nj ne mareći da se i dobrano ovlaži... Slušati grmljavinu usova u daljini, pa biti podjednako sretan što se to doživljava kao i zato što smo ipak izvan toga. Slušati svilenkasti huk vjetra kroz iglice omorike, ili zvonke udarce drvosjećine sjekire (ah, koliko ljepše od moderne i praktične motorne pile), ili zvuk zdrava drveta koje su bosanski konjići dovukli do ruba padine, a dalje ih radnici puštaju da se zvonko otkoturaju do mjesta sabiranja. Čuti kopita mazgi što nose snabdijevanje u više planinarske domove. Uživati u huku potoka (jeste li primijetili da svaki potok, baš kao i svaki čovjek, ima drukčiji glas?).

Slušati posebni zvuk srndačevih zubi koji neopažen pase travu (i biti sretan pri tome što smo planinari a ne lovci), cikot razigranih vjeverica koje nadmašuju sve majstore trapeza po cirkusima, osobljeno glasanje sve rjeđih svizaca. Ili kotrljanje puha na tavanu iznad sobe, što je toliko zbumjivalo dok nam nisu razjasnili tko se to »igra lovice« iznad nas.

Polako upoznavati životinje, biljke, kamebine, znati od ture do ture sve više o njima, a ujedno znati — što dalje to čvršće — da još uvijek znamo premalo i da nas svaka nova spoznaja dovodi novim nepoznanicama (kao i u znanosti, uostalom).

Upoznavati ljude, krajeve, biljne pokrove, pomalo i geološke formacije. I kroz sve to — bolje upoznavati sebe. Želimo li još što više?

Da, da nisam išao u planine, bio bih siro mašniji. Za doživljaje, saznanja, osjecaje. Vjerujatno i za dio zdravlja. Posve sigurno za puninu osjećaja da je čovjek nerazdvojiv i dio prirode. I što čvršće to osjeća — to bolje za nj.

Trideset godina Everesta

DARKO BERLJAK

ZAGREB

29. svibanj 1953. godine, $27^{\circ}59'16''$ sjeverne širine i $86^{\circ}55'40''$ istočne dužine, visina 8847,737 metara, 11 sati i 30 minuta po nepalskom vremenu.

»Najprije sam osjetio olakšanje, jer više nije trebalo usjecati stopinke, prijeći grebene i jer iznad nas više nije bilo uzbrdice koja bi nas mučila neizvjesnoću. Pogledao sam Tensinga i usprkos njegovim snježnim naočalama i maski za kisik s dugim ledenim svjećama, koje su pokrivali njegov obraz, nije bilo sumnje da mu se preko lica širio njegov zarazni osmijeh čistog veselja, kada je gledao naokolo. Pružili smo si ruke, zatim je Tensing prebacio svoje ruke preko mojih ramena i tapšali smo se po ledima sve dok nismo ostali bez zraka. Sat je pokazivao 11 i 30.«

»Snovi su se ostvarili. Bilo je pola danaest ujutro, sunce je sjalo i nikada nisam vidio tako modro nebo. Iz Tibeta je puhao lagan vjetrići i snježna zastava koja neprestano leprša s Everestovog vrha uistinu je bila mala. Oko nas je na sve strane ležala velika Himalaja. Takav vidič nisam vidio nikada i nikad ga više neću vidjeti, divlji, čudesan i zastrašujući. Ali nisam osjećao strah i grozu, jer previše volim planine, previše volim Everest. U tom velikom trenutku koji sam čekao cijeli život, moja gora nije bila stvar od leda i kamena, stvar bez života, već topli, prijateljsko i živo biće.«

Ovim riječima su Edmund Hillary i Tensing Norgay opisali svoje osjećaje kada su prije 30 godina kao prvi ljudi u povijesti stajali tako visoko na ovoj planeti kao nitko prije njih. Ove godine, točnije 29. svibnja, navršilo se već treće desetljeće od prvi put doživljenog trenutka, kada je cijeli svijet pod tobom i koji je čežnja svakog alpinista. Ljudi su dugo vremena stremili prema trećem polu Zemlje, kako su ga neki nazivali, 8847 metara visokom Mt. Everestu, Chomolungmi ili Sagarmathi. Od prve ekspedicije na njega davne 1921. godine, Everest je mnoge odbio, neke i pokopao u svom prostranstvu, ali nije mogao odoljeti težnji čovjeka da savlada i najvišu čvrstu točku na Zemlji.

Kada su Hillary i Tensing stajali na vrhu, ni oni niti bilo tko drugi nije mogao predvidjeti što će se događati i kakvi će se sve usponi ostvariti na Everestu idućih 30 godina. Tokom tih godina izgledalo je da su na Everestu riješeni svi problemi, ali uvijek je nakon jednog podviga slijedio novi, još veći i bilo bi nelogično tvrditi da su na njemu iscrpljene sve mogućnosti. Tko zna kakvi će se događaji na njemu odvijati u sljedećih 30 godina. Da je netko rekao prvim osvajačima da će se na vrh popeti čovjek potpuno sam i bez kisika, sigurno bi odmahnuli rukom, a možda će u budućnosti on biti vrh kao danas neki u Alpama, na koji će se istovremeno penjati desetine naveza, svaka po

Detalj iz Schneiderove karte Khumbu Himal

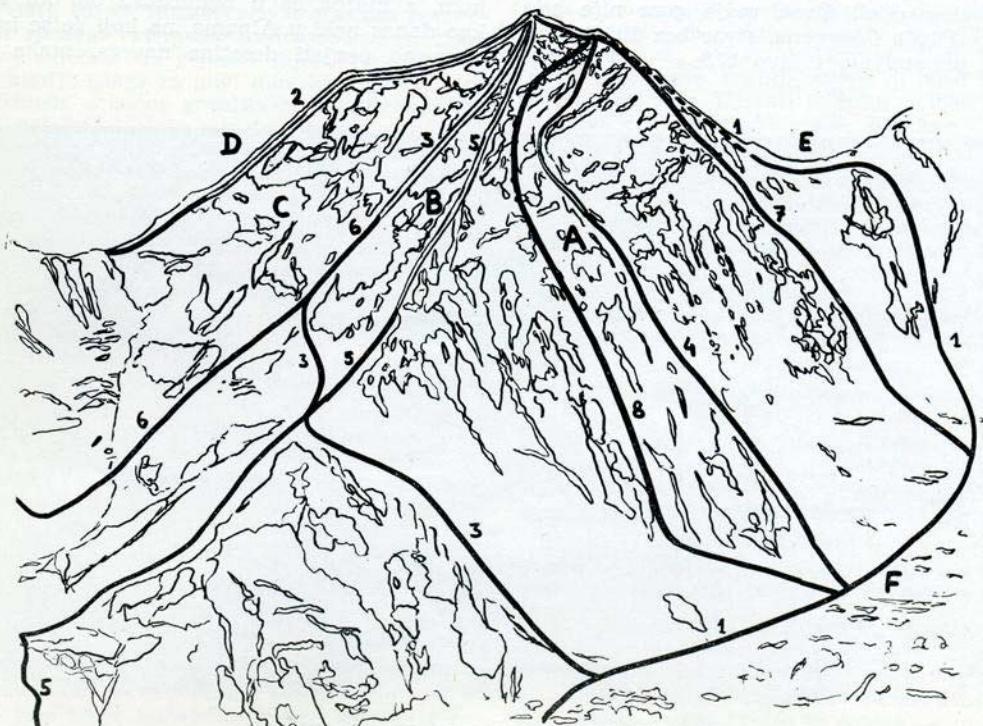
Serpa Tensing 1953. godine

svojim smjerom, a velike ekspedicije bit će davno prošlost i pionirsko doba osvajanja himala.

Teško je opisati i sistematizirati događaje na Everestu, i bila bi nepravda ne spominjati one koji nisu imali sreću, jer su i njihovi pokušaji pridonosili kasnijem uspjehu. Švicarac Lambert i Šerpa Tensing bili su 1952. godine samo 352 metra od vrha i sve nepoznance uspona bile su uglavnom riješene, ali nedostajalo je samo malo sreće i dobrog vremena da budu vječno zapisani kao prvi osvajači. Tko danas zna Ernesta Schmieda i Jürga Marmeta, ljudi koji su bili drugi na vrhu. Ili za sva imena pedesetorice koji su svoj san platili životom i čija je grobnica Mount Everest.

Danas je teško pratiti što se sve događa na najvišoj planini na svijetu jer se u toku jedne godine i više ekipa penje istovremeno s raznih strana. Penje se i u raznim godišnjim dobjima (proljeće, jesen, zima). Everest je bio i ostao najzanimljivija planina na svijetu i svaka jača planinarska organizacija želi se na njemu i potvrditi.

Dolje: Skica sjeverne i jugozapadne strane Mt. Everesta: A jugozapadna stijena, B zapadni greben, C sjeverna stijena, D sjeveroistočni greben, E južno sedlo, F zapadni CWM, 1 britanski smjer (1953), 2 kineski smjer (1960), 3 američki smjer (1963), 4 britanski smjer (1975), 5 jugoslavenski smjer (1979), 6 japanski smjer (1980), 7 poljski smjer (1980), 8 sovjetski smjer (1982)

Svi termini za uspon rezervirani su godinama unaprijed i da se ne bi otišlo u krajnost, nepalsko Ministarstvo za turizam daje dozvole samo za sljedećih pet godina.

Kako izgleda prosječan osvajač Mt. Everesta? Koliko je star, visok, težak, nakon koliko je godina bavljenja alpinizmom došao na vrh? Takve analize još nitko nije radio, ali elementi postoje, jer se zna da je na vrhu bilo od 1953. g. do zaključno s Japanom, skom ekspedicijom u zimi 1983. g. ukupno 135 ljudi.

Ako ste Šerpa imate i najviše šansi da dodete na vrh. Taj narod koji živi visoko u Himalajama i koje su im današnja domovina, zaslužio je da ih je već skoro tridesetoricu stajalo na vrhu, više od bilo kojeg naroda na svijetu.

Poznato je da na Everest vode dva glavna puta, iz Nepala i Tibeta (Kina), da je do 1950. g. put iz Nepala bio nepoznаница, ali većina kasnjih uspona poduzeta je baš iz njega. Kada se Nepal otvorio za strane ekspedicije, zatvoren je prilaz iz Tibeta i prvi uspon s te strane uspijeva Kinezima 1960., a strancima tek 1979. godine.

Sve je to napisano u mnogim knjigama i Everest je sigurno planina najviše spominjana i opisivana u literaturi. No podimo redom. Na najvišoj planini na svijetu danas postoji osam prvenstvenih uspona.

Prvi je izведен 1953. g. već spominjani britanski smjer preko ledenjaka Khumbu, zapadnog CWM-a na južno sedlo i dalje jugoistočnim grebenom na vrh. Tim putem, koji već možemo nazvati »via normale«, prošlo je i popelo se na vrh 82 čovjeka.

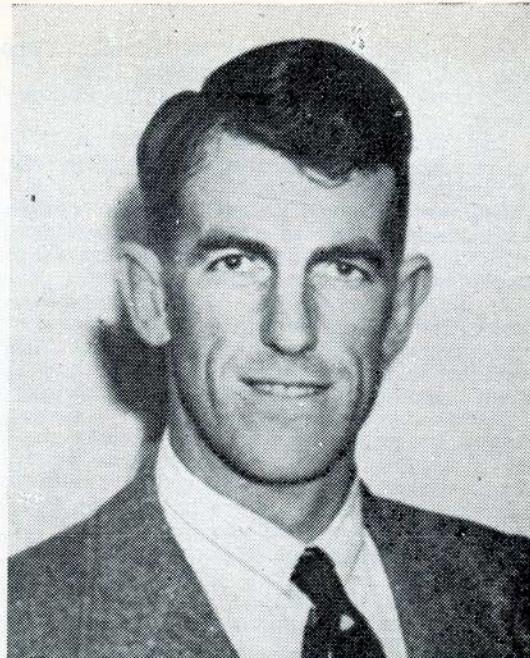
Sedam godina poslije ispenjan je kineski smjer iz Tibeta preko sjevero-sjeveroistočnog grebena, a od tada je četraest ljudi prošlo tim putem.

God. 1963. američka ekspedicija je preko jugozapadne strane, dijela zapadnog grebena i sjevero-zapadne stijene stigla na vrh. To je i prva ekspedicija koja je penjala paralelno dva smjera na Everestu, klasičan preko južnog sedla i prvenstveni. Willy Unsoeld i Tom Hornbein popeli su se novim smjerom i sišli preko južnog sedla i bili prvi ljudi koji su »traverzirali« najviši vrh na svijetu.

Britanci 1975. penju svoj drugi prvenstveni uspon i to kroz jugozapadnu stijenu. Četvorici penjača to uspijeva u cijelosti od podnožja pa do vrha.

God. 1979. ispenjan je najduži smjer na Everestu — Zapadni greben. Pored dva britanska, američkog i kineskog smjera, a na što smo posebno ponosni, od tada postoji jugoslavenski smjer. To je uspjelo Andreju Štremfelju, Nejciju Zaplotniku, Stanetu Belaku, Stipu Božiću i Šerpi Ang Phuu. Najveći uspjeh našeg planinarstva a najvjerojatnije i našeg sporta uopće.

Direktan uspon u sjeverozapadnoj stijeni uspijeva 1980. g. dvojici Japanaca, Ozaki i Shigehirou.

Edmund Hillary 1953. godine

Iste godine izvode još jedan prvenstveni uspon, preko južnog grebena, Poljaci Czok i Kukczka.

U proljeće 1982. g. napokon su i alpinisti SSSR-a ispod Everesta. U lijevom dijelu jugozapadne stijene, gdje je izgledalo da nema mogućnosti za kompletan uspon, to ipak uspijeva čak jedanaestorici. Četvorica od njih penju se posljednji dio po noći i po prvi puta Everest je osvojen kasno u noći (oko 1 sat i 50 min. po lokalnom vremenu).

Zanimljivo je spomenuti da osim britanskog smjera iz 1953. g. i kineskog preko SI grebena nijedan od ostalih smjerova nije još doživio ponavljanje.

Ima li još mogućnosti za nove prvenstvene uspone? Najvjerojatnije još mnogo. Istočno-sjeveroistočni greben i istočna strana s ledenjaka Kangshing zasada su odbile sve pokusaje. Dio sjeverne i veći dio istočne strane Everesta pruža još mnogo šansi. A već postojeći smjerovi dozvoljavaju mnogo varijanti od 1000 i više visinskih metara.

Svi oni koji se upute na Everest moraju računati da su im šanse tek 37%, jer od 71 ekspedicije koje su organizirane na Everest od 1921—1983. g. vrh su dostigle tek 26.

Koje su sve narodnosti bili ljudi na vrhu? 28 Nepalaca, 14 Nijemaca (zanimljivo je da prvom od njih to uspijeva tek 1978. g.), 12 Kineza, 11 Rusa, 10 Amerikanaca, 9 Japanača, 7 Talijana, 7 Austrijanaca, 6 Švicaraca, 6 Indijaca, 5 Engleza (samo!), 5 Poljaka. 4 Jugoslavena, 3 Francuza, 2 Novozelandanina, 2 Kanadana, po jedan Korejanac i Španjolac (Bask koji je na vrhu ostavio zastavicu ETA-e).

Još u pionirsko doba avijacije prelet Everest-a bio je želja mnogih pilota. Prvi put ga je uspjelo 1933. g. Houstonovoj avio-ekspekciji.

Ing. Erwin Schneider s pomoćnicima 1955.
g. izrađuje prvu »specijalku« područja Mt.
Everesta 1:25.000.

Svičarska ekspedicija godinu dana poslije osim Everest-a ima za cilj i drugi osamtisućnjak u blizini — Lhotse. Uspijeva im drugi uspon na Everest i prvi na Lhotse.

U indijskoj ekspediciji 1965. g. Šerpa Nawang Gombu postaje prvi čovjek koji se dva puta popeo na Everest. Danas je taj broj veći. To je uspjelo i Šerpi Ang Phuu koji je prvi ispenjao dva različita smjera na vrh Nažalost, na silazu je poginuo. Prvi čovjek koji je bio na vrhu s nepalske i kineske strane je Japanac Kato. On je ove zime postao drugi čovjek koji je bio na vrhu tri puta, a prvi koji je to učinio u sva tri termina kada su mogući usponi (proljeće, jesen, zima), ali je nestao na silazu, pa je Šerpa Sundare prvi i jedini živi čovjek koji je bio tri puta na najvišoj točki na Zemlji.

Prvi uspon bez umjetnog kisika uspijeva Reinholdu Messneru i Peteru Habeleru 1978., a Messner se 1980. penje s kineske strane sam i bez dodatnog kisika i stavlja »točku na i« u osvajanju Everesta.

Prva ženska ekspedicija na Everest je japanska 1975. g. Na vrh se uspela Junko Tabei. Taj primat držala je svega devet dana, jer to uspijeva i Kineskinji Pantong s tibetske strane. Zanimljivo je da se na njoj po prvi put snima EKG na samom vrhu. Još dvije žene osvajaju Everest. Poljakinja Wanda Rutkiewicz i Nijemica Henelore Schmatz, ali ona nažalost umire s partnerom Reyom Genetom na bivaku ispod vrha.

U talijanskoj ekspediciji 1973. g. na vrh stiže najmladi osvajač, sedamnaestogodišnji Nepalac Sambu, koji je ujedno prvi i dosad jedini Nepalac ne-Serpa na vrhu.

Pet godina poslije na vrh stiže i najstariji čovjek, pedesetogodišnji Pierre Mazeaud, koji s vrha preko baznog logora uspostavlja direktnu radio vezu s Parizom. No, od 1979. g. pedesetjednogodišnji Nijemac Schmatz je ipak najstariji čovjek koji je bio na vrhu.

I tako u nedogled. Ima još mnogo zanimljivih momenata vezanih za najvišu planinu na svijetu.

Već je nekoliko grupa bivakiralo na otvorenom ispod Južnog vrha (8530 m). Većina je preživjela, ali neki i nisu.

God. 1973. vrh je prvi puta osvojen u postmonsunskom periodu, to su učinili japanski alpinisti.

Zbog političkih prilika, a i nekih ekspe-

Talijanska ekspedicija 1973. g. zapanjila je
dicija koje nisu poštivale granicu između Ne-
pala i Kine, Nepalci nisu dozvoljavali uspo-
ne od 1966. do 1969. g.

svom brojem: 64 člana, 70 Šerpa, 1600 nosača, helikopter za snabdijevanje preko Lede-

nog slapa (helikopter se na kraju i srušio, ali sve je završilo s laganim ozljedama pilota), voda ekspedicije imao je u baznom logorу na visini od 5300 m šator s kupaonicom.

Godina 1978. je rekordna po usponima. Na vrhu je bilo u različito doba i s različitih strana ukupno 24 alpinista.

Od 1975. do 1981. g. na vrhu je stajala triangulacijska piramida koju su postavili Kinezi. Bilo je zanimljivo pratiti kako se sva-ke godine mijenjala okolina, čas je virila nisko iz snijega ili je bila posve otkrivena. Od prošle godine više je nema. Ne zna se je li cijela pod snijegom ili ju je odnjo vijetar.

God. 1970. organizirana je japanska skijaška ekspedicija na Everest koja se nije proslavila. U Ledenom slalu poginulo je šest Šerpa, a spust sa 7700 m bio je sve prije nego skijanje, jer je 1600 visinskih metara skijaš Miura prešao za nekoliko minuta direktnom vožnjom, kočio padobranom, pao i ustavio se u posljednji trenutak.

God 1981. Everest osvaja američka ekipa sa-
stavljena od samih lječnika. Uz osvajanje vr-
ha napravljena su i mnoga medicinska istra-
živanja.

Spomenimo i najskuplje ekspedicije: japanska s kineske strane 1980., a to su ustvarile dvije, jedna po grebenu, a druga po sjevernoj stijeni; stajale su dva milijuna dolara. Prošlogodišnja kanadska ekspedicija potrošila je preko milijun dolara, a neki dijelovi uspona snimani su kamerom i direktno preko satelita slani u Kanadu.

Trenutno su dvije mogućnosti uspona u centru pažnje. Preko istočno-sjeveroistočnog grebena, gdje je već dostignuta visina od 8000 m, ali Englez Boardman i Tasker kojima je to uspjelo nisu se više vratili. Prošle godine Amerikanci su prvi put pokušali s istočne strane tj. s ledenjaka Kangshung. Ta strana je potpuno pod snijegom, objektivno najopasnija, s visinom stijene od preko 3000 m. Uspjeli su doći tek do 6750 m.

Recimo još da je bilo zahtjeva da se s vrha spušta sa zmajem (deltaplan), ali nepalska vlada to nije dozvolila, zatim da je upravo na Everestu čileanska ekspedicija, a Bugarska ima dozvolu da pokuša na Zapadnom grebenu.

Nesumnjivo je da Mati božica Zemlje, Chomolungma, Sagarmatha, ti. Mount Everest, čeka još mnogo pothvata, koje je vrlo teško predvidjeti.

- M. Butorac: Osvajanje Himalaje, Zagreb, 1951
 J. Hunt: Pobjeda na Everestu, Subotica, 1955
 više autora: Himalaja in človek, Ljubljana, 1957
 M. Butorac: Osvajanje Mt. Everesta, Zagreb, 1965
 Förster-Grassler: Juriš na vrhove svijeta, Zagreb,
 1962
 J. R. Ullman: Tenzing, zmagovalec Everesta,
 Maribor, 1968
 M. Rastresen: Kruta gora, Ljubljana, 1979
 više autora: Na vrh svijeta, Zagreb, Ljubljana, 1979
 R. Messner: Mount Everest, Zagreb, 1980
 T. Hiebeler: Pustolovština Everest, Maribor, 1981
 N. Zaplotnik: Pot, Kočevje, 1981
 T. Skarja: Everest, Ljubljana, 1981
 E. Hillary: Ni zmage brez tveganja, Ljubljana, 1981

Solisti na »krovu svijeta«

RADIVOJ KOVACHEVIC

SRIJEMSKI KARLOVCI

Posljednjih dana prošle godine »majka vjetrova« prihvatila je u svoje ledeno naručje još dva ljudska života. Na žrtveniku Sagarmate, Čomolungme, Mount Everest ili kako još sve ne nazivaju Krov svijeta ostali su dvojica japanskih alpinista Jasuo Kato i Tošiako Kobiaši. Vijest nimalo neobična i nepoznata osvajačima Himalaja. Mnogi su na ledenim padinama najvišeg gorja u svijetu ostavili živote zaradi junačenja, pred divom — prirodom. U Himalajima se grijesi samo jedanput — poslije tebe grijese drugi. Dvojica Japanaca su, vjerojatno, precijenili snage kada su odlučili da zanoće na otvorenom, bez vreća za spavanje i šatora, stotinjak metara ispod vrha Everesta. Svoj loš proračun ponijeli su u grob i pravi razlozi o njihovu vječitom bijelom snu otišli su u nepovrat s njima, baš kao što su te svoje tajne i mnoge druge žrtve Himalaja pokopale sa sobom.

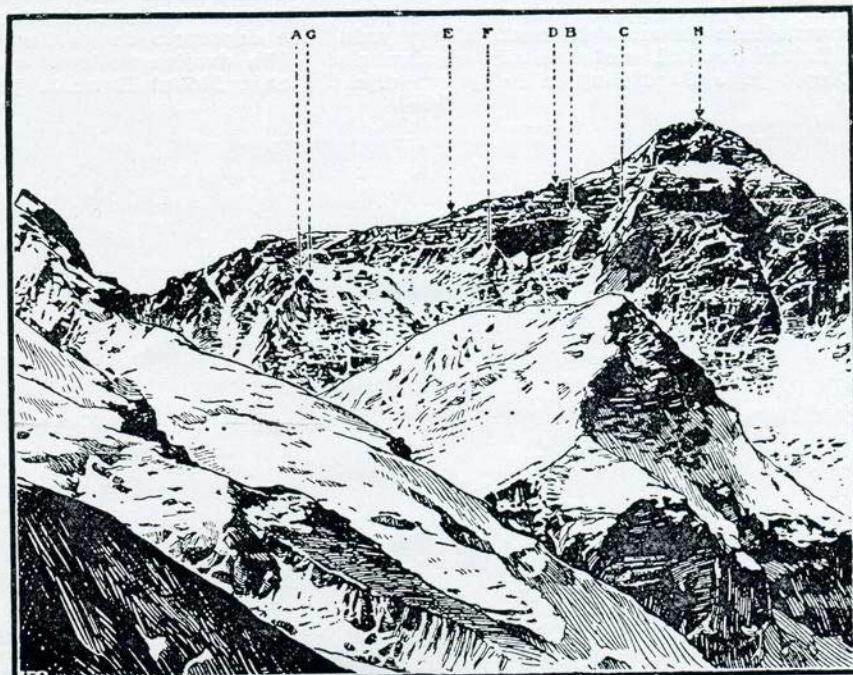
Prije vijesti o tragediji japanskih alpinista sve svjetske novinske agencije objavile su senzaciju: tridesetogodišnji Jasuo Kato, po treći put je stigao na najvišu točku zeniljne kugle. Ovoga puta u zimskim uvjetima, i to — sam. Njegov kolega Kobiaši odustao je stotinjak metara pred ciljem. Poslije su se sreli i zajedno trijumf pretvorili u tragediju.

Jasuo Kato nije prvi solist koji je dospio na vrh Mount Everesta. Dvije godine prije njega Reinhold Messner je priredio svoj čuveni »solistički koncert« kada se 20. augusta 1980. sam samcat našao kraj kineske piramide na vrhu Everesta.

— Sada je kraj. Sljedeći put ne bih preživio ovakvu torturu — izjavio je Messner novinarima po pravratku u Peking, pošto je svoje solo-prenjanje izveo s tibetanske strane.

Od kada su 29. maja 1953. godine Edmund Hillary i Norgay Tensing prvi savladali »bijelog diva« do sada je na krovu svijeta stajalo preko stotinu alpinista i pet alpinističkih. I Messner je prije toga već jednom bio na Everstu — zajedno sa svojim zemljakom Peterom Hibelerom popeo se 8. maja 1979. godine na najviši vrh svijeta, a da prilikom uspona ni tada ni poslije kada je išao sam nije upotrijebio boce s kisikom.

Dolje: Skica Mount Everesta iz časopisa »Die Alpen« 1927. godine. A logor 6 na 8140 m, B najviše mjesto do kojeg je dospio Somervell 1924., C najviše mjesto do kojeg je dospio Norton 1924., D druga stepenica gdje je posljednji put vidio Mallory i Irvine, E prva stepenica, F mjesto do kojeg su 1922. doprli Finch i Bruce, G mjesto do kojeg su 1922. doprli Mallory i drugovi, H vrh Everesta

Jasuo Kato je prije već dva puta stajao na pobjedičkom postolju »krova svijeta«. Za njega treća — nije bila sreća.

U historiji osvajanja Mount Everesta samo su još tri čovjeka pokušala da sama stignu na njegov vrh. To je bila njihova pusta želja. Taj izazov jedan je platio glavom, a dvojica su na vrijeme uvidjeli u kakvu su se avanturu upustili i neobavljen posla vratili se u dolinu.

S proljeća 1934. godine Moris Wilson, bivši kapetan britanske armije u Indiji, izgradio je vlastitu teoriju po kojoj bi čovjek koji glađuje tri tjedna trebalo da se očisti od svih poroka, fizičkih i moralnih. Prema njegovu učenju po završetku tog iskušenja čovjek dobiva nove snage, čak će je imati i previše. Wilsona je neprestano opsjedala ta vizija ljudskog »čišćenja« i duboko je vjerovao da je on bogom dan da tu teoriju širi i propovijeda među ljudima širom svijeta, sve to za dobrobit čovječanstva. Mislio je još: ako bi osvojio Mount Everest bez ičje pomoći i sam, publicitet koji bi tom prilikom stekao poslužio bi mu za popularnost te bi njegovu teoriju čišćenja ljudskog organizma glađovanjem svijet ozbiljnije i masovnije prihvatao. U tome ga nitko nije mogao zaustaviti. Što je naumio to je i uradio, bez obzira što prije nikada nije bio planinar niti alpinist, pa čak nije ni poznavao čudi planine.

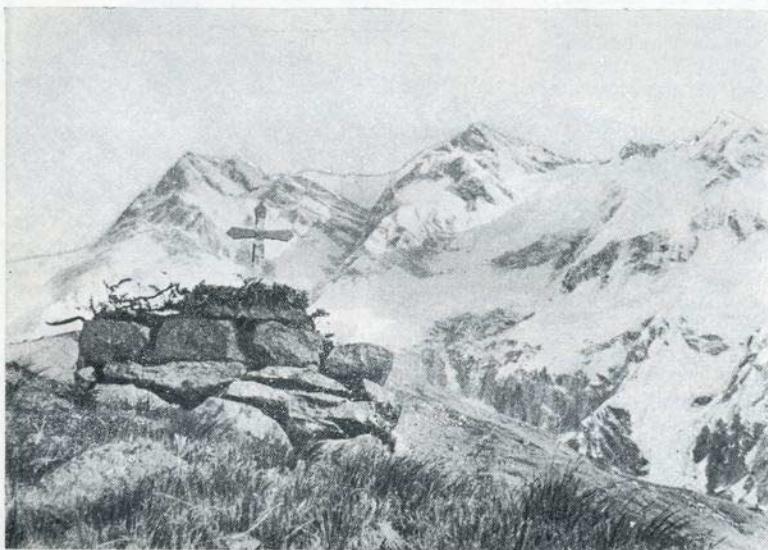
Prema prvoj zamisli on je trebao poletjeti avionom, da bi se spustio negdje na padine Everesta, dosta visoko kako bi mu do vrha ostalo što manje da hoda. Naučio je da pilotira i kupio avion s kojim je poletio iz Indije. Na njegovu nesreću već na prvom aerodromu ostao je bez letjelice. U indijskom gradiću Purni vlasti su mu oduzele aviončić uz obrazloženje da mu dokumenti nisu u redu.

Taj ga događaj, međutim, nije obeshrabrio. Dospio je u Dardželing, u indijskom dijelu

Svladavanje ledenjaka u Himalaji

Himalaja. Iz Nju Delhija dovde je stigao pješice i tu je provodio dane u pripremanju svoje »zemaljske« ekspedicije, pošto mu je »nebeska« propala. S dvojicom Šerpasa potajno se dogovorio da ga ilegalno ubace u Tibet. Njih dvojica su imali već iskustva u osvajanju Mount Everesta jer su sudjelovali u

Himalajski grob
(Drexel 1934)
Nanga Parbat

ekspedicijama u njegovo podnožje. Wilson je Šerpasima ispričao da želi otići u Tibet zbog lova na tigrove s jednim prijateljem. Prijenešo što je krenuo preko granice, u hotelu je platio sobu za šest mjeseci unaprijed, zaključao u nju sav svoj prtljag i — nestao iz Darđelinga.

Indijsko-tibetansku granicu prešao je preobučen u tibetansku narodnu nošnju bez ikakvih problema. Kada se u Dalaj laminoj zemlji osjetio sigurnim, oblači svoju evropsku odjeću i poslije 25 dana pješačenja dospijeva u samostanu Rongbuk na sjevernim padinama Mount Everesta. Prepredeni Wilson i u samostanu se služi izmišljotinama. Uvjerojato je glavnog lamu da je godinu dana prije bio u Rongbuku kao član britanske ekspedicije i da mu treba dio opreme koju su Britanci ostavili u samostanu na čuvanje.

Pošto mu je varka uspjela, sam kreće put Everesta. Bio je duboko uvjeren da će za tri-četiri dana trijumfalno stajati na »Krovu svijeta«. Sa sobom je ponio samo ogledalce za brijanje, a ono je trebalo da mu posluži da svjetlosnim signalima obavijesti monahe u Rongbuku o svome trijumfu. Kako je bio pobornik gladovanja, od jela ništa nije ponio sa sobom.

Na nesreću, Wilson nije računao na sva-kodnevno nevrijeme koje obično u proljeće vlada u tom dijelu Himalaja. Snažni vjetrovi i obilne snježne padaline pratile su ga sve

do mjesta gdje je podigao drugi logor. Morao je, ipak da se vrati u dolinu.

Svoju sumanutu ideju da solo stigne na vrh Mount Everesta nije napuštao. Nisu ga opametili ni prethodni teški uvjeti iznad gledića Rongbuk. Poslije petnaestodnevног odmora u samostanu, ponovo se hvata u koštač sa sjevernim padinama Everesta. Ovoga puta trajica Šerpasa mu pomaže da se domogne visine od 6400 metara. Tu su mu nosači pokazali rezerve hrane koju su godinu dana prije ostavili članovi britanske ekspedicije na Mount Everest. Izgleda da je Wilsonu bilo dozlogrdilo gladovanje i dijetalna snježnica, pa je i pored svojih principa o gladovanju, obilato tamanio čakoladu, biskvite i sardine koje je pronašao zatrpane u snijegu i ledu.

Izgleda da mu Šerpasi nisu mnogo vjerovali i kod njih Wilson nije uživao neki na-ročiti ugled i povjerenje. Odbijaju da s njim krenu dalje od trećeg logora. Ostao je ponovo sam. Naredio je nosačima da ga čekaju 15 dana u logoru niže, a on nastavlja uspon sam, noseći sa sobom maleni šator neprikla-dan za himalajske vjetrove i hladnoće. Kam-pira u blizini skladišta namirnica.

Kada je stigao do padina Sjevernog sedla iznenadio se što nije pronašao uklesane stepenice, koje su godinu dana prije uradili čla-novi britanske ekspedicije. Wilson ima samo cepin, ali mu on mnogo ne pomaže iz pro-stog razloga što ne zna njime da rukuje.

Mount Everest (lijevo)

Foto: R. Kovačević

Ustaje, vraća se, puži uz ledenu padinu. Dani prolaze u tim uzaludnim pokušajima da se približi vrhu. Tvrdoglav je i ne želi da odustane. Mora stići na cilj koji je sebi postavio. A on je visoko. Daleko i od pogleda iscrpljenog Wilsona. Međutim, usprkos tome što je imao dovoljno namirnica, fizički više nije u stanju da ide naprijed. Ali, snage mu ponestaje i za povratak. Everest je učinio svoje. Umro je od hladnoće u svome šatorčiću, u snu.

Na tom mjestu pronašao ga je Shipton naredne godine. Šator je vjetar odnio, ali su konopi ostali vezani za kamenje. Prije nego što ga je sahranio u jednoj pukotini ledenjaka, Shipton je kraj smrznutog Wilsona pronašao notes u koji je ovaj nesretni »solist« bilježio šta mu se sve događalo na toj avanturi. Zahvaljujući tome saznao se za detalje njegova puta u — bijelu smrt.

Serpasi su poslije pričali Shiptonu da su čekali Wilsona ne 15 nego mjesec dana u logoru broj dva. Međutim, više je vjerovati da su se oni brzo spustili u dolinu čim je nestalo namirnica iz leda, ostavlajući u ledenoj pustoši sasvim samog »sahiba« čije ih je ponašanje čudilo.

Poslije, 1947. godine neki Kanađanin, Denman, pokušao je da ponovi Wilsonov podvig. S dvojicom nosača i on je krenuo iz Dardželinga, a put ih je vodio preko Tibeta do Rongbuka. Naravno, Denman nije imao dozvolu za prolazak kroz ovu zemlju, ali je ipak uspio da se domogne sjevernih podgorina Mount Everesta. Istini za volju valja reći da je

bio bolji poznavalač planina od Wilsona. Uspio je čak da postavi četiri logora, svladao je Sjeverno sedlo i došao do 7200 metara visine. Tu su ga vjetar, hladnoća i loša oprema primorali da odustane i da se vrati u dolinu.

I, najzad, 1951. godine danski alpinist Larsen stiže u samostan Rongbuk, također sam, u želji da stigne na »Krov svijeta«. Ni on nije imao odobrenje od Dalaj lame za ovaj uspon, ali se ipak nekako prokrijučario na ledenjak Rongbuk. Larsen čak nije imao ni pasos. S nekoliko Šerpasa stiže na Sjeverno sedlo. Došavši na njega nosači su ga »procitali« i vidjeli da daleko neće dogurati, pa su odlučili da ga napuste. Nisu željeli da ostanu ni časa na Sjevernom sedlu, jer Larsen nije imao potrebnu opremu za boravak na tim visinama. Čak nije imao ni primus za podgrijavanje hrane. Šerpasi su uspjeli da po svojoj prti istog dana sidu na ledenjak, bez obzira što je »sahib« gundao i prijetio da im neće platiti usluge. A »sahib«, srećom manje tvrdoglav od Wilsona, uvida bezizlaznost svog položaja i sam napušta Sjeverno sedlo te silazi u dolinu.

Koliko sam uspio da saznam, pišući krovniku Mount Everesta, više nije bilo solista na »Krov svijeta«. A ako ih je i bilo, onjima nema pisanog traga. Jer, danas mnogi »trekingaši« solo stižu s južne, nepalske, strane pod Zaledeni slap i tu, kada se nadu oči u oči s orijaškim svijetom leda u kojem je čovjek sićušna točkica, sigurno ih prolazi svaka želja da nastave put ka vrhu.

Tuhobićem na Medviđak

Prof. KRUNOSLAV MILAS

ZAGREB

Subota je u kasnom svibnju, podnevna pripeka. Iza nas je na Gornjem Jelenju ostao autobus i grupa planinara koji već gaze putem Risnjaka i Platka. Ostavili smo i Tuhobića iza nas, s njegovim travnatim hrptom i markantno označenim vrhom. Prodosmo i šumu ispod vrha s prekrasnom nanovo srednjom lovačkom kućom. Lovci bijahu izuzetno uslužni. Počastiše nas i pokazaše kuću pruživši nam pritom i kraći sat povijesti ovog kraja i Tuhobića. Osluškivali smo zvukove prošlosti opterećeni putem koji je pred nama: Zlobin je daleko, a tek Medviđak, taj daleki magloviti stožac... U razgovoru s lovциma ostade nam ipak nešto neizrečeno — zar se zaista u tako lijepom zdanju kao što je ovo, na tako prikladnom mjestu, nije mogao naći kutak, možda i u podrumu, za planinarsko sklonište? Kuća je ovđe, voda isto tako, a vrh Tuhobića s pogledom na Bakarski zaljev svega 20 minuta daleko. Ili će se retko ipak sjetiti?

Ostavimo lovce koji su žurili. Na utakmicu će, kažu, u Zagreb. Nastavimo pejzažima južnih predjela Gorskog kotara. Zlobin. Zabaceno mjesto čudnog spleta mediteranske i goranske arhitekture. Tko ne vjeruje u sklad primorskog kamena i goranskog drveta, ovdje se može uvjeriti. Upitasmo mještanina jesu li Gorani ili Primorci. Gorani, reče, čudeći se zašto pitamo.

Dan odmiče dok udaramo svježe markiranom stazom. Do nas dopire tutnjava sa žležničke pruge koju pratimo još od Zlobina. Otegla se dugi, beskonačno. I pored dobrih oznaka pomalo smo izgubljeni jer hodajući šumom nestade iza nas hrpta Tuhobića, našeg jutrošnjeg domaćina. Ostadosmo sa šumom i kamenom oko nas. A kamen sijeva ispod nogu. One ga zaobljuju, upoznaju. Ni vibram više ne štititi od nabroja. Osam bi sati hoda po kraškom terenu svakoga izmoriло. A žega koja vlada ispija mozak. Još samo taj Medviđak, pa će i noć. I odmor.

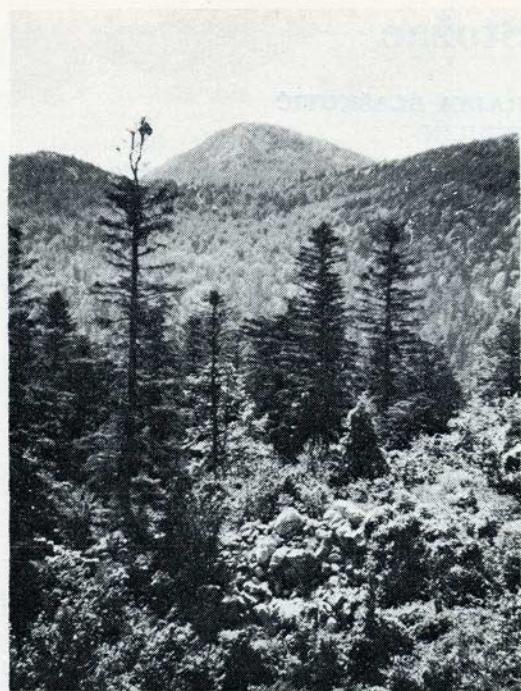
Medviđak. Tako stoji u vodiču. Na karti nadoh »Medvedak«, a u susretima s okolinom

stanovnicima čusmo oblik »Medvijak«. Zaključujem da je ikavski oblik imena ipak pravilniji. Druge razlike nastaju samo zbog izuzetne mekoće kojom domoroci izgovaraju glasove d, č i š.

Nevisok vrh (1027 m) kazuje nam vodič, ali impozantnog stožastog oblika, potvrđuju nam vidici s Tuhobića. U blizini je željezničke stanice Drivenik, najviše točke na pruzi Zagreb–Rijeka (811). To ga čini izuzetno dostupnim, nastavlja vodič. Na vrh vodi jedan dobro markirani put (1 sat) i jedan isto tako dobro markiran smjer. Kažem smjer, jer staze nigdje nema. Kraći je 15 minuta (ali ne i prema energiji potreboj za uspon), ali je mukotrpan jer se sa željezničke stanice spušta u ponor dubok 150 m da bi se tek onda uspeo, ali sada gotovo 400 metara. To spuštanje izuzetno otežava uspon, tako da o nekom efektivnom kraćenju u odnosu na drugi put nema ni govora. Napominjem ovo jer buduće posjetioce treba ipak upozoriti na tu činjenicu koju »Planine Hrvatske« olako zaboravljaju. Oba su puta inače dobro markirana; markaciju je obnovilo PD »Učka« iz Opatije 1980. godine.

— Zašto mi uvek hvatamo neki lijevi put — ubacuje Joso retoričko pitanje. — Uvijek kad sam sa vama u planini borim se s nekim hrptovima i kamenjem.

— Planinu treba upoznati i s ove strane, drugom se vraćamo, — mudruje Ivo.

Medvidjak sa želj. stanice

Foto: Ž. Poljak

— Mogao sam se drugom i popeti, — pravda se Joso. Tako smo s mukom i kuknjavom penjali stijene u smjeru Medvidjaka.

Suma prošarana kamenom ostaje iza nas. Kao odsjećena prestaje, a iznad nas iz nabubrele kasnoproljetne trave, izranja Medvidjak, kameni zid, gotovo nedostupan.

— Tipičan kraški vrh, kamen i sur, obrubljen travom, a zatim crnogoričnom i bjelegoričnom šumom, — sjetih se što kazuju vodiči, dok naporno penjemo uzbrdo, preskakujemo kamenje, divokozarimo strminu u smiraj dana za još jedan vrh, za još jedan pogled.

Uspjeli smo. Znojni i umorni, ali ipak. Okupljamo se na vrhu i dok Marijan pedantno udara pečat i upisuje vrijeme uspona, (— možda će ovde otvoriti administrativni ured, — reći će Ivo), mi se divimo okolnim vrhovima. Ispred nas je Kobiljak, mračno obrostao šumom, tamo dalje Viševica, iza nje Bitoraj. Tamo prema sjeverozapadu naziremo Tuhobić u prvi sumrak. Krademo ga tami danas posljednji put. U ovih nekoliko sati hođa prestade nam biti domaćin i zamijeni mjesto s Medvidjakom. Tamo na jugu nema planina; šest kilometara daleko krvari se more.

— Razdužismo i ovaj vrh, — glasno će Joso.

— Jesmo, — nadcveže Ivo i baci pogled na more vrhunaca oko nas, okupanih crvenilom zalaska. — Ali zadužismo sve ove oko njega. Sve ih moramo prijeći, a nikad vremena.

A onda povratak, Drivenik, pa Lič. Sutradan nastavismo dalje. Ali to više nije Medvidjak, to je već Viševica.

Kroz Tuhobičke šume

Foto: K. Milas

Stožac

RAJKA BLAŠKOVIC

OGULIN

U susjedstvu surog Kleka uzdiže se brdo Stožac. Ne bi se mogao nazvati planinom jer je visok tek 808 metara, pa je upravo iz tog razloga rijetko spominjan.

Uspon na Stožac ne traje dugo, ali je staza veoma strma, što zahtijeva prilično dobru kondiciju. Težina tog uspona očuvala je prirodu Stošca od svih onih koji se ne bi mogli nazvati ljubiteljima već uništavateljima prirodnih ljepota, jer im se ne isplatiti ulagati toliko truda kad i u dostupnijim mjestima mogu zadovoljiti svoje niske prohtjeve.

Vrh Stošca pruža se uzdužno u pravcu jučistok — sjeverozapad, u dužini od oko tristo metara. Obrastao je gustom šumom visokih bukava, obojen mirisima žutog lišća što ugodno šuti pod nogama. Ako se odlučite prošetati vrhom u svoj njegovoj dužini, začudit ćeće se ispreturnim gromadama kamenja, stijenama, pukotinama, strmim liticama što će često iskrasavati pred vama. Začuđeni rijetkošću i ljepotom tog prizora, morat ćeće priznati da unatoč naizglednoj grubosti on ipak odiše neobičnim skladom.

Oba kraja izduženog vrha omeđena su golemlim stijenama s kojih se pruža prekrasan vidik; s jedne strane na sela u okolici Ogulina i umjetno jezero Sabljaci, a s druge strane na niža brda, izletište Kneju, cestu za selo podno Kleka Bjelsko, i naravno, Klek.

Duboka je tišina nešto što se veoma rijetko nalazi, ali je upravo ona na Stošcu dio svakodnevice. Ako ste sami, a uz to i plasljivi, moglo bi se vrlo lako dogoditi da vas ta beskrajna tišina, šuštanje lišća pod vlastitim stopama, obrisi kamenih gromada i trula, sablasno stršeća debla, i uplaše, ali ne zadugo. Htjeli, ne htjeli, ipak će vas Stožac uspjeti očarati svojom netaknutom prirodom i razoružati vaš strah.

Stanovnici Stošca: srne, srnjaci, medvjedi, vukovi, divlje svinje, divlje mačke i ostali izlaze iz svojih skrovišta i kreću se uglavnom noću. No, ako skrenete sa staze i ako vas posluži sreća (ili nesreća?), možda i naletite na nekog od njih usred bijela dana.

Na sjeverozapadnoj strani vrha, veoma dobro prirodno zamaskirana, iako smještena na otvorenom, nalazi se golema ponikva koju ovdje nazivaju dragom. Ne vidi se čak ni s razdaljine od deset metara, primijetit ćeće je tek kad dodete nade nju. Kružnog je oblika, promjera petnaestak metara, obrubljena okomitim liticama visine oko deset metara. Pristup u nju moguć je samo s jedne strane, gdje se spušta strma stazica.

Na dnu te, takozvane Hajdučke drage nalazi se ulaz u veliku pećinu. Širok je i niži, dok se spilja u koju vodi širi u veliku elipsastu galeriju.

Narodno predanje govori da je prije više od stoljeća u toj spilji petnaestak godina bo-

ravila omrznuta razbojnička družina, koju je narod nazivao hajducima, a prema kojoj su i spilja i draga dobili ime. Često su se ti razbojnici zaljetali u sela u okolini Ogulina i krali uglavnom stoku. Kravama i volovima bi na robove stavljali posebnu smjesu koju su sami kuhalili, i kada bi rogovi pod njenim djelovanjem omekšali, savijali bi ih u drugaćiji položaj od onog u kojem su bili. Ukradenu su stoku hajduci otpremali na sajmove, nekad čak i u Liku i Bosnu, i prodavali je. Ako bi vlasnici tražili, našli i prepoznali svoje blago, nisu mogli dokazati da je njihovo jer su rogovi bili u drugačijem položaju. Pošto su imali u selima jatake, hajduci su se upuštili i u druge vrste krađa. Tako se, na primjer, imali običaj nekoliko dana prije vjenčanja upasti u kuću iz koje se udaje djevojka te oplačkati sav njen miraz.

Tadašnji su žandari bili nemoćni protiv hajduka jer je Stožac bio njihovo veoma dobro čuvano utočište, pa se nisu usudili privlati blizu.

No ipak, razbojnička se družina s godinama raspala, te je Hajdučka spilja opustjela. Ni je više bilo nikakve opasnosti i ljudi su se počeli slobodno kretati Stošcem. Besposleni pastirji ulazili su u Hajdučku spilju i razbijali keramičko posude koje su hajduci ostavili za sobom.

Danas se u spilji ne mogu primijetiti tragovi nekadašnjeg života. Sa stropa se od onda već odljučio cijeli sloj kamenja, na tlu se nataložila nova zemlja i novo kamenje.

Unatoč izbrisanim tragovima života, u spiljskom zraku zadržao se neki tajanstveni miris starine, neki osjećaj neprolaznosti koji zauhne svakog posjetioca. U mračnim spiljskim kutovima učini vam se ponekad da nazirete mrko lice drevnog razbojnika, s golemin obrovama i još većim brcima. U prohладnoj tišini jedini znak života predstavljaju kapljice vode koje neumorno kapljaju, dok zvuci njihova udara o tlo odjekuju golemom pećinom.

Ako vas zamore samoća i divljina Stošca, spas možete potražiti u izletničkoj kući o-premljenoj klupama, stolom, peći i najnužnijim posudom. U toj bliskoj i gostoljubivoj atmosferi vjerojatno ćeće pronaći nešto od svog toplog doma.

I na kraju, kad budete odlazili puni dojmova, osjećajući harmoniju svog disanja i disanja prirode, osvrnite se! Sa samog vrha lagano će vam mahati grane stare pitome trešnje, iznikle nekad davno iz tko zna čijeg sjemenja, doduše nerodne, ali ipak tako domaće i bliske.

Dakle, ako se odlučite za posjet Stošcu, sigurna sam da ćeće vam svojom originalnošću pružiti nešto što planina ne može, nešto što samo brdo može.

Sablasti u Crnom Dabru

TOMISLAV ĐURIĆ

VARAŽDIN

Do Crnog Dabra ne dolazi se lako. Zaraska je kamenita staza koja se od izvora Kamenice uspinje Alagincem. Gubi joj se trag i u stoljetnoj šumi, što se sa svih strana Dabarskih kukova sputa u dolinu Crnog Dabra.

Put nam je pokazala i na čelu se probijala Ika, žena našeg domaćina Mate Vrbana iz Stupačinova. Pozna Ika svaku stazu, njene oči vide ono što naše ne primjećuju.

»Prije dvadesetak godina išla sam često u Crni Dabar — priča nam Ika kada smo zastali na proplanku što dijeli Alaginac od Kize. Tu sam napasala blago, posjećivali smo u Dabru kumove Devčice, Tomljenoviće, a oni naše Baburiće i Pripice. Orila je nekada pjesma ovim kukovima i dulibama.«

Slušajući Iku i njeno pripovijedanje u ovoj gluhoj tišini, teško je bilo povjerovati da je ovdje odjekivala pjesma, bujao život, čuli se poklici pastira, cilik zvona ovnova predvodnika i onih ovješenih o vratove mrkih kravica, lavez pasa. Sva ta idilična kakovonija zukova koja se stoljećima odbijala od Dabarskih kukova, prestala je, čini se, zauvijek.

U starodrevnim kronikama što opisuju život u Dabrima navodi se da je tu živjelo 500 duša. I to u tri Dabra — Crnom, Ravnom i Došen Dabru, i uz njih vezanim zaseocima Došen Planu i Bačić dulibi. Godine 1900. bilo je u Bačić dulibi samo jedno domaćinstvo sa sedam članova. Ukupan broj stanovnika navedenih mjesta smanjio se s 330 u godini 1900. na 242 u godini 1954. Međutim, 1982. godine u Dabrima i ovom dijelu Velebita načrnilo se desetljeće otkako ovdje nema ni žive duše. Otišli su posljednji Tomljenovići i Devčici i tako okončali tristogodišnje boravljenje čovjeka u surovim Dabarskim kukovima, kamo su se njihovi preci doselili drugom polovinom XVII. stoljeća tražeći sklonište pred Turcima u velebitskoj prašumi.

Kada bi pali prvi snijegovi i zapriječili prijelaz preko Kize, žitelji u Dabrima započeli bi svoj šestomjesečni period odvojenosti od svijeta. Tada bi se posjećivali na sijelima i prepričavali događaje, ponajviše one, što su vezani za dogodovštine njihovih djedova i pradjedova, sve tamo do legendarnog dabarskog proca Dilinoga Devčića. Ova junačina iskrila je jelovo šumu i podigla prije tri stoljeća prvu kuću u Crnom Dabru. Doselio se Dilinoga iz Devčić-Klade kraj Lukovog Šugarja. Najmladi potomci slavnog Dilinoga, koji je sjekao Turcima glave, otvorenih ustiju i napetih ušiju slušali bi priče starijih o svojem šukundjedu, stisnuti na krznima uz ogњišta, dok su odrasli sjedili na tronošcima uz niske stolove, usput preli ili rezbarili. Nezamislivo je predočiti sliku velebitskih goroštasa kako sjede, razgovaraju ili jedu na patuljastim stolčićima i stolićima.

I taj, svojom rukom izdjelani grubi stol s tronošcima ostavili su Dabrani napuštajući kuće. Ostavili su i druge stvari uz svoja ogњišta. Ostavili su i priče što su se raspredale uz svjetlo luči o susretima s vukovima i medvjedima, o Kamenu ispod kojeg je boravila zmija kravosas i kraj kojega ju je dojila krava Mrkulja u Dulibici s onu stranu Alaginca.

Naš vodič Ika sjeća se tih priča. Znadu ih i njena djeca, pa nam tako mali Ivo pokazuje taj kamen ispod kojeg se gnijezdila zmija iz priče. Upire rukom na brdo Metlu, gdje se kroz procijep dviju velikih stijena i danas provlače medvjedi, pa to zovu »medvjeda vrata«.

Spuštamо se sve dublje kroz staru bukovu šumu. Pri dnu Dulibe prvi susret s ostacima Crnog Dabra. Velika »šterna« zidana 1940. godine s inicijalima J. T. (Jure Tomljenović) još je dobro sačuvana. Imali su i bunar sa ži-

Crni Dabar
(oko 1928. g.)

Foto: J. Poljak

vom vodom — priča Ika. Nismo ga uspjeli pronaći u zaraslim livadama čija nas je tra-va nadvisivala.

Uz samu »šternu« zarušena kuća, srušene gospodarske zgrade, pa još jedna kuća zaru-šenog krova. Ispod dasaka iagnutih greda razni ostaci kućnih potrepština: tronošci, stolići, škrinje. Na podu razbacana pisma, razde-rena odjeća. Kao da su vlasnici preko noći pobegli iz kuće, iz sela.

Koprive su nadrasle nadvratnike ulaznili vrata čija krila škripe kad se vjetar prošeta kroz otvoreni krov i napolja srušenu tavanicu. Ika ulazi i pocikuje. To je za svaki slučaj — objašnjava svoje pjevanje. Prijе koju godinu, kaže Ika, kad su neki Dabrani navrnuli u svoju napuštenu kuću, naišli su na medvjedicu s mlađima. Srećom, sve je dobro zavr-šilo. Medvjeda obitelj pobegla je na jednu, a Dabrani na drugu stranu. Koliko god je Crni Dabar bilo malo naselje, ono se raz-vuklo kroz cijelu dolinu i grupiralo u tri dijela. Kraj javne cisterne bio je Potkraj, dolje desno uz šumu je Selo, a na kraju do-lje Dolac. Sve u svemu 16 domaćinstava, a u njima 1953. godine 110 stanovnika.

Silazeći od Potkraja lijevom stranom pro-lazimo kraj obraslog groblja. Zaboraviše Da-brani i svoje pokojnike. Na kamenu pokraj groba — crna zmija. Uplašila se naših koraka i »zaplovila« po gustoj polegnutoj travi pre-ma grobu. Gazimo livadu u kojoj je »konj

DABARSKA ELEGIJA

Ni cvrkut ptica ne odzvanja
Dabarskim kukovima.

Tu caruje tišina i nijeme zmije
što upijaju sunce na grobnom kamenu.
Medvjedica se uselila
u kuću praoča Dilinoge.

Vjetar urliče u šupljini lubure
u nategnutim kudjeljama tkalačkih stanova.
A orao leti, leti nad krajem
u kojem poskok na panju mrtve straže
čuva prilaz sjenama.

Tomislav Đurić

ski kim« nadvisio glave. Uvlači se strah od zmija i susreta s medvjedom. Ponegdje ule-žana trava i medvjedi vonj.

U Dolcu su najbolje sačuvane kuće. Pokri-vene su limom pa ih kiša nije rastočila. Po svuda prekrasni primjeri žitarica, tkalački stan na kojem još visi preda u tkanoj torbici, kao da je jučer ostavljena. U škrinji klupčad vune, podalje posuda za pravljenje kruha, pe-kve, stupe, avani. Bogato etnološko blago.

Iz okvira povadene slike govore o boravku nepozvanih posjetitelja. Vidi se, a i priča se, kako se odvlači iz Dabre narodno blago koje završava u prtljažnicima stranih automobila.

Tužna slika sablasnog sela koju ni predivna priroda ni lijep sunčan dan nisu mogli uljep-sati. Posvuda muk. Ni ptice se ne čuju. Uz carujuću tišinu tu borave samo nijeme zmi-je i umlijajući medvjedi koje privlače sočni malinjaci i mračni kameni podrumi napušte-nih kuća, pogodni za miran i siguran zimski san.

Požurujemo Iku na povratak. Pokušavamo što više zaobići guste i neugodne livade. Zmi-je »crnice« prelaze nam put. Na čistini Ika ubija poskoka. Iza jednog grma oglodana lu-banja vuka. Odmičemo uzbrdo šutke, žustrim koracima. A onda opet uzbudljiv susret. Go-re, na nebu plovi orao, dolje na panju Ika ubija debelog poskoka. Odraslala sam na Ve-lebitu, ali ovakvog velikog još nisam susrela — uplašeno će Ika i štapom odbacuje otrov-nicu.

Dahćemo uz strmi Alaginac, ne osvrćenio se na Dabar. Iza prijevoja u hladovini, uz drevnu napuštenu »šternu«, Ika opet nešto ot-kriva. Vučji tragovi, ostaci ovce, jedne od onih triju što su ih vukovi prije nekoliko dana razderali u susjedovom oboru u Stupačinovu. Takav je Velebit — ravnodušno će Ika.

Hladna voda Kamenice vratila nam je sna-gu, a vriesak i iva opojili su nam zrak, met-vica i mažuran uljepšavali su izvorski pejzaž. Opet smo na početku one kamene staze ko-jom su tri stoljeća kročili Crnodabrani, da bi ie zauvijek ostavili.

Suton se razlio po dolini ispod Kize, a na njenom vrhu, na livadići-košanici, poigrava se vjetrić s mora zamršenom travom. Kao da se igraju vile velebitske. Puhovi izlaze iz bu-kvi. Lisice kevju. Blaga velebitska noć! Ve-ličanstvena, dostojanstvena, srebrna, tiha, za-strahujuća...

U napuštenom Crnom Dabru

Foto: T. Đurić

Sredinom Srednjeg Velebita

I. Od Alana do Štirovače

ŠIME BALEN

ZAGREB

Iz zbirke »Velebit se nadvio nad more«

Ovaj se izlet razlikovao od svih dosadašnjih. Među inim i time, što smo ga — van našeg običaja — obavili u cijelosti automobilom. Od početka do kraja. Akoprem, dakle, u njemu nije bilo klasičnog planinarenja, vrijedi ga zabilježiti već i zbog onih naših ljudi koji »ne mogu bez kola«, da vide kako se i automobilom mogu proći veliki dijelovi Velebita i doživjeti mnoge njegove ljepote... A slučio se taj izlet sasvim slučajno, na samom svršetku našega ovogodišnjeg bravka na Velebitu. Već sam bio spremao kovčuge za sutrašnji povratak u Zagreb, kadli nam u kuću naše Dane:

— 'Ajde, spremaj se brzo — vikao je uzbudeno s vrata. — Imamo jedinstvenu priliku da prođemo sredinom Velebita, sve do Dabara.

— Kako? — iznenadio sam se. — Pa i sam znao kako stoji s mojom nogom.

— Znam — odgovorio je. — Al' idemo automobilom.

— Automobilom?

— Da, automobilom — potvrdio je i ispriprovjedio, kako je jutros svratio u njegovu kuću Boris Povrzanović da se pozdravi s njim i Ankom i zahvali im se na ljubeznostima koje su mu ukazivali za njegova boravka ovde. Slučajno je spomenuo da će šumskom cestom preko Štirovače, Klepine dulibe i Polozine na Oštarije, a odatle u — Opatiju. Kad je iz razgovara doznao da se Dane i ja već odavno spremamo na taj put ali da nas uviđek nešto omete, Boris je odmah izmjenio svoj plan: odgodio je odlazak s Velebita za sutra, ponudivši Dani da nas danas odvezne na izlet do Dabara i natrag. Iznenaden, Dane ga je upitao zašto to radi, našto je Boris odgovorio:

— Pa da vam se barem simbolično odužim za sve one ljubaznosti koje iskazujuete planinarama.

I tako smo pošli. Ali ne sami, jer nam se pridružila i obitelj Branka Jalžića. Akoprem mlađ, Branko je već poznati speleolog i zoolog, po kome je prozvana nova vrsta podzemnog kornjaša **Lovricia Jalžici** što ju je otkrio u Gospodskoj pećini na izvoru rijeke Cetine, kod Vrlike u Slev. Dalmaciji. (Prvi dio imena dan je tom kornjašu u čast prvog hrvatskog speleologa, književnika Ivana Lovrića, poznatog kritičara glasovitog Fortisova djela **Viaggio in Dalmazia**). Ovih je dana ovde, kod nas, Jalžić istraživao Snježnicu u Stokić-dulibi i Ledendžu pod Kitom, u kojoj je također pronašao nekakva podzemnog kukca. Sada će sa ženom i dvoje svojim koli-

ma s nama do Dabara, pa dalje sam do Oštarija i odonuda pravo u Zagreb da detaljnije prouči svoj trofej.

Od naših se kuća cesta polako penje između Mireva s jedne a Čukovca i Bila s druge strane. Gotovo na samom kraju Mireva pre-sjeće staru jamborašku vlaku Marije Terezije, što je nekoć vodila ovamo iz Begovače i Lubenovca i tu se sastajala s onom iz Štirovača i Padeža. Producujući između Konačića i Smrčevaca na sjeveru a Dolčića na jugu, cesta dosije na Prosiku, svoju najvišu točku — 1412 metara nadmorske visine, zbog čega ju je Milan Šenoa nazvao »najispitnjom hrvatskom cestom«, što je tada, početkom ovoga stoljeća, bilo točno. A bila je točna i druga njegova ocjena te ceste, kad ono reče za nju da »spaja Otočac, Kosinj i krasne šume istočnih velebitskih slazova s Jablancem na moru.« Ponavljam: bila je točna, jer danas ta ocjena više ne stoji. Istina, i danas ona spaja ta mesta i te »krasne šume« s Jablancem — tj. spaja ih samo fizički, jer je tu, izgrađena prije stotinjak godina baš zbog izvoza drveta iz tih šuma, ali ih ne povezuje aktivno, jer je danas mrtva, jer se njome više ne obavlja gotovo nikakav promet između Jablanca i tih mjeseta, niti se njome više izvozi drvo iz tih »krasnih šuma« prema Jablancu na moru. A mrtva je zato, što je upravo neshvatljivom gospodarskom politikom senjskog šumskog gospodarstva (pod koje spadaju i sve jablanačke šume) izvoz drveta iz tih šuma (Begovače, Štirovače, Crnih padeža, Klepine dulibe i dr.) usmjeren krasanskom cestom, akoprem je put jablanačkom cestom mnogo kraći. Kao da nemam niye bilo dovoljno što je prije petnaestal: godina ukinuta jablanačka pilana u Stinici — čime je ovdašnjem pučanstvu oteta i posljednja mogućnost zarade kod kuće pa je bilo prisiljeno na konačnu seobu — nego, evo sada, zapuštanjem i napuštanjem ove, inače dobre, ceste, oduzima i zadnju šansu za održavanje kakva-takva, pa ma i sezonskog, života u jablanačkom dijelu Velebita i njegova Podgorja.

Tu, na Prosiku, cesta naglo zavije kač da se, gonjena nekim nelagodnim osjećajem, od-bila od Ljubičina groba što još uvjek izviruje ispod bukova grmlja. Silazeći u oštru zavoju, cesta se zabilježi u podnožje šumovitih strana Golića, ondje gdje stara seljačka staza vodi prema njihovim ponorima i snježnicama. Pre-skociši zatim Šikin most, cesta skreće u velikom luku podno isto tako šumovitih cbronaka Goljaka na jug između Pločeš vrha i Bi-

Sinokos nad Karlobagom
prije pola stoljeća

Foto: J. Poljak

lenskih, odnosno Dragičevskih padeža, ulazeći u jedan od najatraktivnijih predjela na razmeđu Sjevernog i Srednjeg Velebita, gdje on poprima prave alpske oblike. Jer Ravni padeži što se — u nizu Bilenskih, Dragičevskih, Šegotskih i Dundović padeža — redaju odavde sve do Grla pred Štirovačom djuju, zaista, kao prava alpska dubodolina što se sunovratila među strme padine okolnih šumovitih bregova od Goljaka do Tadijevca na sjevernoj i od Kite do Crnog vrha na južnoj strani. Sasvim dolje, na njihovu neravnom dnu, ustalasali su se golemi sočni travnjaci. Obrubljeni gustim tornjevima smrekove šume djeluju neobično pitomo, gotovo bukolično, tako da ti se čini da se svakog časa mora odnekuda pojaviti pastir sa dangubicom i stodom ovaca da upotpuni tu sliku. I danas se pristranci tu, uza šumu, zovu Plandišta, po stoci što je tuda plandovala. Nekoć je ovuda paslo na stotine grla sitne i krupne stoke, pa su svi Padeži bili išarani stanovima i torovima, čije se ruševine, eno, i sada raspoznaaju, kao one Lovre Bilena-Zeca, tamo u onoj ubavoj dražici što je po njemu i nazvana Zečevom dražicom. Odavno je nestalo i stanova i torova, ali uspomene na njih još žive po Velebitu i Podgorju, kao i priča o mudrijašu Lovri Zecu, kako je, ono, nasamario Kosinja...

Kod Jurišić smo klanca stali. Morali smo stati: zaustavio nas je pogled na pastelnozelenu površ Šegotskog padeža, što nam se iznenada ukazala duboko pod nogama, utorjena u strme strane okolnih bregova. Jednom je, odavno, jedan od pionira velebitštva, Vjekoslav Cvjetišić, usporedio te zelene velebitske pašnjake s gorskim jezerima. Primjenjena na ove padeže, ta usporedba u cijelosti stoji. Iz ove naše strmogledi, dno Šegotskog padeža s mekanim nijansama svojih boja izgleda baš kao kakvo tiho, spokojno jezero zaštićeno širokim pojasmom smrčeve šume s fino izdjelanom šiljatom ornamentikom crnogorice, na koju se stepenasto nadovezuju raskošni oblici bjelogorice, a visoko gore bduju kao na straži travnate glavice Medina Golića.

Sve nas je to — te skladne zelene boje što se prelijevaju u svim nijansama, ti tako jednostavni a tako raznoliki oblici — sve nas je to prikvalo na mjestu na kojem smo stajali šutke, kaeo opijeni. A ja sam se tada sjetio kako sam prije nekih dvadeset i pet godina proveza ovuda roditelje koji su, valjda potaknuti predosećajem skore smrti, zaželjeli da još jednom prođu Velebitom — pa kad smo stali baš negdje ovdje, kod Šegotskih padeža, čuo sam majku gdje šapće tiho, gotovo pobožno, kao da molí:

— Mili Bogo, li-po-te... Mili Bogo, li-po-te!

Tim je jednostavnim, seljačkim, bunjevačkim riječima izrekla sve što smo svi osjećali tada, i sve što smo svi osjećali sada, i sve što osjeća svatko tko ikada prođe ovuda

I tko zna dokle bismo stajali tako onđe, da nas Dane ne podsjeti, da su pred nama još daleki puti i da moramo dalje. Sada naša cesta prolazi povrh Klapanovaca, gdje se kod Male prenje od nje odvaja nova šumska cesta i silazi dolje, u Padeže. Još malo pa nas evo kod Relić-prenjke, gdje prođosmo pokraj oveć kamenoloma kojim se Šumarija služi za nasipanje cesta, ali, očevidno, ne ove jablačke, kojom se mi vozimo, nego nekih drugih. Na naše iznenadenje tu nađosmo na osobni automobil s oznakom ZE (Zenica). Dane nam reče da pripada nekom bosanskom poduzetniku, koji s grupom svojih radnika-samaraša već godinama izvlači trupce iz bespunih predjela Velebita na ceste, odakle ih onda kamioni odvoze dalje. Uz Bosance na tom poslu radi i nešto Ličana. Podgoraca nema (osim nekoliko cestara) jer je Podgorje, zahvaljujući revnjosnim izvršiocima nečije mudi politike već odavno tako temeljito raseđeno da više ni nema radne snage!

I s Relić se prenje odvaja jedna šumska cesta što isto tako vodi dolje, u Dundović padež, ali i nastavlja dalje, prema Grlu. Suprotnim smjerom, pak, ide stara seljačka staza, gore, prema čunjastom Tadijevcu i istoimenoj golemoj travnatoj vrtači što mu se, poput orijaškog lijevketa, zarila duboko u trupinu. Stari Podgorci vele da je vrtača Tadijevac

točno toliko duboka koliko je brdo Tadijevac visoko, te da bi se njime, kad bi ga se moglo okrenuti naopako, začepilo vrtaču. A vele još i to, da su i brdo i vrtača dobili svoje ime po uskočkom vojvodi Tadiji Senjaninu, jer je ovdje porazio Turke. Sad kako bilo da bilo, Tadijevac je, svakako, vrlo ugodno — samo, na žalost, vrlo malo poznato izletište. Bio sam nekoliko puta gore, dok me jednom, prije desetak godina, umalo ne privukoše u se vrtačine strmine...

Dotakavši se kratko prostranih Dundo-
vić paleža, što se odavde pružaju prema ju-
goistoku, odlazimo cestom ravno na istok —
prema Mrkištu. Prolazimo uz Kope što se
skrivaju u šumi desno od nas, potvrđujući
svojim imenom da su nekoć podgorski selja-
ci ovdje palili ugljen. (Kopa u starom podgor-
skom dijalektu znači kup, hrpa.)

Na Mrkištu se pred nama raskrili, poput kakva trga, široko raskrije s velikom napuštenom barakom u pozadini. Ovdje jedan krak ceste vodi sjeverno prema Begovači, Zavižanu i Krasnom, a drugi južno prema Štirovčićima i Crnim padinama. Pošli smo ovim drugim krakom, što se u oštrim serpentinama spušta niz obronke Javornika. Odmah smo primijetili da je ova cesta u mnogo boljem stanju. Jasno se vidi da se ova popravlja i održava za razliku od one kojom smo došli ...

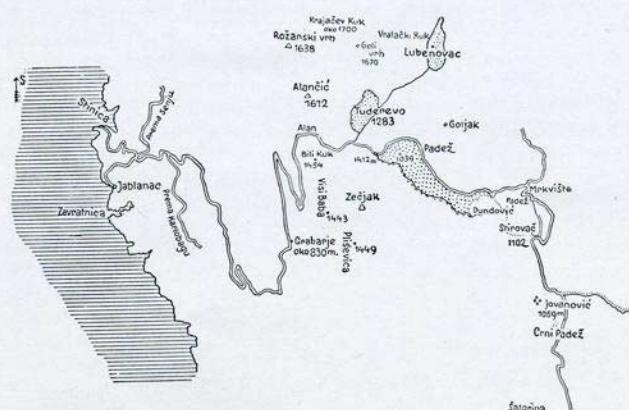
Na jednom poširokom zavoju, zvanom Sajmište, naidosmo na desetak-dvanaest bićija i dvije-tri junice — jadne izdanke nekoć snažnog stočarstva ličkih podvelebitskih sela. Još prije desetak godina paslo je tuda na steti ličkih volova, jer su sočni velebitski pašnjaci kao stvoreni za ispašu stoke. No, što vrijede svi prirodni uvjeti, kad nema razumne politike koja bi ih znala pravilno koristiti! Čini se da se ovdje, na Velebitu, sva gospodarska politika svela na bespoštenu sjeću šume, ne vodeći nikakva računa ni o čemu drugom: ni o ostalim privrednim granama (poljodjelstvu, stočarstvu, turizmu, kućnoj radnosti itd.), kao ni o neminovnom opustošenju šumskog fonda do kojeg mora dovesti takva sjeća. Prijie smo za to krvili Turke i Mle-

čane, i Švabe, i Madžare. Sada, međutim, više nećemo moći kriviti nikoga — osim samih sebe!

S takvim smo se neveselim mislima spuštili
niz šumovite obronke Javornika, dok nas, od-
jednom, ne iznenadi Štirovača. Baš nas je
iznenadila, kao i uvijek — akoprem dobro
znamo da je tu, i da će se njezina pitoma, o-
valna dolina s onim svojim amfiteatralnim
vijencem stoljetne smrekove šume otvoriti
širom pred nama, kao da nas dočekuje ras-
kriljenih ruku. Svakome se, tko joj god pri-
lazi odovuda, čini da ga tako dočekuje.

A i dočekivala je Štirovača tako ljudje više od stotine godina. Još otkad je, šezdesetih godina prošloga stoljeća, izgrađena do nje cesta od Jablanca, odnosno Stinice, a nešto poslije podignuta u njoj i pilana, te se tako tu začeо najvažniji gospodarski i društveni punkt cijelog Srednjeg pa i velikog dijela Sjevernog Velebita. Bila je tu i lugarnica i gostonica i radničke nastambe, a poslije i sezonska trgovina mješovitom robom. U njoj su se održavale i »munte« (dražbe), na kojima su se bujejavačka plemena nadmetala oko »erarskih« košanica. Tako je Štirovača postala ne samo srce cijelog toga dijela Velebita nego i omiljeni rendez-vous tamošnjih Primoraca i Ličana, drvosjeća i ostalih šumskih radnika, seljaka, kirijaša (kasnije i ſofera), planinara, izletnika i raznih drugih namjernika. Tada je ova njezina, sada tiha, kotlina bila ispunjena žagorom, pa i vikom naroda, rzanjem konja i bukom motora, a kad bi posvršavali poslove, sjedali su tuda ljudi po starim panjevima da porazgovore uz čašicu vina, a katkad, bogami, i — zarozgaju. Posebno je privlačna bila Štirovača planinarima, kako zbog ljepote, tako i stoga što su se tu mogli opskrbiti hranom, pićem i drugim stvarima potrebnim im u njihovim izletničkim povratima:

Govorim u perfektu, jer Štirovača, na žalost, više nije što je bila. Odavno već nema pilane, koju su zapalili partizani da ne posluži okupatoru. Nestalo je, dakako, i gostonice, a u izmijenjenim poratnim okolnostima prestale su i bunjevačke munte. Ostale su samo

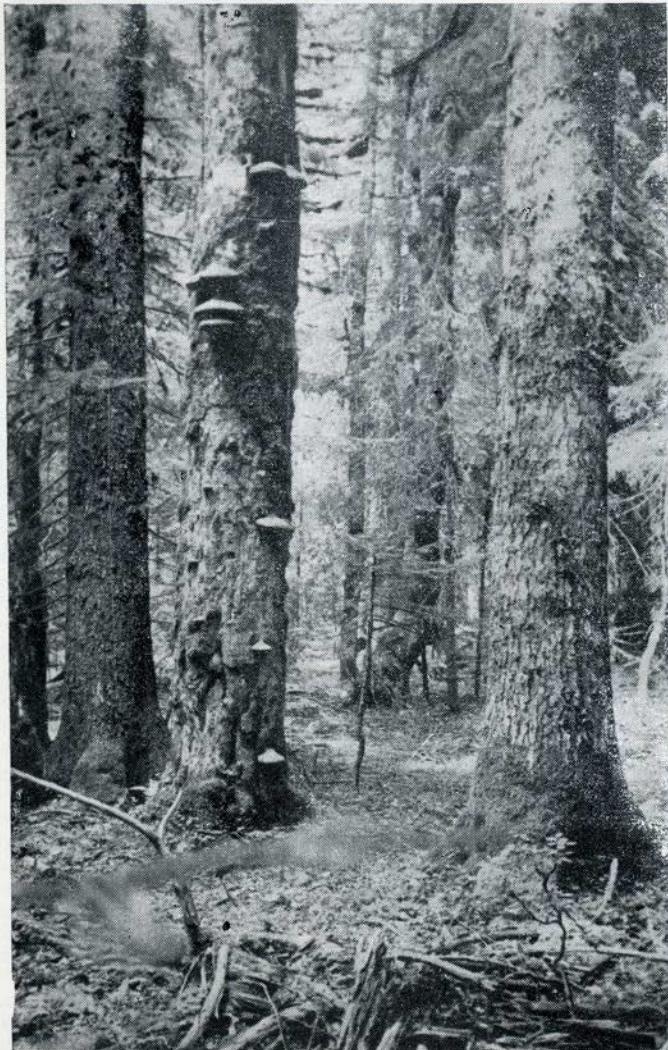
Kako je Ivan Krajač zamišljao
ski-terene na Velebitu (iz članka
»Rab i zimski šport«, Hrv. planinar,
1929, str. 23)

šumarijske zgrade, neke čak nanovo sagradene. Zato danas Štirovača djeluje nekako službeno, poslovno, hladno, pusto. Pogotovo otkad je, prije nekoliko godina, zatvorena i ona sezonska trgovina — posljednji punkt oko kojeg su se okupljali ljudi, čime je zadan težak udarac i planinarstvu i onim rudimentarnim oblicima turizma što ga pokušavaju tuda razviti ljubitelji Velebita. Kao da netko baš ne da da se Štirovača razvije u planinarskom i turističkom pogledu, iako ima sve prirodne uvjete za to. S malo više razumijevanja odgovornih, Štirovača bi za Srednji Velebit mogla biti ono što je Zavižan za Sjeverni, a Paklenica za Južni. Pa čak i više!

Istina, Štirovača nema onih velebnih zavižanskih vidika na more, niti pakleničkih praskonskih divljina što uzbudjuju čovjeka — ali ima nešto što se danas sve više traži: piteme ljepote svoga neprispodobiva krajobra-

za kao stvorena za istinski odmor i smirenje ljudi, krajobraza u kojem se šumovite glavice valovičih brda skladno izmjenjuju s ubavim dolinama, a stoljetne šume, prošarane skrovitim planama, dražesnim proplancima i cvjetnim livadama, podsjećaju na gradske parkove i, onako izbrazdane potocima i izvorvodama, stvaraju istinski ugodaj planinske idile, ispunjene nekom svečanom tišinom i užvišenim mirom što tu obuzima čovjeka, blažeći mu i tijelo i dušu.

Zbog ovih su njezinih osebujnih ljepota mnogi naši velebitolozi ukazivali na velike turističke mogućnosti Štirovače. Tako je, među ostalima, i poznati istraživač Velebita, dr Ivan Krajač — onaj isti koji je »otkrio« i Zavižan i na njemu sagradio prvi planinarski dom — još početkom tridesetih godina pisao u **Hrvatskom planinaru**, da Štirovača »može služiti za ljetovanje i gorske izlete iz primor-

Prašuma u Štirovači nekada

ja i otočja, napose Raba», a kao glavni preduvjet za to isticao potrebu održavanja jablačke ceste i poticanja automobilizma na Velebitu, u čemu »imaju jednakog interesa: grad Rab, nadležna upravna općina, šumska uprava i organizirano planinarstvo.« Tako je, eto, još prije pola stoljeća pisao dalekovidni Krajač, ali ostade **vox clamantis...**

Netko se od nas zaželio glasovite štirovačke vode, pa smo pošli na lijepo obzidan i uređen izvor, iz kojega sukljaju tri jaka mlaza. Sjedeći ondje i gledajući svu ovu blaženu ljetoput, sjetio sam se tih Krajačevih riječi — napisanih još na početku razvoja turizma i automobilizma u nas — i pitao se ojađen, kako to da još ni danas ni rapski, ni senjski, a ni drugi turistički radnici, ni »upravne općine«, ni ostali faktori nisu shvatili silne turističke mogućnosti Štirovače i njezine okolice, pa i cijelog Srednjeg Velebita. Zar ti ljudi neće ili ne mogu da vide kako bi Velebitom mogli obogatiti svoj turistički repertoar, ograničen do sada samo na more? A da jedan dio njihovih gostiju traži, uz more, i šume i planinske ugodade znadu dobro i stanovnici viken-daškog naselja Za Kosićom, uza čije kuće prolazi svakodnevno na desetke automobila strane i domaće registracije, zaustavljaju se ondje i mole razne informacije, najviše o Štirovači. Većinom su to rapski gosti koji dolaze samoinicijativno na Velebit u želji da dožive i njegove gorske ljepote. Koliko li bi ih tek dolazilo kad bi se jablanačka cesta minimalno popravljala i kad bi znali da ih na Štirovači čeka ma i najskromniji turistički objekt!

Ma koliko atraktivna, Štirovača je ipak samo jedna — prva — u nizu prekrasnih dolina što se pod raznim imenima nadovezuju jedna na drugu, pružajući se duboko na jug, u sama njedra Srednjeg Velebita. Jer još nismo pravo ni izašli iz Štirovače, a već se nadosmo u prostranoj crnogoričnoj šumi sastavljenoj od samih jela i smreka, čije raskošne krošnje šaraju ravним, mekanim tlom debeo, taman hlad, kojim upravo idemo. Možda otuda, od te debele, zbijene, tamne hladovine, cijeloj toj velikoj dolini i naziv Crni padež koji je onda dijeli na Jovanović i Borovački (ili Crni padež u užem smislu). Na njih se, pak, nadovezuje Klepića duliba (ili Klepnića) s Prašumom, tvoreći tako sve od Mrkvišta do Sundera golemu ali jedinstvenu šumcevitu udolinu.

Prolazio sam više puta tuda — i pješice i automobilom — i uvijek sam to doživljavao kao da prolazim veličanstvenim Hramom prirode, što ga je ona stvorila ovdje, u srcu Velebita, kao izraz svoga nedostignog smisla za veliko i lijepo. Zar ona visoka, vitka, kao svjeće ravna stabla stare crnogorice oko nas ne djeluju poput monumentalne, nebottične kolonade, u kojoj se osjećaš tek malenim, sitnim, sičušnim, ljudskim mravcem? A taj dojam još pojačavaju okolini imozantni, isto tako šumoviti vrhunci, što su sa svih strana opasali cijelu dolinu: Javornik, Veliki Golić, Petrašica, Maniti vrh, pa Grlo, Medvidovo br-

Jovanović padež 1928. godine

Foto: J. Poljak

do, Grečice, Dokozina plan i Šatorina — najviši vrh Srednjeg Velebita.

I sada me, akoprem sjedim bezbrižno zavaljen u udobnu automobilu, prožeо isti taj osjećaj. Jer što je ovaj naš auto što mili ovuda, između tih gorostasnih stoljetnih debala? Ništa! Buba, bubica!... I tako, ustreptala srca prolazim pokraj Ponora, Županke i Krivih dočića s lijeve, a Carevih podova s desne strane. Nešto prije raskrižja, gdje se, podno Petrašice, odvaja jedan krak ceste za Perušić, prodosmo mimo prelijepu oazu Jovanovića, koji su tu, u svom Padežu, izgradili ljetno naselje. Prije su, poput ostalih Podgoraca, selili ovamo svakoga ljeta, zajedno sa svojim blagom, ali kad se život ovdje izmjenio i Podgorice se raselilo, za razliku od mnogih drugih Podgoraca, Jovanovići nisu napustili svoje selište. Na ruševinama starih stočarskih stanova izgradili su — vikendice. Njih desetak. Tako je Jovanović Padež, uz naše naselje Za Kosićom, jedino potpuno obnovljeno naselje u ovom dijelu Velebita.

No, radost zbog obnove Jovanović Padeža muti pogled na bezbrojne trupce što isprekriženi leže s obiju strana ceste, kao dokaz bezobzirne sjeće što se u ovoj divnoj dolini vrši već nekoliko godina.

— Kamo sve to vodi? — pitamo se nije-mo, pogledima, nemoći da išta kažemo.

Još je gora slika oko Borovačkog ili Crnog padeža u užem smislu riječi. Slijeva i desna nam se nanizale nepregledne gomile smrekovih trupaca, a u Biljevinama — bukovih. Pravo pustošenje!

A Borovački je padež — kao i Jovanović — krasan travnjak usred šume. Na nj su ljeti selili Boroveci s Borovačkih Podova, sve do lani, kad je posljednji put ovamo iselila obitelj posljednjih borovačkih »nomada«, Ivana i Matije. Godinama smo navraćali ovano po mljeku, a da se usput osvježimo tečnom Matijinom kiselinom. A ona nas je, kao i cijela njezina obitelj, dočekivala prijateljski, srdačno, radujući se da imaju s kim izmjeniti pokoju riječ. Uopće, bilo je nečega vrlo ugodnoga, vedoroga, toploga, nečega upravo dautovskoga u atmosferi ovoga malog, osamljenog naselja ispunjena mirisom mljeka i si-

jena, zabrinutim meketanjem koza i nestasnim poskakivanjem jarića, kokodakanjem kočkiši i prijetećim lavežom pasa — jer se u okolnim šumama ponekad vida i vuk i lisica i medvjed. Jednom riječju, tu se kao malogdje osjećala neposredna veza čovjeka i prirode. Zimus je, na žalost, Matija teško oboljela i njezina obitelj više ne seli ovamo, pa bi i Borovački padež potpuno opustio da na njegovu istočnom rubu nije nikla vikendica kao znak novih oblika u kojem će se, vjerojatno, obnoviti život i ovog Padeža.

U idućem broju: Od Klepine dulibe u Dabre

Susret na proplanku

DANIJEL VUKUŠIĆ

JABLJANAC

Sredina je ljeta. Rano jutro je već poodmaklo. Iznad istočnih vrhova se izdiglo sunce. Iz dolina i prikrnjaka šuma ispija svjetlucave kapljice rose, koje se u jedva vidljivoj maglici isparuju. Vidljivost je odlična, pa vrhovi i dajline zovu, a takvom se zovu teško može odoijeti. Stoga zagazim cestom u smjeru istoka, bez točnije određenog cilja, pa dokle stignem, samo da već dio dana provedem u samoci i tišini, osjećajući potrebu da se nadem u zagrljaju što dublje divljine, istrgnut iz vrtloga svakodnevnih zbivanja i uzbudjenja. Grabio sam umjerenim koracima, te se za pola sata nadem na najvišem prijevoju ceste Stinica — Štirovača, na Prosiku (1412 m). Zastanem i zagledam se po okolnim vrhovima da odredim smjer puta, pri čemu na proplanku ugledam bivšeg susjeda Nikolu, gdje sjedi iznad ceste na travi, nagnut laktima na koljena, uprta pogleda preko Kite i Medina Golića. Vjetar, koji na tom prijevoju vječno pirka, a ponekad upravo i urliće od prodoline Padeža prema zapadu, ovaj je put tek lagano mrsio prosijedu kosu staroga Nikole. Iznenaden mojim dolaskom, obori pogled prema zemlji i zagleda

se u travu. Nazovem mu dobar dan, našto, on, podigavši glavu, uzvrati.

— Kada i otkuda si stigao? — upitah ga, te dodam: — Već je par godina kako si odselio, a nisi se navraćao.

— Nisam dosad moga, otkad me vrag odnesе tamo. Sinoć san u Podgorje, a jutros kamionom dovlen da se još jednom nagledam i isplačen.

— Svi se mi rado navraćamo na stara ognjišta, ali ti ide već pod starost — rekoh mu.

— Ode, jer nisam promišlja. Odlučija da će kud i drugi, pa odveze i krov s kuće, tamo di mi izgleda sve tuđe, a vratit se više nemam kuda. Sad tek vidim kolko su mi lipe i drage ove planine. Ode mi je ostalo sve. I mladost i radost, pa bi voljia da mi tu i grob bude, tu uz Ljubicu — pokaže prstom preko ceste na Ljubičin grob, koja je tu smčena u nevremenu i pokopana.

— Naravno, Nikola — rekoh mu — kad nešto izgubiš, onda tek shvatiš što si izgubio. Ali ako hoćeš možeš sa mnom, jer i ja idem u vrhove.

Snašanje sijena sa Zavižanskih Jezera u primorje prije pola stoljeća

Foto: J. Poljak

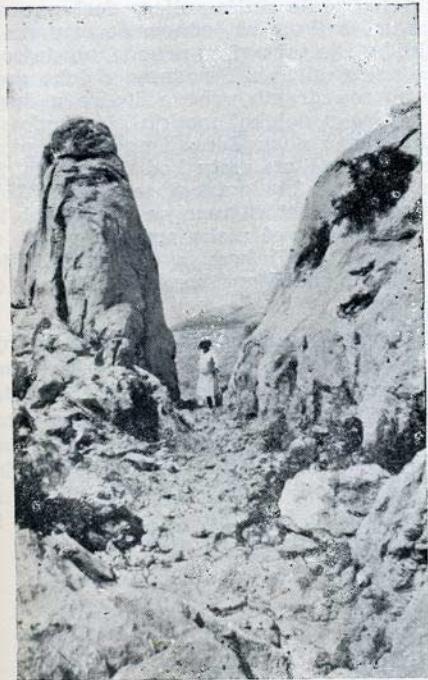
Veliki Alan prije raseljavanja Hrvatskog primorja

Foto: J. Poljak

— Vala ti, neću volim bit' sam. Danas je moj dan, a Bog zna 'očul' već ikad ode doč.

Produžih još dva kilometra cestom, razmišljajući kako se na prijevoju Prosika susretoše dva starija žitelja, koji podjednako vole svoje vrhove; dok se jedan poslije niza godina vraća njima u zagrljav, drugi ih u starosti napušta, da ih ubrzo poželi i gonjen čežnjom dolazi da ih obide i sjeti se svega minulog što mu se usjeklo u dušu kao najljepši odlomci života. Od Žečeve dražice skrenem sjeveroistočno u smjeru vrhova Tadijevca. Uspinjao sam se strminama zaobilazeći teže terene, dok se ne popeh na kameniti vrh Malog Golića, gdje sam

dulje sjedio, odmarao i zagledao se u vrhove, sjeverno, južno i zapadno, te istočno niz dugu Vranjkovu dragu, njene guste i bogate šume, te prostranu čistinu bivše sjenokoše Vranjkovac. Poslije duljeg odmaranja zaputim se sjeverozapadno do podnožja Goljaka. Prolazeći istočno od Goljaka poplašim nekoliko komada srneće divljači, a potom skrenem zapadno i teškim usponom, zbog strmine, uspnom se dosta umoran i oznojen na Goljak (1606 m). Osjetih potrebu da se okrijeppim. Skinem naprtnjaču da se ponajprije napijem vode, potom nešto založim i opružim se po travi. Kako sam ležao na samom vrhu — a Goljak je sav obrastao travom bez igdje većeg kamena — stoga mi ništa nije zaklanjalo vidike na daljnje. Goljak je s istočne strane obrastao kržljavom šumom visoko do pod vrha, dok mu se bokovi s južne i sjeverne strane spuštaju nisko prema šumi, obrasli travom bez kamena; zapadna se travnata strmina spušta duboko u doce, gdje šumovita prodolina i travoljni doci dijele Goljak od Golića. Opasan šumom u obliku Kružnice Goljak strši iz dubokih šuma kao golem stog sijena, zadirući svojim tankim, ali zaobljenim vrhom, visoko u nebeske modrine, jer ga nadaleko ne nadvisuje ni jedan vrh. Na njegovu golemom trupu tu i tamo rastu razbacani niski kržljavi grmeči bukve, oko jedan metar visine, a promjera i do osam metara. Svake godine listaju i opadaju, ali već više od stoljeća, što žitelji Šegote pamte i što im stariji pripovijedaše — koji su Goljak kosili — grmeči su uvijek iste visine i širine. Uslijed surove klime i vjetrova na tim visinama uopće se ne mogu razvijati, a svojom se gustoćom brane od zime, suše i naleta vjetrova. Grmeči su za vrijeme sjenokoše služili koscima kao hladovina, gdje su od sunca zaklanjali vodu i hranu što su je sa sobom donosili, ali se zbog niskog rasta i gustoće nisu mogli pod njima opružiti da se odmore, jer hlad nije sizao više od 10—20 cm od ruba grmeča. Kosca, koji je pri ljetnoj pripeci kosio visoko iznad šume i oko grmeča, gotovo je uvijek osvježavao vjetrič, koji na tim visinama cijelog dana i noći čarlija. Ako

Turska vrata između Dundović kose i Velike gore

Foto: J. Poljak

Pogled sa Šatorine na jug

Foto: S. Sagovac (1937)

je vjetar bio nešto jači, što je na takvim visinama česta pojava, tad bi kosca morala pratiti kupljačica. Ona je otkose odmah kupila i prenosila sijeno u zavjetrinu da se suši i da ga vjetar ne odmete. Grmeči su bili još tada kao i danas vrlo privlačni za posjetiočevo oko, jer upotpunjavaju čari ovoga osebujnog vrha.

Poslije poduga odmaranja, lagano sam se spuštao strmom padinom zapadnog dijela Goljaka u smjeru Golića. S tavanka koji dijeli sjeverni i južni dolac ispod Goljaka, puteljak od starine vodi proplancima istočnog podnožja Golića, na koje se može stići za dvadesetak minuta. Izišavši do prvih čistina Golića, skrenem malo ulijevo na Ploče. Tu ima nekoliko manjih kamenica u kojima se poslije kiše poduze zadržava pitka voda. Od Ploča se dalje može travnatim prostorima u svim smjerovima Golića, njegovih vrhova i dubokih dolaca. Oni su tu i tamo prošarani kržljavim šumarcima i grmećima, te sve uokolo lijepim proplancima. Uputim se u smjeru sjevera, rubom šume Balenskih Golića, odakle put vodi šumom i proplancima istočnog ruba Prtozina doca. On je pri dnu okružen strmim klisurama i pećinama, a obrastao lijepim zelenoplavim cvijećem kotrljana i drugog cvijeća. Kad sam stigao do podnožja najvišeg vrha Golića, ugledam na vrhu ljudsku spodobu u kojoj sam ubrzo prepoznao staroga Nikolu. On se u međuvremenu popeo na vrhove. Nije me primijetio, stoga sam ja zagazio kroz šumarak da me ne opazi, ostavivši ga na miru, jer sam znao da toga trenutka živi u sasvim drugom svijetu, u svijetu svoje prošlosti i uspomena, dok je još kao dječak trčkarao ovim prostranstvima za stadom ili kad je kao odrastao momak razmahivao kosom po ovim livadama, dovikujući razasutim momcima i djevojkama, koji obavljaše iste poslove uz pjesme i dozive. Sigurno je da ga zaokupljaju brojna sjećanja na minula vremena.

Dok sam se provlačio gustim šumarcima i proplancima izbivši pod suprotni vrh sjeverno od Prtozina doca, Nikola je još uvijek, poput isklesanog kipa, stajao na vrhu, kao da je srastao s vrhom i kamenom ovih visova što odolijevaju naletu vjetra i oluja kroz duga tisućljeća. Nije se uopće pokretao, već je nepomično zurio u daljine. Možda nije ni bio svijestan da stoji na razmeđu klima i vremena, na planinskim visovima koji dijele mediteransku od kontinentalne klime, te načina života koji odumire i onog drugog, novog, koji je kao vihor i njega odmeo s ovih visova, jer se nije mogao ni umio, a možda ni želio prilagoditi.

Zaputim se u smjeru Balenske snježnice i Miškulinskih Golića, svrativši usput u snježnicu, gdje je bilo obilje snijega dostupna svakom namjerniku. Još jednom se osvrnem na Nikolu, koji je još uvijek nepomično stajao na svome vrhu, gledajući nekamo daleko preko poznatih mu dragih vrhova što se u dugom nizu gubiše u dalekoj modrini. Nastavio sam put dalje kroz gusto šumu i proplanke prema sjeveru, ižišavši na cestu kod Grebališta. Zagazim cestom i hladovinom, te laganim korakom za nepun sat stignem na istočni rub Mireva. Sunce se već nisko spustilo prema zapadu, a nad Vučijakom su se gomilali lijepi bijeli oblaci, pri čemu pomislih: Hoće li donijeti kišu?

Još jedan kilometar klatio sam se prašnjavom cestom, dok je rubom šume u krošnjama drveća šaputao lagan povjetaranac i cvrkutale ptice, kao nekada davno. To me je ponukalo na razmišljanje o minulim vremenima, o sreći i patnjama žitelja koji živješe na ovim visovima, zaljubljeni u svoje skromne ljetne nastambe, u brda i doline, koje nestankom žitelja utonuše u dubok i trajan mir.

Orlovi nad Badnjem

PERICA KORICA

LIČKI OSIK

Svitalo je sunčano i toplo rujansko jutro. Odlučio sam krenuti na Badnj (1639 m) poviše Metka. U večernjim satima nisam uspio naći suputnika jer su mi prijatelji gotovo svi otišli današ na vojnu vježbu. Krećem sam, iako se to kosi s osnovnim planinarskim pravilima i etikom. Ne mogu se obuzdati jer Velebitu idem, a nadam se da će pomoći dalekozora vidjeti i nešto od vježbe koja me zanima.

Stižući od Metka stazom preko Studene drage i Grubišnog doca, osjećam zadovoljstvo što će, kako sam predviđao, stići na vrh. U planini je tiho, privlačno. Kasno ljetno i jesensko planinsko cvijeće prospire svoje prijatne mirise, po laticama cvijeća još uvijek kruže pčele. Hladnoća ih još nije otjerala. Sumoviti proplanici i greben kose pod Štirovcem svojim raznolikim bojama dočaravaju pravi užitak. Nigdje daška vjetra, blaga klima i tišina, te listovi laganim treptajem otkrivaju vjetrič što struji između zgusnutih stabala.

Prolazim kroz visinski pojaz podno Badnja. Pod nogama šušti opalo lišće i pucketaju sitne grančice, a znoj mi oblijе lice. Trebalо bi stati, ali podne primiče i uspon nije nimalo lak. Dok o tome razmišljam čujem velebitskog orla dok kruži oko Badnja. Osjetio je da ga uznenirujem na njegovom terenu. Dolazim na čistinu odakle mogu pratiti njegovo nadljetanje. Nije sam. Ima ih troje. Promatram ih dalekozorom. Divim se vještinama tih bisera plavetnila i careva visina. Međutim, djeluju mi uznenireno...

Odjednom se zatrese planina, prolomi se jak zvuk zrakoplova koji preletješe baš poviše Badnja i odoše u pravcu Ličkog polja i Kr-

bave. Dio su današnje vježbe. Pet ih je, a zvuci su im snažni. Lete tako nisko da gotovo dotiču granje visokih stabala. Uznemirili su su blagu tišinu ove planinske ljepotice. Rastjerali orlove...

Dok uzlazim na vrh vraćaju me snažni zvuci zrakoplova u dane ratnih patnji kad sam kao jedanaestogodišnji dječak bježao pred praskom bombi i topovskih granata. Jednom dok su talijanski zrakoplovi bombardirali zaselak u kome se nalazila partizanska bolnica, našao sam se na jednoj ovišoj koti Velebita odakle sam iza kamena promatrao zrakoplove. Vidio sam talijanskog pilota kako izvodi ekshibicije spuštajući se toliko nisko da je letio ispod mene, zatim se izdizao i istresao gomilu bombi, a onda mitraljirao. Takvih je prizora bilo bezbroj. Bilo je to davno. Ostale su neprospavane noći, strah od glada i nevolje. Štitila nas je šuma i kamen ovog istog Velebita. Baš tu nedaleko u Razbojnoj dragi iznad Počitelja bijaše u svibnju 1944. veliki narodni zbjeg, na tisuće izbjeglica. Danas uživam šetati planinom slobode i tišine.

Nalazim se na vrhu i promatram Ličko polje. Između Metka i Mogorića izvode oni zrakoplovi dio vježbe. Čujem prasak bombi. Čujem i onaj iz djetinjstva... Dim se podiže visoko. Traje to satima. Kad se malo stišaju, čujem slične od krvavskog polja.

Ostajem na vrhu do predvečerja, ali treba poći jer je put do Metka dug. Valja za dana izaći iz šume.

Noć me hvata poviše Puhaljke, pa opreznije silazim krivudavom stazom. Razmišljam o orlovima i avionima. O Velebitu. Nekad bijaše rat, danas tek vježba. A mene prima uvijek lijepi Velebit.

Koliba HPD-a na Strugama 1940.
godine.

Foto: M. Radeka

Gradina i Starčevića glavica u Žitniku

ANTE RUKAVINA
GOSPIĆ

U drugoj polovici gospičke ulice Vlade Cetina, nekada Pazariške, prestaje asfalt. Dalje se nastavlja ona stara, bijela makadamska cesta pokrivena debelim slojem prašine ili su, ovisno o vremenskim prilikama, po cesti jedna do druge razasute lokvice vode. No uskoro se cesta račva i, ako se želi doći u selo Žitnik, treba krenuti srednjim putom. Tu su i zadnje kuće ove ulice, a sada već kolni put prelazi kroz brezike Smiljanskog polja. S jedne i druge strane putaagnule su se bijele breze u samoniklim skupinama izmenjujući se sa za- puštenim pašnjacima punim bujadi i vrištine ili rijetkim žitnim parcelama.

Ovo je jedan od posljednjih neASFALTIRANIH putova u ovom kraju. Malo je ognjišta u Žitniku da bi mogli platiti velike troškove uređenja ove njihove jedine prometnice. Onoliko koliko su skupili i uz malu pomoć društvene zajednice mogli su svoju staru i usku cesticu samo nasuti pijeskom — i čekati da i nju jednog dana prelije asfaltna masa.

Nakon pet kilometara od Gospića u pravcu sjeveroistoka stiže ova cesta do mosta na rijeci Otešici. S druge strane rijeke već su prve žitničke kuće. U cijelom Žitniku sada je oko tridesetak dimova Markovića, Starčevića i Balenovića. U školi je samo dvoje djece i jedan nastavnik, najmanje otkad postoji škola, tj. od prvih poratnih dana.

U svom donjem dijelu rijeka je Otešica u srednjem vijeku bila međa ličke i buške župe. Kao meda u upravnem smislu ostala je sve do najnovijeg vremena, jer su predjeli s njezine lijeve obale pripadali perušićkom, a s desne gospičkom kotaru. U porječju Otešice nema više ni spomena starim srednjovjekovnim odnosno predturskim nazivima nekadašnjih naselja s imenima Humčani, Novo Selo, Liš, Dugopoljci, Zahumići, Pothum, Crničani, Kaseg, Dupčani, Hrvaćani i drugih koja su se naslanjala na njezine obale.

Iz jedne isprave knezova krbavskih iz godine 1511, kojom oni daruju nedalekom gostinjcu Marije Magdalene petinu svojih posjeda u Crničanima, pouzdano se zna da su Dupčani ležali na području današnjega sela Žitnika. U dotursko vrijeme u Dupčanima su, kako navodi Stjepan Pavičić, živjeli plemeniti rodovi Jakovčići, Glavinići i Zrčići. Najbrojniji su bili Jakovčići, koji su bili razgranati u nekoliko kuća.

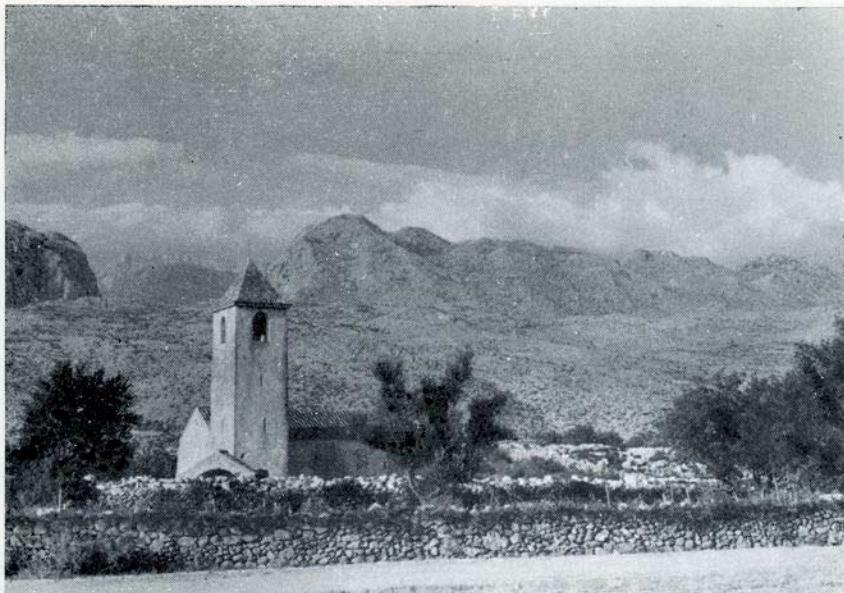
Selo Dupčani ležalo je sa sjeverne strane donjeg toka Otešice, u onom kutu što ga ona tvori s rijekom Likom u koju tu i utječe. Tu je smješteno selo Žitnik, a njegovi današnji žitelji dijele ga u nekoliko usko povezanih zaselaka, toliko radi njihove lakše orientacije, a koja ih podsjeća na podjelu sela iz poturskih dana.

Niz kuća što se pruža uz cestu od Otešice prema sredini sela zovu Stanovi. Naime, nekada su tu bili stočarski stanovi onih žitelja što su imali domove ispod Glavice. Sredinu sela gdje je i škola zovu Brdo iako je samo neznatno više od okolice, a niz kuća u nizini desno od škole zovu Draga, odnosno Starčević Draga, jer su svi njezini žitelji toga prezimenata. U Dragi, na zavoju seoskog blatnjava puta i s njegove desne strane još se vide obrisi podruma nekadašnje rodne kuće dra Ante Starčevića, možda najpoznatijeg hrvatskog političara XIX stoljeća, ali sigurno najnepomirljivijeg protivnika germanizacije, koji se tu rodio upravo prije 160 godina. Ova tri spomenuta zaseoka čine Veliki Žitnik. Sjeverno od sredine sela izlokan i za kiša neprohodan put dug oko 2 km nastavlja se u Mali Žitnik, zaselak s nekoliko kuća Balenovića. Tako ova oba Žitnika čine jedno istoimeni selo čiji se naziv može dovesti u vezu sa žitom. Ono je možda nekad raslo po ovom brežuljkastom polju i sve do duboke unutrašnjosti Velebita u pravcu Štirovače gdje se jedan dio današnjeg Pazarišta u predtursko doba zvao Zažitno ili Zažično. Svi ovi nazivi ostaju i dalje zanimljiva tema za povjesna istraživanja.

Nedaleko od Drage, ni tristo metara od posljednjih kuća, uzdiže se nevelika Starčevića glavica. Nije viša od okolnog tla ni dvadesetak metara. Dobrim dijelom obrasla je šikrom, a nekoliko nevelikih stijena na samom vrhu skoro se i ne vidi od drveća oko seoskog puta. Za uspon na nju treba pronaći u šikarom obraslim obroncima jednu od nekadašnjih brojnih stazica između ruševina napuštenih kuća i za 3—4 minute doseći vrh. S vrha se vidi da je južni obronak Glavice položiti nepopušteni pašnjak, a da su tu do nedavno bile oranice može se uočiti na prvi pogled. A što je bilo ovdje prije tih oranica, prije dolaska Starčevića, po kojima je nazvana glavica?

U selu je živa predaja o kapelici sv. Jelene na Glavici, na najgornjem dijelu spomenutog pašnjaka. Nju spominje i kulturni historik Josip Horvat u svom opsežnom djelu »Ante Starčević« tiskanom u Zagrebu godine 1940. Sada se ne vidi nikakav trag zidova ni građenja, iako najstariji žitelj iz Žitnika, Marko Starčević — did Makica, rođen 1892 — tvrdi da je tu nekada bilo ostataka zidova i da su to njemu pričali njegovi stariji. To potvrđuju i njegovi mladi suseljani i kažu da se lako mogu naći temelji ako se zakopa ispod vrha Glavice.

Još je bolje svjedočenje ono Luke Lulića iz obližnjeg klanačkog zaseoka Dunjevca koji se sjeća pričanja svoje majke, a ona je rođena u Starčević Dragi. Ona se sjećala da su

Starohrvatska crkvica Sv. Petra u Starigradu Paklenici

se na Glavici nalazile kamene ploče kao da je s njima bilo nešto popodeno i da su seljani vozili kući te ploče za svakodnevne potrebe. Uzidavali su ih u zidove ili koristili u okolici kuća, jer su bile lijepo oblikovane. Njezin je otac dovukao jednu i na njoj držao vučiju (posudu za vodu). Sjećala se da su pastiri znali za čas iskopati na Glavici iz zemlje kosture i da su te kosti goveda lakomo glodala što je u ovom kraju, poznatom po nedostatku kalcija u tlu i hrani, svakodnevna pojava. To potvrđuje da je uz crkvu bilo i groblje, a za to je daljnji dokaz bila više lipa koje su tu rasle sve do rata. Također je na Glavici bio i kamen u obliku križa »iscifran nekavim krivuljicama«, kako je to ona znala reći, vjerojatno je bio ispisan glagoljicom, a pastiri su ga razbili. Zapamćen je i kamen s udubljenjem od oko 5 litara. Ta se mjera zvala »malić« i u njoj se »stupao« ječam, tu se udaralo po ječmu kratkim oblim stupom da mu se skine kora i da bude pogodniji za ljudsku prehranu (gerš).

Na vrhu Glavice, u grmlju, otvor je jame u koju su se spuštali hrabriji mladići po kopnjima. Pričali su da su jami stijene glatkе, a »sobe«, prostori u dubini, da su zelene boje i da se jama nastavlja prema rijeci Lici, ali da ima otvor i u nedalekoj Gradini.

Sjećala se ta starica da se na pločama na vrh Glavice igralo kolo na dan sv. Ante (13. lipnja). Po tom bi se moglo zaključiti da je tu bila i crkvica posvećena tom sveću. No, ovo se može i drugčije tumačiti. Naime, za vrijeme života te starice dr Ante Starčević bio je već toliko poznat u našem javnom ži-

votu da se kolo moglo igrati i u njegovu čast na dan njegova imendana kako je to sve do prošlog rata bio običaj u mnogim našim selima. U čast poznatih ljudi, a na njihove rođendane i imendane, palili su se krijesovi po brežuljcima i igralo kolo kako se to radilo i za Ivanjdan. No, i ovo pitanje ostaje otvoreno pred arheolozima, jer i u nedaleku Dujevcu postoje ostaci crkvice sv. Jelene na mjestu zvanom »Crikvina« gdje i danas pred ruševinama stoji kamen u obliku stola, možda žrtvenik, za služenje mise na otvorenom.

No, možda je za arheologe i povjesničare od Žitnika i Starčevića glavice zanimljiviji onaj dio ovog prostora koji se prostire od Glavice prema rijeci Lici koja tu pravi mali zavoj. Taj je prostor širok nekoliko stotina metara i naziva se Gradina. Sačuvana predaja u selu kaže da je tu bio neki stari grad kojega je od ostalog polja i Glavice dijelio bedem što se i danas vidi. Taj je bedem udaljen od Glavice stotinjak metara i pruža se u smjeru sjever-jug zagrađujući sa zapada prostor što ga s druge strane okružuje luk rijeke Like. Bedem je visok oko 3 m. To je u stvari uzvišenje, nasip, napravljen od zemlje, tako se na prvi pogled čini, jer iz njega raste grmlje i trava. Dugačak je nekoliko stotina metara i s jednim nižim dijelom, prolazom, koji narod naziva »Vrata od Gradine«. S ovih vrata vodi primjetan nekadašnji put u ovaj sada šikarom obrasli prostor. Na putu su u kamenju što ga je u izobilju sa svih strana, već davno uočene udubine za koje kažu da predstavljaju ljudsku, konjsku i volovsku stopu.

Oštarijski prijevoj Stara vrata s Kubusom prije 60 godina

Foto: R. Simonović

Može se pretpostaviti da je tu nekada postojalo neko davno naselje, no o njemu se ne zna ništa. Sav je taj prostor obrastao gustom šikarom tako da se je i do rijeke Like teško probiti. Ipak, na rijeci i ovdje na njenim strmima kamenitim obalama mogu se uočiti dva mjesta koja su mogla biti prijelaz za nižeg vodostaja. Kada i za koga, to je teško reći. Sada su korita Like i nedaleke Otešice dublja i šira jer tako zahtijevaju potrebe HE Senj I, koja dirigira vodostajem i punjenjem umjetno stvorenom jezeru Kruščica sjeverno odavle. Inače u sušnim danima, bilo to ljeti ili zimi, vodostaj je toliko nizak da se obje rijeke mogu lagano pregažiti.

Na ovom prostoru, nedaleko od Žitnika, od Starčevića glavice i Gradine sastaju se Lika i Otešica, a dalje teće samo Lika. Na svom sastavku tvore kut i možda je baš to taj lokalitet za koji S. Pavićić kaže da se zove V Nuglu. Pa, iako je sve ovo opisano smješteno V Nuglu trebalo bi prebrati po starim knjigama i listinama, prekopati po starom žitničkom Bedemu i Glavici, odgrnuti tajnu s ove bujne šikare, s neoranih i napuštenih žitničkih pašnjaka, da nepoznati podaci o ovom kraju ne ostanu ni u kakvom uglu.

Iako Starčević glavica nema ni 600 m nadmorske visine ipak je s nje dobar vidik, naročito prema jugoistoku, na cijelo Ličko polje. Nije to vidik iz ptičje perspektive nego je to pogled što leluja s pašnjaka na pašnjak, preko bujadišta i oranica sve do Zira na jugoistoku, do Ličkog sredogorja i s druge strane do blizog Velebita. U blizini nema ni traga da se tu radio najveći sin Žitnika, ne samo

Žitnika, onaj za kojega Krleža kaže:
Stari ni bil malar ta teleće oči,
niti pero za škilavce čtavce ...

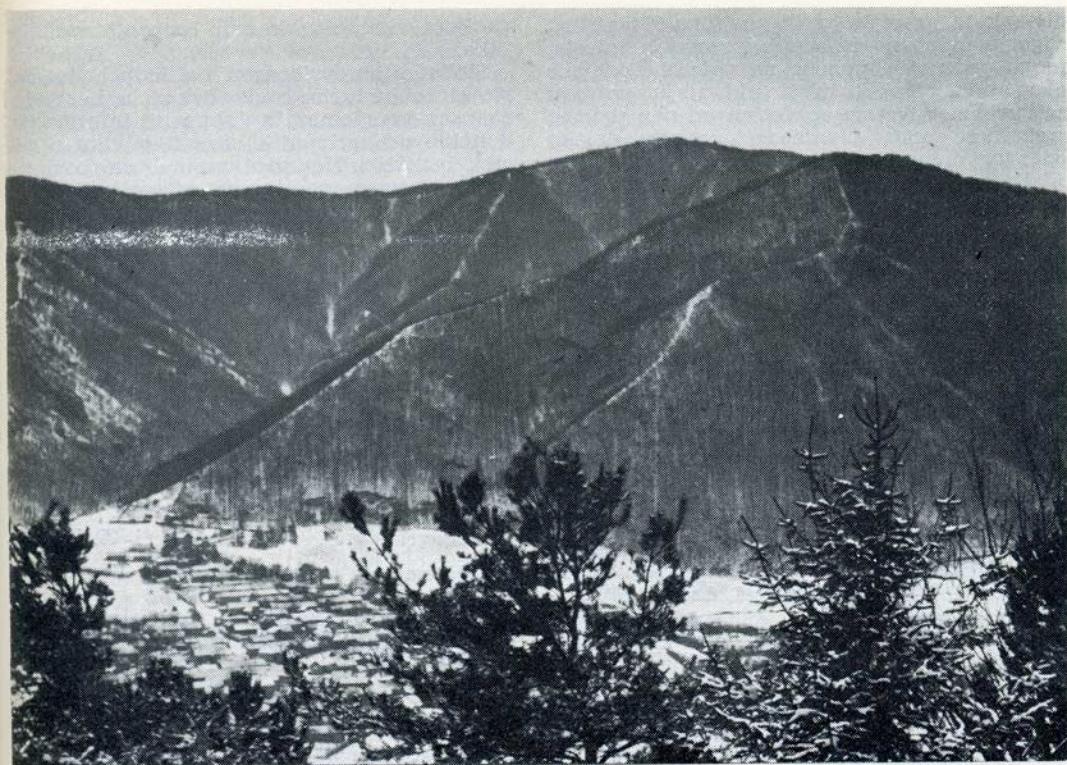
Jedini lampaš v kermežljivoj noći,
kak germlavine bas za naše tupoglavce...
jedini cagar na tem ciferblatu,
jedini potez na našem šahmatu,
jedina skala v megli, v ilovači, v blatu...

I rijetko se zna da je njegova daleka pretka Jakova opisao Andrija Kačić Miošić kao slavonskoga junaka. I nitko nije slijedio put njegova plemena s prastarih bunjevačkih ognjista sve do zaseoka Kalinovače u nedalekom Pazarištu gdje prispješe poslije izgona Turaka. Od petero braće dvojica se naseliše u Žitnik i po njima se prozva žitnički zaselak i ova Glavica.

Jedan potomak od ove dvojice cijelog se života kao mladić borio za našu samosvojnost, a prozvao ga Stari, ne postade otac, ali je nazvan Otac domovine i ostade zauvijek ispod Medvednice, u Šestinama, na obroncima koji su mekši od ovih tvrdih velebitskih.

S Velebita se spušta jesenska večer, tone u dubine i polja kao magla. Ubrzano zakriliće obrise dugačke, dugačke planine, mirna seoca sa svih strana i onih posadenih i već dobro uzraslih petstotinjak hektara borovih plantaža zapadno od Žitnika. Pod sumaglicom ostaju u mraku mnoge tajne koje se možda neće nikada ni otkriti.

Sjene na povratku s kratka izleta u Žitnik izdužuju se po poljima i slijevaju u mrak sa smedim vrištinama i porudjelom bujadi. Tko bi se nadoao da u tako malom žitničkom prostoru postoje tolike nepoznate pojedinosti od kojih bi se mogao napraviti i oveći kamen naše povijesti. Zato su možda i koraci po ovoj kamenoj i uskoj cesti žustri, a postaju i žustriji od nade da sve ono što u ovom kraju skriva magla i tama neće ostati nepoznato i zaboravljeno.

Vrh Ivanšćice sa Sv. Duha

Foto: C. Šoštarić

»Po starim gradovima Ivanšćice«

ROBERT SMOLEC

ZAGREB

Nismo dugo razmišljali kad smo prošlog listopada, prolazeći zagrebačkim Pothodnikom, u izlogu knjižare »Gustav Krklec« ugledali uočljiv dnevnik planinarskog puta »Po starim gradovima Ivanšćice«. Brzo smo se odlučili za posjetu ovoj lijepoj zagorskoj planini.

Sitnim slovima tiskanu zamisao, koja je osvanula među vijestima u »Našim planinama«, pretočili su u zbilju planinari PD »Oštarc« iz Zlatara, tog simpatičnog gradića čije sjeverno zaleđe čuva razigrani lanac Ivanšćice, najviše planine ne samo Hrvatskog zagorja, već i čitave sjeverne Hrvatske. Vrijedni entuzijasti iz Zlatara povezali su jedinstvenim putem šest starih gradina koje su sretno porazmještene duž cijele planine, omogućavajući im na taj način da kreiraju put koji će obuhvatiti i sve planinarske objekte na Ivanšćici. Stoga je obilazak ove zanimljive trase zahvalna mogućnost za upoznavanje Ivanšćice u planinarskom i povijesnom pogledu. I ljuditelji transverzala dolaze na svoj račun, jer

uporedno mogu utisnuti četiri žiga »Zagorskog planinarskog puta« i apsolvirati ovu dugačku dionicu. Neki će se odlučiti i da obidu originalnu mini-transverzalu »Grebengrad — Čevo« koja nas provodi krajnjim istočnim dijelom planine, a sve potrebno za nju nabavit će u Planinarskom naselju pod Grebengradom. Sve to nije samo puko preklapanje kontrolnih točaka već način da se ova popularna planina temeljitije upozna. Naime, trase triju transverzala međusobno se prilično razlikuju, otkrivajući nam nove kutke, koji bi možda ostali po strani, i nove, neuobičajene vidike.

Planinarski put »Po starim gradovima Ivanšćice« obuhvaća 6 kontrolnih točaka, a to su, idući od istoka ka zapadu, gradine Grebengrad, Belograd (Pusta Bela), Milenograd, Belecgrad, Oštrecgrad i Lobergrad (Pusti Lober). Moguće ga je obići za 2–3 dana, što ga čini dostupnim i planinarima iz udaljenijih područja, jer se na obilazak mogu odlučiti preko vikenda. No, planinari iz sre-

dišta koja gravitiraju ili su blizu Hrvatskog zagorju, odnosno iz samih zagorskih mesta, mogu poduzeti i pohode na pojedine odsjekove ovog puta. Takvi izleti uklanjanju potrebu za žurbom, s kojom se većina od nas sigurno srela kad smo, planinareći negdje daleko od svog doma, trebali stići na jedini ili posljednji vlak ili autobus za povratak. Slično smo i mi postupili tijekom proteklije seni i zime.

Onima koji su prisiljeni ili uobičavaju slične putove prelaziti u jednom mahu, bit će zgodno ako počnu u petak poslijepodne i jednim od prilaza dođu do Planinarskog naselja pod Grebengradom (od željezničke postaje Madarevo za 1—1,5 sati). Ovdje se može prenoći tokom cijele godine za stvarno simboličnu cijenu. Slijedeći dan nas čeka etapa od oko 8 sati hoda. Najprije posjećujemo nedaleki Grebengrad, produžujemo za Belagrad i posjećujući Planinarsku kuću »Ham-Pokojec« i Milengrad, penjemo se do kuće »Josip Pasarić« na vrhu Ivanšćice. Završnu, nedjeljnu dionicu počinjemo strmim spustom ka gradini Belec (2 sata), te preko Oštrea (još oko 2 sata) i Pustog Lobora (1,5) dolazimo u mjesto Lober (1,15). Zatim najprije autobusom do Zlatara, iz kojeg vodi više autobusnih linija (za Zagreb je posljednja u 19,30 sati). Obilazak je moguć i u tjednu jer su kontrolni žigovi stalno pristupačni, a pohranjeni su u smede obojenim čeličnim kutijama, pričvršćenim s unutrašnje strane gradina. Pri tome treba računati na to, da izvan subote i nedjelje nema mogućnosti noćenja u Pasarićevoj kući na vrhu Ivanšćice, osim ako se drugačije ne dogovori s upravljačem — PD »Ivančica« iz Ivance. I još nešto. Iako svako godišnje doba u planini, nesumnjivo, ima svoje specifične draži, u zeleno doba godine vegetacija će uvelike sakriti ruševine gradova. Zato, kad nemate kamo poći, pogotov u kasnu jesen, zimi i rano

proljeće, navratite do ovih kamenih usamljjenika.

Slobodnjim prikazom naših pohoda nastojat ću budućim obilaznicima, u nepretenzionom konglomeratu dojmova i informacija, donekle oslikati put i ubrzati odluku o posjeti Ivanšćici. Hotimice izostavljam povijesne opise i mnoge vodičke pojedinosti jer ih je lako naći u dnevniku puta i vodiču »Planine Hrvatske«.

Osnovne podatke o Putu možete naći u »Našim planinama« br. 1—2, 1983., a u pomanjkanju planinarske karte Ivanšćice može poslužiti skica iz broja 11—12, 1982. na 255. str.

Zelja mi je bila da ovaj napis posluži ne samo kao skromna informacija o vrednotama opisanog puta, nego i kao sugestija da je pri obilasku transverzala »dozvoljeno« prekoraciti vrijeme predloženo u dnevnicima, a ne isključivo jutri za žigovima, naravno, ako je moguće.

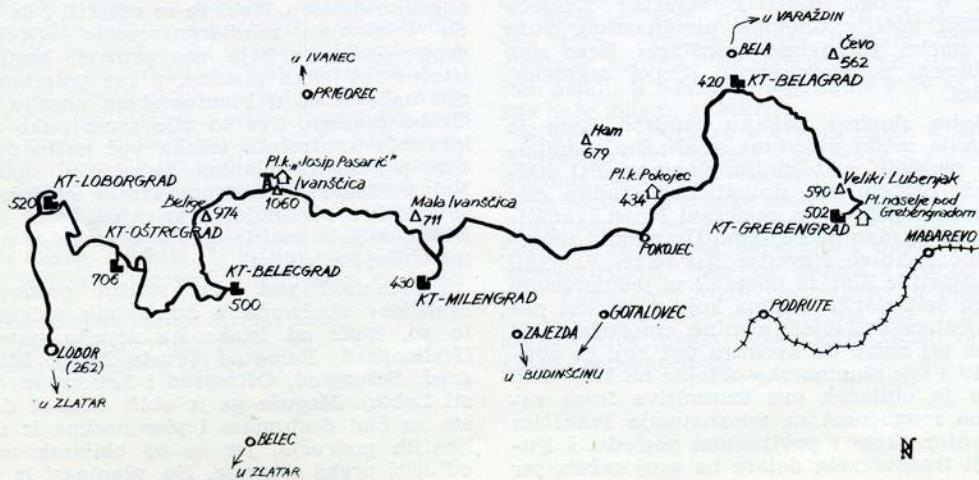
Mislim da ovaj kratki planinarski put PD »Oštrec« iz Zlatara, u sveopćoj inflaciji različitih transverzala, zasluguje mjesto među onima koje valja obići.

Grebengrad

14. i 15. X 1982.

Nije nam se pretjerano svidišlo kiselo nebo nad nama dok smo se kotrljali vlakom od Zagreba prema Madarevu. Tješilo nas je vjerovanje u riječi prognozera, da se pogoršanje vremena očekuje tek sutradan ujutro, iako oblaci nisu prema tome pokazivali osobito razumijevanje. Nekoliko kapi kiše su nam u Mađarevu priredile dobrodošlicu, ali nas nisu mogle pokolebiti. Ugodan uspon kroz šumu doveo nas je brzo do Planinarskog naselja pod Grebengradom. Tu se situacija uozbiljila jer se onih nekoliko kapi pretvorilo u kišu kakva se u planinarskim krugovima baš naročito ne cjeni. Cijedilo se solidno s krovova bivših seljačkih kućica, a sada planinarskih izbi. Očito, samo skupini domaćih pasa, s kojima čete, ako imate iole srca, biti prisiljeni podijeliti obrok, nije smetala ova atmosferska pojava. U planu smo imali kraj-

PLANINARSKI PUT „PO STARIM GRADOVIMA IVANČICE“

nje sjeveroistočno izdignuti vrh Ivanšćice — Čevo (562 m). A tek je bilo podne. Nema čekanja — idemo! Ali samo desetak minuta, koliko treba do ruševine Grebengrada (502 m), bilo nam je dovoljno za preliminarno namačanje. Vrijeme utrošeno za poneki snimak u nepovoljnim uvjetima omogućilo je kiši da po hitnom postupku obavi i pretpisanje naših spodoba. Pravo pranje tek nas je čekalo. Nastavak je bio još snošljiv dok nas je štitila šuma, ali kad smo izbili na livadu podno Velikog Lubenjaka (590 m) kiša je navalila svom žestinom. Potpomognuta vjetrom, natopljena paprati i visokom travom temeljito nas je smočila. Na vrhu je proradio razum, izravno potaknut vodom u cipelama, pa smo se vratili u Naselje odustavši za danas. Ostatak poslijepodneva i noć proveli smo u drvenoj, seosko-planinarskoj kući, koja je postala udobnom telu kad je zapucketala vatrica. Potom se sobica pretvorila u sušionicu odjeće i obuće. Sveže kišno jutro i isprava sramežljivo sunce dali su znak za pokret. Opet pored pozamašne gradine Grebengrada, preko Velikog Lubenjaka, ali sada i preko markantnog Čeva — »zagorskog Kleka« — s odličnim vidikovcima, spustili smo se u predvečerje lijepog dana u selo Podevčevo. Mokri od vlažnog raslinja, ali zadovoljni.

Oštregrad

18. i 19. XII 1982.

Sam smiraj jeseni. Rano stižemo iz Zagreba u Lobot. Opet oblačno i ponovo kiša, ali sada drugačijeg tipa. Ona dosadna, kad ne znači treba li ti kabanica ili ne, pa je skidaš, pa je opet oblačiš... Dok traje modna revija i ne primjećuješ da si za sat i pol već pod 706 m visokim briješem, gdje se nadvio najviše smješteni srednjovjekovni grad između Save i Drave — Oštreg. Gore smo. Kapi lagano nalijeću, ali zbog sumaglice je vidik loš. Šteta, imalo bi se mnogoštočta vidjeti. Ovako, pred nama je strm hrbat Ivanšćice što će ga ubrzo zastrijeti oblak. Još dva sata blatom šumskom cestom, obilazeći pažljivo brojne lokvetine oivičene raskvašenom zagorskom ilovačom, kamufliranom slojem ovojesenskog lišća, i evo nas pred Planinarskom kućom »Josip Pasarić«. Ovo više nego polustoljetno zdanje sada je opet u cvijetu mladosti. PD »Ivančića« iz Ivanačića obnovilo je kuću u lipnju 1982. Prisni interijer s velikim kaminom i još uvijek kao novim drvenim namještajem, predusretljivost domaćina i razne sitnice koje čine planinara sretnim — ukusne značke, na primjer, učinile su nam boravak na vrhu Ivanšćice vrlo ugodnim. U predahu kiše trčim na piramidu. I s pravom, jer hvatam ni poluminutni predivan vidik prema sjeverozapadu, ka Lepoglavi i dolini Bednje u dubini. Ali »fatamorganu« kratko traje. Ubrzo se s juga dovaljao neproziran jastuk oblaka, te poklopio i kuću i piramidu nagovještavajući vremenski preokret. Već u toku večeri »šmekeri« iz Varaždina namirali su snijeg. Tako je i bilo. Popraćen glasnim hukanjem vjetra, preko noći je zasuo

snijeg do koljena. Kakav je to bio užitak spušti se prema Ivancu kroz netaknut, dubok, paperjast snijeg! Dotad zakriljeno nebo provirivalo je pomalo kad smo došli do vrha zvanog Konj (870 m), a daljnji dvjesto metara niže otvorio se kristalan pogled na selo Prigorec pod nama i njegove kuće, kao skinute s platna vještoga naivca. Iz čekaonice autobusnog kolodvora u Ivancu nasmiješio nam se, okupan u suncu, u punom sjaju, vrh Ivanšćice, koji se u protekla dva dana tako uporno skriva, kao da je želio da ne poklekne odmah kod našeg prvog pokušaja.

Belograd i Milengrad

23. II 1983.

Puna dva tjedna anticiklona drži jedan od debljih snjegova koje pamtim u Zagrebu. Možemo sa sigurnošću računati na podršku sunca i vedrog neba. Danas su u Varaždinu izmjerili -17°C . Dobro smo to osjetili kad smo izšli iz autobraza Zagreb—Varaždin (polazak u 7,00) i prelazili u lokalni autobus Varaždin—Završje (8,50). Ova pogodna autobusna linija vodi do mosta na rijeci Bednji, na izlazu iz sela Završja, svračajući prethodno i u Podevčevo. Tako već prije pola 10 prijevozno sredstvo postaju naše noge. Prešavši most, za 5 minuta smo u selu Beli, u zaledu Ivanšćice, na cesti Bela—Podrute, na ulazu u Belski dol, koji dijeli planinu u smjeru sjever-jug. Još desetak minuta tvrdom, smrznutom cestom i nalijevo se odvaja strm markiran put ka ruševinama grada Bele. Polsatni uspon po 20–30 cm visokom snijegu i dolazimo do ruševina Puste Bele (420 m), koje se ni zimi ne opažaju sa ceste jer je tu klanac strmog pobočja i uzak. Čini nam se da je među svim gradinama Ivanšćice ostalo ponajmanje od starog Belagrada iz 1163. godine. U toku vegetacije je vjerojatno i jako zarastao. Kroz gole krošnje pokazuje se na istoku nedaleko Čevo. Po silasku nastavljamo opet zaleđenom cestom, koja pod plitkim kutem odbija još uvijek jutarnje sunčeve svjetlo. Nakon stotinjak koraka, s desne strane ceste suklja vrlo jak izvor. Voda djeluje iznenadujuće toplo zbog vrlo hladnog zraka. Pola sata dalje, kod omanje skupine kuća, smjerokaz nas upućuje prema Planinarskom domu Pokoje. Nakon ukupno 2 sata hoda, uz posjetu Belgradu, može se doći do ovog lijepog doma PD »Milengrad« iz Budinšćine. Odатle se na zapadu otkriva moćni trup okonsnice planine s najvišim vrhom. Sa sjevera brije vrlo studen vjetar i moramo dalje. Pratina je vrlo uska i tvrda, a okolini snijeg dubok i korast, nepodoban za kretanje, jer izdrži za trenutak, a onda, kad treba načiniti idući korak, naglo se propada u nj. Kako markiranim putem prema sljedećoj gradini, Milengradu, nitko nije prošao, odlučujemo sići mimo sela Pokoje seoskom ugaženom stazom u Gotalovec. Nemalo smo obradovani sasvim drugačijom slikom od očekivane. Tu, na južnim padinama, mjestimice uopće nema snijega, sunce čak i grijie, a pod nama leže kao na sveže opranom stolnjaku broj-

na, za ovo područje tipična sela sa raštrkanim zaseocima. Prateći obronke Ivanšćice napredujemo poprilično zaobilazno seoskim putevima prema zaseoku Jambrečići, orijentirajući se crkvom u Zajezdi. Za 2 sata ukazuje nam se, tek kad smo se sasvim primakli, široka, nazubljena silueta starog Milenograda. Na 430 m visokoj uzvisini nalazi se ovaj, pregradnim zidovima još uvijek bogat grad. Rumeno zalazeće sunce prati nas, kao i cijelog dana, na dvosatnom povratku do vlaka u Budinštinu, kroz selo Zajezdu sa lijepim dvorcem na šumovitom uzvišenju.

Loborgrad—Oštregrad—Belecgrad

18. III 1983.

Lijep dan, doduše ponešto magličast, izmamio nas je i po četvrti puta k starim gradovima, sad već u pretproljetnom ugodaju. Iz Lobora krećemo ravno asfaltnom cestom prema Golubovcu. Iako je asfaltiran, put nam nije težak, jer nas slijeva neprestano prati nabujao i neobično čist potok Reka. Nema u njemu ni šupljih lonaca, ni boca, niti najlonških vrećica, tih toliko uobičajenih »ukrasa« tekućeg dijela prirode. Nakon samo četvrt sata hoda možemo se osvježiti vodom s izvora desno od ceste. Kod kaptaze vodovoda, prije table s natpisom Stari Golubovec, upućujemo se desno širokim šumskim putem, uz uredene kaskade potoka Dugi jarek. Još nekoliko slapova i pogled će vam slijeva privući zupci Pustog Lobora na 520 m visokom briježu. Možda će vam, kao nama, poteškoću pričiniti proljetni prijelaz nabujalog potoka, ali tješite se, najgore što vam se može dogoditi jest da padnete u njega u punoj planinarskoj opremi. Želite li izbjegći slične pot hvate, skinite naprtnjače i ostavite ih s ove strane vodotoka, pa će vam bar one ostati

suhe. Vrlo mirno izvedenim, laganim, zaobilaznim putem zaći ćete za leđa legendama opričanom Loborgradu, ne baš pošteđenom od zuba vremena. Ljubitelji strmina mogu se stuštitи strmom stazom po jugozapadnom grebenu uzvišenja, točno na mjesto prelaska potoka. Jedan i pol sata bit će vam uglavnom dovoljno da se od Lobora popnete na Loborgrad i spustite s njega. Putem do Oštregrada u gotovo jednakom trajanju, treba se popeti desno, šumskom cestom do vrha Brišće odašte se lijepo vidj Oštregrad. I evo nas ponovo na starom Oštrecu. Izmaglica nam i po drugi put uskraćuje pogled na naseljeni kraj podno Ivanšćice, ali istaknut smještaj gradi nezadržava nas među njenim oštrim zupcima, vjerojatno izdaleka primjetljivim. Uspjeli smo se oteti Oštrecu i sići nisko na put za Belecgrad. Često smo se osvratali da kroz projekte među krošnjama vidimo iznad sebe šiljatu krunu Oštregrada. Vijugav put, bez mnogo uspona (u ovom smjeru), zaobilazi duboko usječene potočne jarke i za dva sata iznenada se pomole zidine Belecgrada. Pristupamo mu lagano, gotovo spuštajući se, i ne sluteći da ćemo s ovih dobro očuvanih zidina uživati u vidiku kakav, bez pretjerivanja, ni neki orao ne bi odbacio. S istočne strane gotovo okomito se ruše vrletne stijene na kojima se ugnijezdio grad, a iz dubine dopire šum zmijolikog potoka Brane. U toku jednosatnog spuštanja prema selu Belcu, osvrnusmo se još koji put prema zaista bijelom Belecgradu. Netko je lijepo rekao: on kao da plovi, odmaknut vlastitim uzvišenjem od okolnih grebena. Okrenemo li se blizu središta Belca, vidjet ćemo lijevo i stražarski nastrojen Oštregrad.

Planinarsko naselje pod Grebenogradom

Toni Valeruz, sportaš koji to nije

IVANA PAŠKVAN

RIJEKA

Toni Valeruz! Ekstreman u ekstremnom skijanju. Čovjek koga naslovi u novinama nazivaju: incredibile, incredible, incroyable...« Uza sve to, sportaš — koji to nije!

Njegove strmoglave spustove niza snježne, zaledene padine vrletnih planina 40, 45, 50, pa i 55 stupnjeva nagiba prenose mnoge televizije svijeta, uključujući i našu.

Pa iako je spust niz nizbrdicu, na kojoj nikako trasiranje staze ne dolazi u obzir, zainteresirao nekolicinu ekstremista, po čemu se upravo tako i zovu, spustovi Tonija Valeruza, barem za sada, jedinstveni su i samo njegovi.

Mnoge vrhove, s kojih se on spuštao, mi obični smrtnici gledamo sa strahopoštovanjem i divljenjem. Tu je Mont Blanc, visok 4807 metara. Spustio se kroz veliki kuloar, Grande Canalone, između vrhova La Mayor i la Sentinella Rossa. Matterhorn sa svojom karakterističnom padinom i vrhom visokim 4478 m, najpoznatijim i zapadnim Alpama, bio je također njegova meta. Spust je započeo gotovo ispod same vrha. Jednom se spustio istočnom stranom, a drugi puta kuloarom Pennal na zapadnoj strani. U skupini Monte Rosa, gdje se nalazi najviše planinarsko sklonište u Evropi (4559 m), spustio se najzapadnijem dijelom te skupine, niz Brayton, i to sjevernom stijenom, i niz Lyskam na samoj granici između Italije i Švicarske.

U Centralnim Alpama njegovi tereni su bili sjeverna stijena Presanelle, Symilaun na granici Austrije i Italije, Ortler, Gran Zebrù (Könich Spitz). U popisu njegovih vrhova ili, bolje, strmoglavnih spustova, nalaze se i Tresero, Cimon della Pala i mnogi drugi. Tu su i Peruanske Ande, visoke 5930 m, koje su osvojene tek 1951. godine. Najznačajniji spust izvrišio je niz Alpamayo u lancu Cordillera Blanca.

Ponekad ga nazivaju šampionom. No, iako je općenito smatrana prvim, u stvari nije šampion. Njegovo ime nećete naći istaknuto ni u jednom popisu takmičara, ni sadašnjih ni prošlih.

Pitam ga kako je to moguće.

»Ne takmičim se.«

»Nikada niste sudjelovali u nekom skijaškom natjecanju?«

»Nikada!«

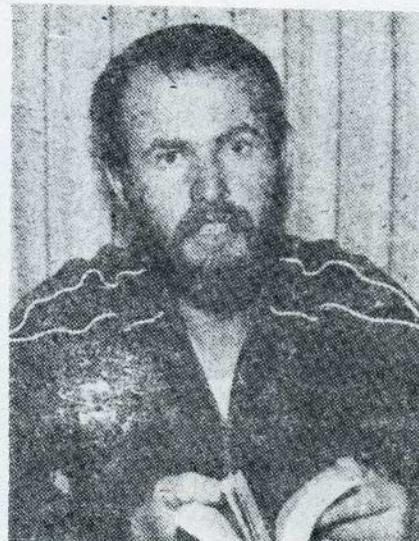
»U školi, vojsci?«

»Jedino tamo, ali samo onoliko koliko sam morao ili koliko nisam mogao izbjegći.«

»Rezultati su sigurno bili jako dobri?«

»O, ne! Slabi, ili vrlo osrednji.«

Teško je to razumjeti. Tim više što je svega dvije godine po odsluženju vojnog roka izveo prve od ovih čudesnih spustova, probne, kako ih on naziva.

Toni Valeruz

»Nikada nisam mogao podnijeti ideju natjecanja.«

Govori polako, škrtim rečenicama: »Sve je to pogrešno. Ta takmičenja među ljudima. Po čemu je bogat bogat, ili siromašan siromašan? Uvijek u odnosu na drugog, u borbi prestiža, u želji da se nekog nadjača, ili umanji, pa i ponizi. A čemu sve to? I kome to treba?«

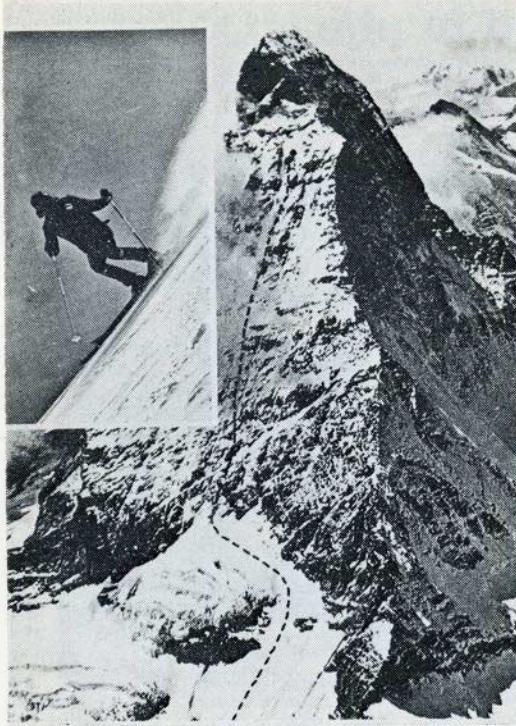
Očekuješ priču o treninzima, pripremama, o posebnoj opremi, a on priča — o čovječanstvu!

»... U Bibliji se govori o zemaljskom raju. S našom inteligencijom lako bismo mogli učiniti taj zemaljski raj, ali bismo se morali ponašati drugačije. Ne boriti se s drugima, već raditi malo za sebe, a mnogo za druge. Priroda je spremna da nas u tome poduči. I ona sama tako obilato daje.«

Divne li himne prirodi, lijepih ideja i želja! Ali, — kakve to veze ima sa čovjekom s platna, s vještinom čovjeka koji se strmoglavljuje niz litice i kome želiš doviknuti: »Stanji, ubit ćeš se!«

»Svugdje je isto, zar ne vidite?« — odgovara on. — »Zakon je isti.«

Izvlačiš iz čovjeka riječi o planini, o stazi, o spustu. Ali, »svi putovi vode u Rim!« Ovdje je taj Rim bogat unutrašnji svijet čovjeka, u kome, pored dubokih misli gnoseološke prirode, vri i nepresušan izvor goleme ljubavi za prirodu. I dok ga suzdržana daha vlastitim očima gledamo — više na

Lijevo Toni Valeruz pri spustu, desno smjer njegova silaza na Matterhornu

ekranu nego li u prirodi, jer su nam »njegovi« tereni teško dostupni — kako se nevjerljatnom lakoćom i sigurnošću vere i spušta, onda kada smo u neposrednom susretu s njime, više smo u toj spoznaji, u toj ljubavi za prirodu i njenim izvorima, negoli u samoj prirodi.

A i onda kada nas »povede« u prirodu, to je zato da bi nam predočio kakav je ona čudesni učitelj i čudesni bogataš, koji bogato dariva za svako zrno ljubavi koju joj date. Uzalud ćete čekati opis pejzaža, visine, krajolika. »Priroda mi je rekla: eto, možeš odlično živjeti i ovako — ne onako kako žive svi oko tebe, kako bi željeli i tvoji roditelji da živiš i ti! Nikada neću imati mnogo po sadašnjim društvenim kriterijima, ali ipak imam i imat ću uvijek tako mnogo!«

Cudesan je mir toga čovjeka. Tu u tišini zagrijane sobe ne sjedi sportaš, već čovjek samotnik. Gotovo svećenik duhovnog života. Ili istočnjački mudrac koji je traženje vječne tišine usred bučnog Zapadnog svijeta stopio s ljubavlju za planinom, prirodom, snijegom. Sjaj njegovih očiju kao da obasjava neki nevidljivi, a ipak prisutni ekran, na kome se odvija život koji možemo pratiti onoliko koliko su nam elementi tog života poznati.

Njegove litice i spustovi nisu takmičenja. To je realiziranje samog sebe. Više zajedničkih misli našao bi s istočnjačkim jogijem, nego li s našim takmičarom. »Čovjek mora upoznati samog sebe, pobjeđivati samog sebe, ne druge, i tako stalno ići naprijed.«

Riječi, otežale bogatstvom koje u sebi nose, otkrivaju osebujni Toniјev svijet, u kome on živi, s kojim diše i osjeća, o kojem je i u svojoj sobi i u nesmetanoj tišini vrleti, kamenitoj i snijegom prekrivenoj, očito mnoga puta dugo i duboko razmišljao. »Priroda je velik učitelj. Treba je osluškivati, treba joj vjerovati i upoznati je. Upoznavajući nju, upoznajte i sebe samog, jer ste i vi dio te prirode, zakoni su svugdje isti... Sigurno sam propustio mnoga znanja ne isavši u škole, ali sam i stekao mnoga znanja koje je nepoznato onima, koji znanje beru iz knjiga.«

Novinari obično bilježe da je sa svojim čudesnim spustovima započeo prije šest godina. Poneki od mještana reći će vam da je već sa 15-16 godina odlazio sam u one planinske predjele kuda se nitko od njegovih vršnjaka nije usudio ni u društvu s iskusnicima. Mnogi u tim odvažnim lutanjima gledaju početak stjecanja njegovih sadašnjih vještina.

Toni misli malo drugačije. Početak vidi u svojoj trećoj, četvrtoj godini života, kada je svoje strašljivo srce smirivao u tišini prirode, iza nekog kamena ili pored potočića. Kaže: »Valjda u cijelom kraju nije bilo strašljivijeg dječaka od mene.«

»Strah? Od čega?« — začuđeno ga pitam.

»Svega! Bojao sam se svega. Skočiti s kamena, popeti se na zid, skakati preko leda drugih dječaka, u čemu su svi uživali. Bojao sam se da me netko ne udari. Nisam se usudio ni pomisljati da se popnem na drvo. Zato sam bježao od svih.«

»I nitko nije primjećivao taj vaš veliki strah?«

»A tko se bavi drugim? Bavi se, ali sa željom da stekne isti ili malo bolji kaput, ili kuću, ili napiše školsku zadaću.«

»Rekli ste da ste imali dobre roditelje, koji su se brinuli o vama.«

»I sada mislim da su dobri. Ali na što se svodi njihova briga, ili ma čija briga? Da ne zaostanete za drugima. Da si osigurate materijalnu komponentu. Ona je potrebna, ali to nije sam čovjek. Greška je u općoj konцепciji. Materijalnu komponentu bi trebao svestri na zadovoljenje stvarnih potreba.«

I tako je maleni, sitni Toni tumarao podnožjem planine kad god je mogao »kidnuti«. Osluškivao je njene šumove, njene krikove i njenu tišinu. I oprezno zagazio na kamen. Zagazio u vodu. I nešto naučio. I onda pokušao to isto ponovo. S malo manje straha, s novim zrccem znanja, s malo više sigurnosti. Eto, tu on vidi početak svojih sadašnjih sposobnosti. Od tada, kao i tada: samo malo više, samo malo bolje nego prethodni put!

Bila je tu još jedna velika tajna, jedna velika ljubav, koja je zavodila, ali i krijevala.

Kad bi u jesen posljednje lišće padalo s drveća, ljudi bi počeli govoriti o snijegu. I on je mislio na snijeg. Intenzivnije nego do tada, jer o snijegu misli uvijek. Snijeg kao i planina komponente su njegove duše. Ali

ne zbog žičara koje će uskoro proraditi, blagajna koja će se otvoriti, uzbudnja poznata takmičarima.

»Kad bi se nebo naoblačilo, noćima nisam spavao. Ležao bih ukočeno miran. Svaka moja pora osjećala je, mirisala snijeg. I kad bi konačno počeo da leprša, kad se sve zabiljeli, stajao bih gotovo obamro, a u meni je živio i bujao snijeg, snijeg, bijeli, škripavi, nevini — i činilo mi se da tu radost neću preživjeti!«

I dok mi Tonija gledamo na padini, na stijeni, na snijegu, — on tu planinu, stijenu, snijeg gleda i vidi u sebi, obavijenu i spojenu sa svojim strahom i svojom ljubavlju na najsuptilniji način, istovremeno kao jedno biće, spojeno sa samim sobom i kao veliku, stariju učiteljicu, koja pomaže i uči da čovjek svlada samog sebe, da postaje sve bolji, sigurniji, sve više svoj — i njen.

Jednog dana su ga u podnožju planine dočekali novinari. Najprije je odbio da razgovara, a onda je pristao i da ga snimaju kamером. Slaže se da je to stanovit ustupak s obzirom na njegove postavke, ali samo djełomično, jer ljudima treba pokazati kakva su ostvarenja mogući i na drugim, a ne samo materijalnim poljima.

Skijao je po sipinama, kamenju, travi, sve na velikim strminama. Ne zbog treninga, kako je to negdje rečeno, već na nagovor snimatelja, da pokaže što se sve može ako se hoće.

Koliko će ta »materijalna kap« koju donosi publicitet utjecati na njega, teško je reći. Za sada on joj ne pridaje veću važnost. Radi kao učitelj skijanja. I tu podučava »svoju školu«, tj. kako kaže on, pomaže učenicima da se oslobole straha i upoznaju zakone prirode. Stilovi, po njemu, nisu važni. To radi »za život«. Za sebe i dalje, ljeti i zimi, odlazi u planinu, sa skijama ili bez njih.

Ni jedna planina nije mu strana, no Marmolada je »njegova« planina. Tu u njenom podnožju, u Albi, rođio se, sa njom živi i kada je daleko. Niz Marmoladu i Mont Vernel spuštao se već osam puta. Posljednji put sad nedavno, krajem ožujka ove godine.

Sve trčeći uzbrdo i nizbrdo, skačući s kamenom na kamen, od grebena na greben, ili verujući se uz litice, popne se i spusti i do

tri puta za jedno poslje podne. Npr. smjerom Micheluzzi uspinje se do Piz Ciavatez, spusti se tzv. Malim Micheluzzijem, ponovo ide gore Schubertovim smjerom, još jednom se spušta Malim Miccheluzzijem. Uspinje se po treći put i to rubom »Abram«, a spušta smjerom del Torso.

Svaki planinar zna da se imenovanjem smjerova u planini ustvari obilježavaju pot hvati onih koji su te pothvate prvi puta izvršili. A ovdje imamo čovjeka koji nekoliko takvih pothvata kao od šale niže jednog za drugim. Morali bismo Marmoladu dobro poznavati da bismo sasvim mogli procijeniti Tonijeva ostvarenja. Ali, ako jednom bude mo na Marmoladi, ili barem u njenom podnožju, ili možda na Belvederu iznad Canazeija, i gledali te litice, morat ćemo se sjetiti Tonija, kome one predstavljaju drugi dom i pitati se kako je moguće postizati to što on postiže.

»Što je sada vaš najveći problem?« — pi tam i očekujem da će mi pričati o pripremama i proučavanju Eigera, niz čije se strmine namjerava spustiti (i spustio se!) ovog proljeća. Ali on će mirno:

»Strah!«

»!?«

»Da, strah!« — rekao je tiho i zamislio se, pa gledajući nekud daleko, dodao: »Rekao bih da je strah trajni pratičac čovjeka. U početku mora savladati onaj urođeni, s kojim se rodio. Kad savlada taj, onda mora svladati onaj strah za kojim ide u potragu da bi što bolje usavršio sebe.«

Ponovo se zamislio, pa nastavio:

»Strah je naš najveći neprijatelj i naš najveći učitelj. Svugdje je prisutan, ma čime se bavili. Da bismo ga savladali, moramo učiti. Što više spoznajemo Zakone i što ga više savladujemo postajemo sigurniji i jači. I tako idemo dalje.«

Možemo mu poželjeti nove pobjede. Poželjeti mu sreću i dobrodošlicu ako jednog dana dođe k nama, što bi, kako je rekao, želio. Ali, možemo mu također izraziti iskrenu nadu, da će znati odrediti limit svojih mogućnosti u svojim atraktivnim, angažirajućim, ali i veoma opasnim pothvatima.

Prvi seminar PSH o zaštiti prirode

Mr. ŽELJKO KAŠPAR

ZAGREB

Seminar o zaštiti prirode planirala je Komisija za zaštitu prirode PSH već prije nekoliko godina, ali zbog tehničkih razloga a i prevelikih finansijskih izdataka on se nije mogao ostvariti sve do 1980. godine kada je Planinarski savez Zagreba održao prvi seminar o zaštiti prirode za zagrebačka planinarska društva. Tom je prilikom školovan

prvi kadar za zaštitu planinske prirode na području Zagreba. Međutim, PSH je programom rada zacrtao u petogodišnjem razdoblju da educira planinarski kadar i za republike potrebe. Osnivanjem »Gorske straže« u PSH trebalo je označiti buduće akcije na zaštiti prirode u republici. Čim su bila osigurana finansijska sredstva pokrenuta je

Sudionici prvog seminara PSH o zaštiti prirode. Gornji red: Vladimir Ralevski, Ivica Vinko, Radojica Živković, Neven Svetec, Vinka Sladić, Ante Bezmalinović, Dalibor Ljubenkov, voditelj Željko Kašpar, Zoran Vejić, Anita Mendeš, Dražen Pavić, Pero Crnjac, Berislav Radošević, Marko Sladić, Stjepko Drsić, Miše Marin. Srednji red: Zdenko Melvar, Josip Vučetić, Josip Bašić, Mirjana Berković, Milorad Mrdaković, Ivo Puharić, Mate Grozdanić, Ružica Antunović, Stevo Maleš, Leo Popović, Franjo Dalbello. Donji red: Džemal Hozo, Boris Buljan, Simun Borić, Velimir Turk, Vesna Kašpar. Nisu na slici: Mandica Sigurnjak, Igor Borović, Lenko Milošević. Fotografiju snimio: prof. Josip Vučetić.

akcija za održavanje jednog takvog seminara u republici. Najveći interes za organiziranje seminara pokazali su drugovi iz Odbora planinarskih organizacija Dalmacije.

Dalmatinske planine spadaju među najugroženija područja jer urbanizacija siže visoko na njihova podnožja i prijeti da ove jedinstvene planine, kao što je npr. Biokovo, budu ubrzo opustošene. Prometnice su se opasno približile njihovim vrhovima. Najezd turista, bez osnovnog znanja o zaštiti prirode, nemilosrdno prodire u njihovo jezgro. Stoga je i krajnje vrijeme za edukaciju planinarskih kadrova koji trebaju odigrati važnu ulogu i utjecati na izletnike i turiste što se kreću planinama. U ovakvoj situaciji PSH je organizirao prvi seminar o zaštiti planinske prirode i to za područje Dalmacije. Već prije je Odbor planinarskih organizacija Dalmacije sa svojim agilnim aktivistima predložio izobrazbu takvih svojih kadrova a sada je preuzeo organizaciju seminara, dok je PSH bio pokrovitelj, izradio program seminara i odredio stručnog voditelja. Nakon temeljnih priprema seminar je održan od 7. do 10. aprila 1983. u domu »Putalj« na Kozjaku. Trajao je četiri dana. Polaznike je pozdravio predsjednik PSH mr. Željko Kašpar. U seminaru je sudjelovalo 34 planinara iz 9 planinarskih društava. Oni su nastavu shvatili s velikom ozbiljnošću tako da nitko nije niti jednog

časa izbivao. Nastavni program je obuhvatio ove predmete: zaštita prirode općenito, zaštita planinske prirode i planinarstvo u Hrvatskoj, uloga i zadaci planinara u zaštiti planinske prirode, zakonodavna materijala iz zaštite prirode, povijest zaštite prirode, zaštićena područja u Jugoslaviji, flora i fauna i njihova zaštita, zaštita gorskih vodotoka, postanak planina i krša i njihova zaštita te zaštita speleoloških objekata. Voditelj seminara i predavač bio je predsjednik Komisije za zaštitu prirode PSH mr. Željko Kašpar. Ostali predavači bili su istaknuti stručni radnici iz Splita, za pojedina područja: dr Vladimir Smolčić, prof. dr Slobodan Šestanović i Vinko Prizmić. Sastav polaznika bio je heterogen ali razina naobrazbe visoka, što nije uobičajeno za ovakve skupove. Svi su s velikom pažnjom prisustvovali nastavi, razgledali teren gdje se održavao seminar (planina Kozjak) i upoznali njegovu floru, geološki sastav itd. Ukupno je održano 25 sati predavanja popraćenih vizuelnim efektima (oko 500 color-dijapozitiva) a uz to i praktična nastava na terenu. Ispiti su održani posljednjeg dana nastave u prisutnosti prosvjetnog savjetnika i inspektora za Dalmaciju, prof. Milana Sunčka. Repeticije pojedinih predmeta održavane su svaki dan poslije održane nastave. Na taj su način polaznici stekli osnovno znanje o zaštiti planinske prirode koje trebaju preno-

Mr. ŽELJKO KAŠPAR

Rukovodilac i predavač na ovom seminaru mr. Željko Kašpar izabran je na Konferenciju PSH 26. ožujka za novog predsjednika PSH, a ujedno i predsjedavajućeg Predsjedništva PSH.

Dugogodišnji je istaknuti planinarski i društveno-politički radnik. Rođen je 1921. g. u Pragu. Farmaceutski fakultet i magisterij znanosti završio je u Zagrebu. U toku rata radi kao ilegalac u Zagrebu, a od 1944. g. aktivni je sudionik NOB-a. Nakon oslobođenja nalazi se na raznim vodećim dužnostima, prvo u JNA, a nakon toga u zdravstvenim organizacijama. God. 1975. odlazi u mirovinu s dužnosti savjetnika u Republičkom sekretarijatu za narodno zdravlje SRH. Član je SK od 1945. godine.

Planinari je započeo još prije rata, a u organizirani planinarski rad uključio se u prvim danima poslijeratnog osnutka planinarske organizacije. Kao planinar obišao je gotovo sve planine SFRJ. Dugogodišnji je foto-amater, planinarski predavač, publicist i funkcijonar u zagrebačkim planinarskim društvima »Zagreb-matica« i »Vihor«, čiji je i danas član. Posebno je značajna njegova djelatnost na zaštiti planinske prirode, pa je tako od 1971. g. predsjednik Komisije za zaštitu prirode PSH i PS Zagreba, a kao predstavnik PSH aktivno sudjeluje u radu Komisije za zaštitu prirode PS Jugoslavije i u Savjetu za zaštitu prirode SRH. Od 1980. g. predsjednik je Savjeta Republičkog zavoda za zaštitu prirode SRH. Inicijator je i organizator seminara za zaštitu prirode PS Zagreba i PSH.

Član je Predsjedništva PSH od 1971. i Predsjedništva PS Zagreba od 1973. g. Prije izbora za predsjednika PSH bio je predsjednik PS Zagreba.

Za svoj dugogodišnji aktivni rad primio je u planinarskoj organizaciji niz priznanja: Zlatni znak PSH, Zlatni znak PZ Slovenije, Zlatni znak PS Jugoslavije, Plaketu PS Zagreba, Jubilarnu plaketu SFK i druga.

Poželimo novom predsjedniku PSH uspjeh u ovoj odgovornoj funkciji.

siti na članstvo u svojim društvima. Svi su položili ispit i dobili značku »Čuvara planinske prirode« i odgovarajuću diplomu, dok će iskaznice o članstvu u »Gorskoj straži« PSH biti dodijeljene stanovitom broju polaznika naknadno. Članovi »Gorske straže« bit će upućeni na teren radi zaštite planinske prirode i radi odgojnog djelovanja na posjetice planina. U PSH je osnovana »Gorska straža« kao dobrovoljna služba javnog karaktera kojoj je osnovni zadatak zaštita planinske prirode. Njeni aktivisti djeluju kao »Čuvari planinske prirode« a primaju se u članstvo nakon završenog seminara PSH, položenog ispita i selekcije koju obavlja posebna komisija u PSH. Seminar je izazvao veliko zanimanje u planinarskim društvima Dalmacije, pa se može pretpostaviti da će biti ponovljen, pošto u prvi seminar nije bilo moguće primiti veći broj slušača.

Prvi seminar obuhvatio je samo društva u Dalmaciji i rezultat je dugogodišnjeg zalaga-

nja i sistematskog rada na zaštiti prirode u PSH. On je također rezultat razumijevanja i upornog rada predsjednika Odbora planinarskih organizacija Dalmacije Marka Sladića, dugogodišnjeg planinarskog aktivista u Splitu. Na kraju seminar-a predsjednik Komisije za zaštitu prirode PSH naglasio je da njegova svrha nije samo djelovanje na terenu, nego i daljnje akcije, edukacija planinarskog članstva, infiltracija u društvene organe i organizacije na svom terenu.

Dalmacija je tako dobila prve kadrove koji će se brinuti o zaštiti planinske prirode. Zaštita dalmatinskih planina, za koju se nekada tako zdušno i predano borio prof. Umberto Girometta, počela se ostvarivati. Neka se planinari Dalmacije sjeti svog velikana koji je čitava života mislio na spas dalmatinskih planina. Prvi seminar zapravo je plod njegove ideje i ostavština za budućnost. Neka se to ne zaboravi!

Alpinistički uspon na Durmitor 1883. god.

Značajna stogodišnjica Durmitora

Dr. VLADIMIR BLAŠKOVIĆ

ZAGREB

Kloneći se superlativnih oznaka o prirodnim osobitostima nacionalnog parka Durmitor, jer u svakom od brojnih jugoslavenskih nacionalnih parkova nalazimo spektakularne ljepote i rijetkosti, ipak valja istaknuti činjenicu, da se velebnii planinski sklop Durmitora i 36.000 ha formalno označene površine njegova nacionalnog parka odlikuje izvanrednim zanimljivostima i takvim prirodnim specifičnostima, kakvih je malo gdje. Podsjetimo se, da je durmitorski splet izrazito visoko gorje, koga u čitavom planinskom sistemu Dinarida nadvisuje samo nekoliko vrhova u našim (jugoslavenskim) i albanskim Prokletijama. Durmitor se najviše ispeo u Bobotovom kuku ili Ćirovoj pećini (2522-23 m), nazvanoj tako po tragičnom događaju početkom 19. stoljeća, kad je lovac na divo-

koze Ćiro Stijepović iz drobnjačke Komarnice, poveži sa sobom u lov svoga sina Ristu, pucajući u divokozu fatalno promašio te pogodio i usmratio svoga sina. Zbilo se to u stijenama Bobotova kuka, koga su otada crnogorski Drobnjaci prozvali Ćirovom pećinom i tako je ostalo do danas.

Ne ulazeći u mnogobrojne i bitne pojedinsti neka je dovoljno pripomenuti samo nekoliko durmitorskih osobitosti. Uz najviši i spomenuti već vrh Bobotov kuk ili Ćirovu pećinu i njegove vjekovite stjenovite pratioce, tu su još i čudesno izbradani Šarenii pasovi i veličanstveni Prutaš, čije se silhuete za vedra i osunčana dana divotno odrazuju u bistrom ogledalu ledenjačkih Škrčkih jezera. Tu je i fantastičnim dekorom ukrašena Leđena pećina, pa povijesno znamenito i pri-

Logor zagrebačkih planinara u Dobrom dolu na Durmitoru oko 1930. godine
(sprijeđa Josip Poljak)

Foto: R. Simonović

Torovi u Donjoj Ališnici pod Durmitorom

Foto: Dr. Ivo Rubić (1939)

rođno čarobno dvojno — veliko i malo — Crno jezero s Titovim ratnim skrovištem, a nedaleko je i vegetacijski osobitim okvirom okruženo Zminje (ili Zmijinje) jezero i tako dalje i redom do u beskraj. A sve to da zاغladimo i krunišemo na sjajnom vidikovcu Čurovcu (1625 m) iznad kanjona Tare, o čemu lijepo (i točno) piše u planinarskom vodiču Branislava Cerovića »Nacionalni park Durmitor« (Beograd 1979, str. 151), da je »pogled sa Čurovca veliki doživljaj. Ne samo zbog prizora najdubljeg rečnog useka na kontinentu već i zbog posebne, šarolike plastike kanjonskog proširenja i naselja Tepca, čiji zaravnjeni podovi dopiru sve do svetlozelene trake Tare. Divovski kotao u kome se nalazi ovo drevno naselje, 1000 metara pod našim stajalištem, zauzima dostojno mesto u plejadi čarobnih durmitorskih lepoti.« A ja bih još dodao bez bojazni da pretjerujem, da je baš taj kanjon i gledan (i viđen) baš odavde sa Čurovca, što se tako živopisno urezao između crnogorskoga Durmitora i susjedne najviše sandžačke planine Ljubišnje (uspust: o kojoj sam prije pola stoljeća pisao već u »Hrvatskom planinaru«, Zagreb 1933, str. 178) eto, baš taj kanjon, što je i formalno uključen u nacionalni park Durmitora, poslije američkoga Velikoga kanjona Colorado najveći je, najdublji, a povrh svega i najljepši kanjon na čitavoj Zemlji.

U visokogorskoj mikroregiji Durmitora crnogorska plemena planinskih stôćara i lovaca već su u ranom srednjem vijeku, pa i za tur-skog zemana, osnivala stalna naselja, od kojih se središnje i ponajeće među njima, drobnjački Žabljak u Pitominama, vremenom razvio u danas veoma značajno i moderno uređeno turističko središte te je sa 1450 m nadmorske visine ujedno i najviše gradsko naselje Jugoslavije. Taj i takav Žabljak podavno je već središnje ishodište za posjećivanje i upoznavanje najspektakularnijih osobitosti planinskog područja Durmitora, što ga

je Narodna skupština Crne Gore proglašila i službeno označila kao nacionalni park 6. kolovoza 1952. Međutim već davno prije formalnog proglašenja nacionalnim parkom Durmitor i njegovo područje svraćali su na sebe pažnju ne samo znanstvenih istraživača i prirodoslovnih značala nego i pasioniranih poštovalaca planinarskih podviga. Predobro je znano, da su se među planinarskim penjačima u stijenama Durmitora već prije pedeset i više godina istaknuli brojni zagrebački alpinisti, od kojih posebno treba spomenuti supruge dra Branka i prof. Marijanu Gušić, Dragutina Paulića i Dušana Jakšića.

Vjerojatno ponajstarije vjerodostojne informacije o crnogorskoj regiji nekad uvelike zagonetnog Balkana i o geološkoj gradi visokog Durmitora objavio je eminentan znanstvenik francuskoga podrijetla i počasni član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Amie Boué (1794—1881) u znamenitom radu o geološkom ekskurziranju po evropskoj Turškoj »La Turquie d'Europe« (četiri sveska, Paris 1840). Bribirske hrvatske Primorac, istaknuti naučenjak i kasnije prvi predsjednik Srpske akademije nauka Josip Pančić (1814—1888) kretao se i botanizirao po durmitorskim visovima već prije stotinu i deset godina (1873), a Pavel Rovinski, ruski liječnik, borbavio je u Crnoj Gori osamdesetih i devedesetih godina prošloga stoljeća objavljujući u Petrogradu široj javnosti manje poznato opsežno djelo (tri sveska, 1888—1909) o crnogorskoj prošlosti i tadašnjoj životnoj stvarnosti. Najistaknutiji srpski geograf i geomorfológ Jovan Cvijić (1865—1927) znanstveno je istraživao Durmitor od godine 1898. i nastavio tim radom do 1913. pridonoseći objavljenim studijama dragocjene priloge boljem poznавanju toga planinskoga kraja.

Pored i povrh svih tih znanstvenih istraživača i njihovih vrijednih naučnih rezultata nas u ovome publicističkome prikazu ipak posebno zanimaju oni pothvati, koji nose i

prvenstveno imadu izrazito planinarski, napore alpinistički značaj. Prema podacima citiranog već Branislava Cerovića u njegovu planinarskom vodiču po Durmitoru (o.c.p. 13) »prvi naš čovjek koji je boravio na Durmitoru iz planinarskih pobuda« bio je D. Bratinić, ali — nedostatak je Cerovićeva prikaza, što ne navodi točno ne samo godinu nego ni način planinarskog »šetkanja« ili uspona na durmitorski vrh Šljeme, dakle ne na najviši vrh durmitorskog planinskog skupa ili sklopa. Ipak, nema nedoumice i pouzdano se znade, kad je izvršen prvi alpinistički uspon na najviši vrh Durmitora. O tome je Cerović (da ga još jednom i posljednji puta citiram) napisao: »Prvi uspon na Čirovu pećinu iz alpinističkih pobuda izvršio je 1883. godine dr O. Baumann« (o.c.p. 14). Dakle prije sto godina i to je, eto, ta značajna stogodišnjica.

Alpinistički osvajač i pobjednik Bobotova kuka ili Čirove pećine Oskar Bauman višestruk je zanimljiva i značajna pojавa u kulturnoj i znanstvenoj povijesti Evrope i Afrike i zbog toga neće biti suvišno spomenuti nekoliko biografskih podataka njegova veoma burnoga i kratkotrajnog života. Rođen je (25. VI. 1864) i umro (12. X. 1899) u Beču, gdje je paralelno polazio realnu i klasičnu gimnaziju. Na sveučilištu je slušao iapsol-virao kolegije iz geografije i historije, a usporedno sa sveučilišnim studijem učio je u vojno-geografskom institutu izradu terenskih karata, tako da je formalno i stvarno bio geografski svestrano osposobljen. Kao 19-godišnji mladić proputovao je godine 1883. Crnu Goru, a otprije već izvježbani alpinista prepenjao je tada okomite stijene Bobotova kuka i tako izvršio prvi alpinistički uspon na taj najviši crnogorski vrh. Šest godina kasnije (godine 1889) ponovno se vraća u Crnu Goru radi kartografskog snimanja središnjeg Durmitora. No već prije toga vremena, godine 1885., kao geograf i sudionik austrijske Kongo ekspedicije, prvi je puta u Africi, kartografira krajolike i tada izrađuje prve točne karte u gornjem i donjem Kongu. Na Stanley-slavopovima se razbolio te se mora vratiti u Evropu, a na povratku posjećuje Fernando Po u Gvinejskom zaljevu. Godine 1888. polazi s Hansom Mayerom u istočnu Afriku »otkrivajući« Usambaru, no pritom pada u ruke urođeničkoga vode Busini, koji ga veže u lance i tek nakon bogate otkupnine oslobođa njega i Mayera. Na zahtjev Njemačko-

-istočnoafričkog društva dovršava početkom 1890. istraživanja Usambara i tada je proplaninario gorje Pare penjući se do Kilimandžara, a istovremeno izrađuje studijske projekte za željezničku prugu Tanga—Korogwe u pokrajini Bonde. U prosincu 1890. vraća se u Evropu, no već slijedeće godine kreće ponovno u istočnu Afriku kao predstavnik njemačke proturobovske lutrije, a početom 1892. pješači od Tange do južnih izdanaka Kilimandžara udovoljavajući ponovno svojim planinarsko-alpinističkim ambicijama.

Napose treba istaknuti, da je neko vrijeme bio austrijski konzul u Zanzibaru, a posebno mu je značajno otkriće, da je rijeka Kagera, najjači zapadni pritok Viktorijina jezera, ujedno i vrelište ili početak Bijelog Nila. O svojim putovanjima i alpinističkim usponima te o svojim istraživanjima i rezultatima geografskih pronađazaka objavio je brojne radove u stručnim i znanstvenim časopisima, pretežno u »Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft« u Beču, no o njima nema potrebe ovdje posebno i podrobno pisati.

Svršavajući ovaj sažeti prigodni historiografski zapis povodom jedne značajne stogodišnjice Durmitora, ne ulazeći podrobnije u prikazivanje njegovih prirodnih i ostalih osobitosti, zadovoljimo se, sada i ovdje, također skraćenim prikazom i upoznavanjem vrloga protagonisti te značajne stogodišnjice uz konstataciju činjenice, da je Oskar Baumann bio primjeran mladi alpinistički pregalac, koji u mnogo čemu može biti uzor energične poduzetnosti. Usprkos kratkome svome životu — ta bio je tek na pragu zrele muževne dobi — bio je to čovjek izvanrednih sposobnosti, pa je zato i mogao u riznicu svjetske kulture unijeti dragocjena istraživačka ostvarenja. U sklopu tih i takvih dostignuća njegovo se ime nalazi na počasnome mjestu i u povijesti crnogorskog, a po tome i jugoslavenskog planinarstva. On je smjeli osvajač i prvi alpinistički pobjednik Bobotova kuka ili Čirove pećine. Da još jednom ponovimo: zabilježeno se to godine 1883., dakle ravno prije sto godina, pa neka ta značajna stogodišnjica Durmitora i časno ime tadašnjega studenta Oskara Baumanna, kao osobiti dogadaj čitavog jugoslavenskog planinarstva i kao svijetli primjer i uzor, naročito mladoj alpinističkoj generaciji, bude historiografski dostoјno i trajno zabilježen i u ovom našem planinarskom časopisu.

UZ SLIKE U OVOM BROJU

Zbog nestašice cinka potrebnog za klišeje, tiskare apeliraju na časopise da smanje broj ilustracija, pogotovo ako ne žele izbjegnuti zakašnjavanje časopisa.

Da naši čitaoci ne bi bili prikraćeni, nadoknadiли smo smanjeni broj slika uvrštavanjem starih klišeja iz predratnog časopisa »Hrvatski planinar«. Planinarski savez Hrvatske naslijedio je bogatu klišoteku Hrvatskog planinarskog društva i ona je poslužila da se ilustrijaju neki članci, u prvom redu s velebitskom tematikom. Većina od njih stariji su od pola stoljeća, no iako im kvaliteta nije odlična, određeni šarm daje im patina starine.

Nadamo se, ipak, da potreba za ovakvim nadomjestkom neće dugo trajati.

POLJAK: »PLANINE HRVATSKE«,

Poljak Željko: Planine Hrvatske (planinarsko-turistički vodič); drugo dopunjeno izdanje. Izdao: Planinarski savez Hrvatske, Zagreb 1981, str. 1–544. Manji (džepni) format s tvrdim koricama. Autor je dokumentirao knjigu s 40 karata (geografskih skica) i sa 193 slikama (fotosa), od toga 32 u boji. Knjiga ima i grafikone, npr. klimatski grafikon za Zavižan (str. 356).

Knjiga se dijeli na 984 odsjeka (autor uzima riječ »odjeljak«). Svaki odjeljak ima odgovarajući naslov koji je veoma uočljiv. Ovakva dioba omogućuje lakšu snalažljivost i preglednost. Na nekim stranicama nalazimo i po 4 naslova (odjeljaka). Ovakvom je diobom olakšano citiranje. Iz naslova za odjeljke vidimo da autor ne pristupa tretmanu pojedinih planina šablonski nego selektivno i sintetički jer, među ostalim, daje poantu onom što je specifično za dotičnu planinu. U sam sadržaj odnose s sistematičku knjige ne bih ulazio, jer je o tome već bilo pisano prigodom I. izdanja, a osim toga nema bitnih razlika između I. i II. izdanja, nego bih se radije osvrnuo na detalje koji su interesantni s geografskog aspekta.

Premda naslovnu knjige, a također i prema Sa-držaju (str. 5–6), očekivali bismo da u autor donosi suhoperne uobičajene informacije o planinama navodeći brojčane podatke s opisom planinskih masiva, o planinarskim stazama, o planinarskim domovima i skloništima i sl. Međutim, Poljakova knjiga je nešto više od toga, ona je riznica mnogobrojnih, raznovrsnih i dragocjenih podataka, što nadilazi uske planinarske okvire. Sadri vrlo mnogo podataka geografskih, historijskih, mineraloško-petrografske, geološko-paleontoloških i podataka iz srodnih struka. Donosi također toponomastiku (nazivlje: značenje naziva pojedinih planina i njezinih lokaliteta). Ima etnografskih zabilježbi (kako su ljudi nekada živjeli u dotičnom kraju); npr. kada govorio o dubokim jamama na Biokovu (Makarska) autor kaže da se na njihovom dnu često nalazi vječni snijeg što ga je još do nedavna siromašni svijet vadio uz životnu opasnost i nosio na magarcima u primorje za turističke potrebe. Govori i o migracijama, što npr. u Gorskem kotaru rezultira senzilom dijalekata, i tu nalazimo štokavski, kajkavski i čakavski. Ova knjiga ima mnogo interesantnosti i za ne-planinare i time dobiva na vrijednosti. Svakoj njezinoj poglavljije je mala zaokružena logička studija.

1. Veliku dragocjenost ovoj knjizi daje citiranje literature. Obično se to daje na kraju knjige, što bi u ovom slučaju iznosilo nekoliko listova, a to bi bilo veoma nepregledno i umaralo čitača. Autor se poslužio sretnijim rješenjem: literaturu je podijelio u niz manjih skupina, katkada i manje od pola stranice. Ovakav način razbijanja monotoniju teksta i uz to pridonosi njegovoj estetskoj strani. Literaturu donosi kronološki, inače se literatura obično donosi abecedom. Ako se donosi kronološki, tada tu ne smije biti proizvodljnosti kakva je npr. na str. 343, gdje dolazi: 1957, 1954, 1961 i 1955. Za povahiti je što Poljak donosi i stare radove, koji su izašli još polovicom prošlog stoljeća. To neće biti interesantno strogo planinarski, ali to može biti korisno s drugih aspekata, npr. da se vidi razvoj spoznaje o dotičnom kraju, a to može biti nadalje od velike pomoći napose geografima prigodom izrade diplomskog rada. Ta literatura nam pomaže uvidu u razvoj dotičnog kraja u prošlosti, a to opet može biti od pomoći za rekonstrukciju pejsaža (fizionomije) u prošlosti.

Ne bih se složio s načinom citiranja literature. Bojte je cijelo ime autora, a ne samo njegovo prvo slovo, osim ako se isti autor po nekoliko puta citira na istoj strani, zatim da bude što manje dvotočaka, te da se stave kratice za svezak (sv.), knjiga (knj.) i strana (str.) i slično.

U citiranju novina, časopisa i ostalih periodika imam neujednačenosti, npr. na str. 145, navodi »Naše planine« punim naslovom 4 puta, a skraćeno »NP« također 4 puta. Dosta bi bilo prvi puta navesti punim naslovom a ostalo kraticom.

2. Od ostalih pozitivnih strana ove knjige nalogio bih, da ona donosi mnogo korisnih i zanimljivih povijesnih podataka, koji imaju geografsko-historijsku važnost ukazujući i na funkciju dotičnog lokaliteta u prošlosti. Ovo bih mogao potkrijepiti s mnogo primjera, međutim ograničujem se samo na Medvednicu (Zagreb), jer mi je ona najbliza i od svih naših planinskih masiva najpoznatija. U odj. 242 i 243, spominje npr. da je nekada na Medvednici bilo razvijeno rudarstvo (eksploatacija galenita polovicom prošlog stoljeća). Za pozdraviti je da Poljak isključivo upotrebljava riječ Medvednica. To posebno naglašujem, jer postoji i naziv »Zagrebačka gora« kao loša praksa, nastala za Austro-Ugarske kao prijevod od »das agramische Gebirge«. Stari naš naziv je Medvednica, koji dolazi u dokumentima već 1124. godine. Jedino začuduje što Poljak posebno ne govori o vodama (o hidrogeografskim karakteristikama) Medvednice, jer su one dio njezinog prirodnog pejsaža. Niz padine Medvednice spušta se prema Zagrebu oko 20-ak gorskih potoka, koji su nekada davali Zagrebu osnovu života. Dovoljno će biti spomenuti samo Medveščak, na kojem su se načinili milinovi. Ostatak toga je ostao u nazivu ulice »Milinovi« (između Mihaljevca i Šestina). Danas su ti potoci kroz Zagreb presvodeni, ali u svom gornjem toku su prirodni dekor Medvednice, uključivši i izvore, što sve zajedno svojim šumom i žuborom narušuje svečanu tišinu šumskog pejsaža.

Ne bih se složio s tvrdnjom o reljefu Medvednice. U odj. 235 čitamo: »Prilično je jednostavnog oblika. Jasno su izražene dvije padine i bilo (greben — moja primjedba). S njega se na obje strane spuštaju brojna i prilično strma rebra između kojih su duboko urezane šumovite potočne doline.« Ja bih rekao ovako: Profil Medvednice sjever-jug nije simetričan, jer se prema sjeveru (Hrvatskom zagorju) ruši strmo, dok se prema jugu (prema Zagrebu) spušta postepeno u obliku brda i brežuljaka, tako da krajnji njezini ogranci silaze do samog centra Zagreba, do raskrišća Ilica — Frankopanska. Ove južne padine karakterizira rebrasti reljef, na koji se penje urbanizacija. Glavna zagrebačka klinika i bolnica nalazi se baš na tim reljefnim uvišenjima, što daje veliku prednost Zagrebu (odlična je lokacija za zdravstvene ustanove). I bas taj rebrasti reljef daje Zagrebu neusporedivu prirodnu ljepotu, upravo specifičnost, tako da nema premcu među kontinentalnim gradovima svijeta. Ovo mogu tvrditi, jer sam bio u oko 60 država širom svijeta uključivši i SSSR (Pribaltik, Zakavkazje i Centr. Azija — Uzbekistan). Vidi pobliže: »Priroda« Zagreb 1975. br. 1 str. 9–14). Primjedba o Medvednici završavam riječima autora o ugroženosti Medvednice, da je na njoj neracionalna sjeća šumskog potkrova i da su unatoč svim molbama i protestima ekonomski razlozi prevagnuli.

3. Listajući po knjizi nalazimo izuzetno lijep stilski odломke, upravo biserje proze. Ovo će ilustrirati s dva takva opisa, jedan je iz našeg primorja (Biokovo, Makarska) a drugi iz kontinentalnog dijela (iz Hrvatskog zagorja).

U odj. 944 »Opći dojam« (Biokova) čitamo: »Divovski planinski lanac Dinarida nigdje se nije približio k moru tako blizu i visoko kao u Biokovu. Vidik s mora na njegovu impozantu fašadu sa stijenama, točilima, procijepima i tornjevima duboko se doima svakog prolaznika. U jednom trenu pogled obuhvaća vruć pjesak plaža, zelenilic primorskog ruba, tisuću metara visok po-

Pisac ove recenzije (Vladimir Dumbović) je diplomirao geografiju na PM-fakultetu Zagreb 1968. Nakon toga postade suradnikom zagrebačkog znanstvenog časopisa »Geografski glasnik« (Marulićev trg 19, urednik prof. dr Veljko Rogić), gdje štampa svoje prikaze (osvrte, recenzije) o novozašlim radovima iz područja geografije odnosno historijske geografije. Ukupno je do sada štampano tridesetak takvih priloga.

jas stijena, a povrh svega bijele vapnenačke vrhove najlepše planine u Dalmaciji. Bogatstvo pejsaža, počevši od plavog mora pa do vrhova što se danju naziru kroz veo sivih i ljubičastih nijansi, a zaluž sunca rumenilom a noću kao tamna kulisa što strši u zvjezdano nebo, to bogatstvo u mnogo čemu nadmašuje ljepotu Alpa.« Mogao bih dodati da je Makarsko primorje najlepši dio na Jadranu.

U opisu Ravne gore (Hrv. zagorje) čitamo (odj. 198): »Cijela Ravna gora pokrivena je gustim platem šume, u kojoj je osobito lijepa primjesa crnogorce. Ugodnom hladovinom i mirosim crnogorce više je nalik perivoju nego planini. Usred potkove koju je savio vjenac Ravne gore nalazi se izvorište potoka Kamenice. Planinsko zatišje u njegovoj guduri oživjjava samo šum kaskada, kojima se Kamenica ruši niz kamenje tražeći izlaz iz šumovite gorske arene. Zanimljiva je kraška pojавa tog potoka koji na svom putu ponire i opet izbjija na površinu.«

Za sve ovo mogu kazati: ne da je lijepo nego prelijepo. Ono što je u muzici belkanto, to su u literaturi ovakvi redci. Poljakova knjiga upravo vri spjeslim romantičnim opisima prirode sredine. Ovakvi vjerni i živi opisi prirode, koji nerijetko prelaze i u idilu, u nama izazivaju adekvatne predodžbe o atraktivnostima i pitoresknostima takvih lokaliteta, što više: u nama pobudju želju, da prvom prilikom podemo u taj kraj da ga vidimo svojim očima. Stoga je ova knjiga i istinska propaganda za prirodne ljepote naših krajeva.

4. Da kažem koju riječ i o nedostacima knjige, iako su samo perifernog značenja. Ne slažem se s praksom da se za isti pojam upotrebljavaju različite riječi (istočnačnice, sinonime), npr. biljni svijet, biljni plašt, vegetacija, flora. U geografskoj terminologiji za sve ove pojmove se upotrebljava izraz »vegetacijski pokrov« ili »biljni pokrov«, bez razlike kakve su vrste biljnog pokrova, uključujući i cvijeće, u ovom slučaju planinsko cvijeće, koje je ukraš svih planina i brda. Ako su veći areali pokriveni šumom, tada se kaže »šumski pokrov«. Nadalje, geografski »vegetacija« i »flora« nije isto. U geografiji se riječ »flora« vrlo rijetko upotrebljava. Vegetacija ili vegetacijski (biljni) pokrov je biljni svijet upocene u sklopu biocenoze, dok se pod »floram« misle pojedine biljne vrste gledane za sebe (npr. plantaža bukve, topole, voćaka, cvijeća itd.). U botanici postoji termin »flora« (npr. floristička obilježja nekog kraja), ali knjiga »Planine Hrvatske« nije botanika već više geografsko-historijska tematika s praktičnom namjenom. Ovakva upotreba sinonima može biti interesantna stilistički, npr. u beletristici ili u putopisima (i to opet u stanovitim granicama), ali Poljakova knjiga je nešto više od toga, ona je odličan informacijski priručnik sa znanstvenim elementima iz raznih prirodoslovnih i društvenih struka, kako sam to prije obrazložio. Stoga bi se trebalo u jednoj takvoj knjizi držati jednog termina kroz cijelu knjigu (odnosno sinonime spomenuti samo kada se prvi puta upotrebljavaju u tekstu ili još bolje u Kazalu pojmove), jer inače to može manje upućenog čitača dovesti u zabunu.

To također vrijedi i za sinonime: geologija, grada, geološka grada, geološke karakteristike. Najbolje bi bilo da se upotrebljava izraz »mineraloško-geološke karakteristike«. Mineralogija, geologija i paleontologija zastupljene su i u Literaturi.

Autor odj. 14. daje naslov »Spilje i pećine«. To je u stvari isto. U jednom kraju kažu »spilja« a u drugom »pećina« — u smislu vodoravnog udubljenja u stijenu. Ako li je udubljenje okomito, tada je to jama, ponor (obično guta vodu) i ponikva (vrtača).

5. Budući da naš kras (krš) obiluje velikim bogatstvom i površinskih i podzemnih oblika, kod nas se razvila i speleologija. Autor i ovoj problematiki daje pažnju i imamo nekoliko odjeljaka pod naslovom »Speleologija«, npr. u odj. 237. daje popis pećina, jama i ponora na Medvednici.

Kras (krš) dijelimo na pitomi ili pokriveni (kada ima vegetacijski pokrov) i na ljuti ili ogljoljni krš. Taj krš je velik ekonomski problem za našu zemlju, osobito za Hrvatsku. On formira bogatstvo raznolikih oštreljih i strmih tvorbi s bizarnim oblicima, tako da tu planinarstvo prelazi u alpinizam, stoga u knjizi imamo i odjeljaka »Alpinistika« (npr.

Paklenica, Biokovo). Autor taj ljuti krš dokumentira sa slikama.

U knjizi nalazimo i objašnjenje za genezu (postanak) ovakvih bizarnih oblika, a koje su djelo prirode npr. u odj. 803 (Lička Plješivica): »Zanimljivi su kraški oblici oko vrha Gole Plješivice nastali nejednolikom rastroštom gromadastih vapnenjaka te brojne jame i ponori. Ovi odlomci u Poljakovoj knjizi (uključujući slike) mogli bi dobro doći i studentima geografije i geologije kao nadopuna fizičke geografije za poglavlje »Geomorfologija«, a također i za nastavnike da daćima pokažu specifične oblike kraške (krške) erozije.

Kritički bih se osvrnuo još na sliku »Mrežasti kras na biokovskoj površini« (str. 523). Na strani prije čitamo »Visoravan je carstvo krasa u kome su vrijedne osobite pažnje tri pojave. Jedna je neobičan sustav ponikava nalik kraterima mjeseceve površine, tzv. mrežasti kras...«. U geografskoj literaturi za ovakve oblike je termin »boginjavi krš«, jer je teren nalik čovječjem licu koje je prebolilo velike boginje.

U odj. 968 (Orjen: Kraške pojave) čitamo: »Kako je Orjenova skupina građena od vapnenjaka, snažno su razvijene sve kraške pojave, prije svega jame... Na Orjenu ima oko stotinu kraških dolaca, ali rijetko ljevkastog oblika: dno im je većinom ravno. Slojevi vapnenca često su oprečno izbrzani skrapama i pukotinama, pa su na nekim mjestima nastali tako bizarni oblici da ih ljudska mašta jedva može zamisliti.« S time se ne bih složio: dolac je također ponikva, ali s uravnenjem dnom, i taj dio je obično plodno tlo, naime prigodom otapanja vapnenca na dnu se staljio plodni sloj tla. Dolci su važan ekonomski faktor u kršu kao obradive parcele i predmet su imetka. Npr. čovjek se išvali »šimam pet dolaca«, ili »za udaju kćeri ču dati dva döca« (u Dalmatinskoj zagori, toga je bilo više prije nego danas).

6. U odj. 132 (Hrvatsko zagorje — Geologija) čitamo: »Geološka je grada zagorskih planina zastupljena slojevima mezojofika (dolomitima i vapnencima) i terciara (oligocenom i miocenom). Prevladavaju mlade geološke tvorbe. U riječnim dolinama ima najviše diluvijalnih i aluvijalnih tvorevinama. Najviše su rasprostranjeni jezerski neogeni sedimenti (lapori, pješčenjaci), a uz trupine zagorskog planina oligocenski sedimenti bogati smedim ugljenom.« Ili npr. u odj. 803 (Lička Plješivica) čitamo: »Malobrojni izvori vezani su uz pojavu trijaskih verfenskih škriljaca.« Smatram da vrlo mali broj korisnika ove knjige razumije ovakve rečenice. One su nerazumljive, jer su to stručno-znanstveni petrografske i geološke termini. A takvih rečenica ima u knjizi veoma mnogo. Gotovo se kod svakog planinskog masiva odnosno planine govori, među ostalim, i to odmah napočetku, o njihovim petrografske i geološke karakteristikama.

Vjerojatno će neki kazati: to je suvišno i čemu to štampati? Smatram da to nije suvišno iz razloga već prije navedenih: da se ova knjiga ne može svestri samo na obični planinarski priručnik ili još bolje planinarsku slikovnicu. Ovakvi dijelovi daju knjizi karakter dobro dokumentiranog informacijskog udžbenika s elementima raznih drugih znanstvenih struka. Jednako je opravdano što knjiga donosi i stare gradove (gradine), npr. Okić, Kalnik, stari grad Samobor, zatim panoramu na Makarsku, u Samoborskom gorju »Tragom prvog izleta Hrv. plan. društva« (trebalo je ovde staviti i godinu, kada je to bilo) itd. Izuzetnu dokumentaciju daje knjizi slika na str. 375 »Pisani kamen u Begovači, spomenik iz ilirsко-rimskog doba« s prijevodom.

Ponavljam: mineraloško-petrografske i geološko-paleontoloski termini imaju svoje mjesto u ovoj knjizi, ali tada bi trebalo dati tumači i ovih termina ili »Kazalo pojmove«. U knjizi ima Kazalo planina i naselja, ali i to je nepotpuno (str. 543—544). K tome bi trebalo dati i tabelu historijske geologije: tabelu geoloških era, perioda i epoha s dalnjim diobama ako se u knjizi spominju.

To analognog vrijedi i za mineralogiju odnosno petrografiju (nauka o stijenama). U knjizi dolaze mnogi ovakvi pojmovi, npr. vapnenac (krečnjak), dolomit, kremen (kvaro), pješčenjac, škriljci. O Medvednici čitamo: »Njena se jezgra sastoji... uglavnom od škriljevaca zelenle boje (granit, tuf, gline, lapor, barit itd.). Trebalo bi dati također

kratak pregled stijena odnosno njihovu razdiobu: a) eruptivi ili vulkanske stijene, npr. granit, bazalt itd. (kada užarena masa izbije na površinu zemlje, to je efuziv ili lava); b) sedimenti ili taložne stijene, nastaju rastrožbom skupine a i c (npr. vapnenac, pješčenjak itd.), c) metamorfne stijene, nastaju metamorfozom od stijena pod a i b, obično velikih pritiskom (npr. mramor, gnajsi, škriljci itd.).

U knjizi dolaze još i mnogi drugi stručni termini, koji su manje poznati u javnosti, npr. orografske karakteristike (grč. oros – planina); akropolski tip naselja. Tako odj. 585. »Učka i Cíáreja« čitamo: »Zanimljivi su stari hrvatski gradići Plomin, Brseč... akropolskog tipa, smješteni na vrhovima strmih brežuljaka. Iako je ovde protumačeno, ali i to bi trebalo staviti u Kazalo, jer mnogi s velikom pažnjom čitaju Kazalo.«

Trebalo bi dati i terminologiju geomorfologije krasa (oblici krša), npr. škrapa, jama, ponor, škrip (u Dalmaciji kažu: pade mi ovca u škrip), ponornica, kamenica, zaravan, ponika (vratače), spilja (pećina), dolac (o tome je bio već govor) itd., a ukratko objasniti i genezu: prirodna voda svojom agresivnošću otapa stijene i to nejednoliko, naime to ovisi o primjesama vapnenca, zato dolazi do tako bizarnih, upravo fantastičnih oblika (npr. slika kod str. 352 »Prsti na Bijelim stijenama«).

7. Na završetku ove recenzije a s obzirom na sadržaj knjige spominjem kao pozitivnu stranu, da se autor ne zatvara u administrativno-političke granice SR Hrvatske, jer on obraduje i planinske masive koji su izvan SR Hrvatske. To su planine u susjednim graničnim djelovima Slovenije (Zasavskie planine), Bosne (Osječenica, Klekovača, Sator i Čincar) i Crne Gore (Orjen). Autor daje i razlog za Orjen: »jer je to glavno područje djelovanja dubrovačkih planinara i skijaša«, a to analogno vrijedi i za navedene planine Slovenije i BiH. Ovo ukazuje da planinarstvo ne može biti zatvoreno u administrativne republičke granice, već ono obuhvaća i ostala područja naše zemlje, pa i više od toga.

● Karta »Južni Velebit«, PSH u zajednici sa NIŠRO Varaždin izdao je planinarsko-turističku kartu Južnog Velebita u mjerilu 1:50.000. Na poloidni karte posebno su u mjerilu 1:25.000 obrađena najinteresantnija područja: Paklenica, Tulove grede, Bojinac i Stip. Autor karte je Zlatko Šmerke, a može se nabaviti po cijeni od Din 150 u poslovnicama PSH. Zbog velikog interesa priprema se za izdavanje i karta Sjevernog Velebita koja bi trebala biti završena do ljetne sezone. (N. A.)

● Durmitor i kanjon Tare, turistička karta 1:25.000, autor Branislav Cerović, izdavač Nacionalni park Durmitor, tiskala Geokarta u Beogradu 1983, format 100 × 70 cm, tisak na obje strane, šest osnova: vojna specijaljka 1:50.000. Poznati ljubitelj Durmitora Branislav Cerović i pisac vodiča po njemu (prvo izdanje 1938, drugo 1979), još je jednamput pokazao svoje divljenje prema ovoj planini. Samo tako se može objasniti golem trud uložen u izradu ove izvrsne specijalke, najbolje što je Durmitor do danas dobio. Cerović je u kartu unio sve ono što planinara može zanimati i što mu može osigurati bezbjedu orientaciju. Poledina karte je izvrsno iskorištena: na njoj je precizno prikazan kanjon Tare u svom najlepšem dijelu, što će biti od osobite koristi za kajakaše i slijavare. Sadržaj karte je obogaćen popisom ledeničkih kotlova i

Jedino začuđuje što u Sadržaju (str. 6) Orjen dolazi pod »Planine Dalmacije«, jer je Orjen (preciznije: njegov veći dio s visom Orjenom) u Crnoj Gori a ne u Dalmaciji.

Kada govorim o Orjenu knjiga donosi interesantan geografsko-klimatski podatak: »Iako je Orjen na prvom mjestu u Evropi po količini oborina (oko 5000 mm u godini) izrazito je bezvodan« (odj. 968). Ovo naglašujem da se u našoj zemlji nalazi naj-vlažniji kraj Evrope. Na riječi »izrazito bezvodan« dajem obrazloženje: karakteristika je krasa (krša) obilje podzemnih vodotoka (rijeke ponornice), a oskudica je površinskih vodotoka. Poljak za površinske oblike krasa (krša) upotrebljava riječ »nadzemni« (odj. 855). Bolje je kazati »površinski oblici«, jer nadzemno je ono što nije u dodiru s površinom zemlje, npr. vodovod (akvadukt), navodnjavanje pomoću žlebova na stupovima i dr.

● Zaključak. Knjiga pretpostavlja velik, solidan i dugotrajan rad njezinog autora i može se uzeti kao kruna svih njegovih potvrdila na toj preokupaciji. Osobita je prednost knjige, što je ona plod prvenstveno njegovih terenskih zapažanja i informacija. Poljak je zadobio ne samo veliko iskustvo o planinarstvu nego i veliko znanje o našim planinama, a to se vidi na svakoj stranici knjige. Sto više, Poljak odmah uočuje sve važnije momente i to sve stavljaju u jedan sistem. Ovom svojom knjigom mnogo je zadužio ne samo našu javnost na polju planinarstva nego i uopće našu kulturnu javnost. Knjiga je prebogata podacima, ali ni za jedan ne bih mogao kazati da je nepotreban. Kad god uzmem knjigu u ruke, pronalazim nove detalje. Stoga ova knjiga može biti interesantna također i za svakog našeg građanina, jer tu svaki može naći nešto za sebe, za nastavnike geografije napose svojim fotosima, a također i za manje školske ekskurzije.

Ako bi me tko pitao: koju literaturu biste mi preporedili da upoznam u glavnim crtama SR Hrvatsku, odgovorio bih mu: Uzmite u ruke Poljake »Planine Hrvatske«.

Vladimir Dumbović

jezera, prijevoja, satnicom za 40 izletnika, opisom Zabljaka i osnovnim podacima o nacionalnom parku. Nema sumnje ova će karta, zajedno sa Vodičem, pospješiti popadanje Durmitora, a on to i zavreduje. (Z. Poljak)

● Bilogorski planinar broj 10 donosi opis Bilo-gore, Dnevnik mariborske ekspedicije na Kilimandžaro i putopis od Koprivnice do Kalnika i na Burni Bitoraj. Tri priloga posvećena su transverzalama, jedan pod naslovom »Epidemija« planinarskih transverzala.

● Staze, april 1983, specijalni broj, posvećen je pohodu »Bratstvo i jedinstvo« od Petrove gore do Zabljaka, a namijenjen je onima koji 1983. namjeravaju popaditi ovu neobičnu dugu transverzalu, bilo u cijelosti, bilo u etapama. Svezak ima 48 stranica, a ovaj broj je izdalo PD »Energoinvest« zajedno s PS BiH.

● Stare gradevine istočne Hrvatske. Autori Tomislav Đurić i Dragutin Feletar, koji su poznati po knjizi »Starci gradovi i dvori sjeverozapadne Hrvatske (dva izdanja)«, sada su nam podarili nastavak svog rada, u drugoj knjizi. U planu imaju još dvije: Hrvatsko zagorje i prigorje, te područje Korduna, Banije, Tropolja i okoline Karlovca. Na taj način bila bi zaokružena Panonska Hrvatska. Knjiga ima 206 stranica, ovitak u koloru, a sadrži opis 80 najvrednijih objekata. Osobitu vrijednost knjizi daje obilje uspješnih ilustracija. Autori

su tokom godina postali pravi eksperți za fotografiranje povijesnih gradevina. Planinare će ova knjiga zanimati jer su mnoge od tih gradevina podignute na vrhovima s kojih se pruža lijep vidik. To su u prvom redu one po obroncima slavonских planina. Knjigu je tiskala NIŠRO Varaždin, a može se dobiti u knjižarama po cijeni od 500 dinara. (Z. Poljak)

● Planinarski list broj 1, 1983, glasilo PD »Kamenjak« iz Rijeke, na 32 stranice donosi obilje putopisa i društvenih vijesti. U ovom broju obuhvaćene su slijedeće planine: Učka, Medvejci, Istrijski Javornik, Mosor, Prenj, Jahorina, Sar-planina, Julijske Alpe i Kozjak. Opisano je opisan Kaštelanski partizanski put.

● Planinarski list broj 2, 1983. Svibanjski broj glasila PD »Kamenjak« u Rijeci, koji ima 36 stranica, standardnog je sadržaja. Uz obilje društvenih vijesti s područja Riječke regije, četiri načina posvećena su Učki, zatim slijedeći članici o planinama oko Grobnika, Osoršćici, rijeci Neretvi, Crvenom jezeru kod Imotskog, Hrvatskom zagorju, Gorjenskoj i o penjačkim usponima u Triglavu. Spomenimo još članak o zmijamama i Matterhornu. Steta što je ovaj broj nagoden člankom »Zato braćo pišmo ga – po četvrti put«. Pisani je stilom neuobičajen u planinarskoj literaturi, žučljivo, osobno uvredljiv, a služi se i neistinama, čime je narušena dugogodišnja pozitivna tradicija PL-a. (Z. P.)

Alpinizam

KRONIKA BiH ALPINIZMA

(Juli — Decembar 1982)

— Od 2. do 5. 7. u organizaciji AO »Dilber — Stjepanović« (Zenica), GSS (Mostar) i KA PSBiH pod sjevernom stijenom Botina na Veležu organizovan je tabor alpinista s 11 penjača iz Sarajeva, Zenice, Pazarica i Nikšića. Ispenjana su 14 čovjek-smjera. Izvedeni su slijedeći usponi: 3. 7. G. Gvozderac, M. Hodžić i Z. Isaković napravili su 4. pon. Ilijinog smjera (V+, A1/IV, 430 m) za 5 sati. Navez M. Gafić — R. Grabus — Z. Rudan ispenjao je prvenstveni smjer (Taborski smjer) u desnom dijelu stijene. Ocjjenili su ga: IV/III, 350 m, 3 sata. 4. 7. su D. Ilić i B. Kovačević izveli 2. pon. (prvo kompletno) Centralnog smjera (—IV, A1/IV—V, 390 m za 6 sati); G. Gvozderac i Z. Isaković 2. pon. Davorovog smjera (—VI, A1/IV+, 370 m) za 4 sata; Grabus — Rudan 5. pon Ilijinog smjera za 4,5 sata; 5. 7. Zenički navez Gvozderac — Isaković 3. pon. (drugo kompletno) Centralnog smjera za 5,5 sati. Značajno je spomenuti da su crnogorski alpinisti D. Lalić i D. Lalović također ispenjali jedan prvenstveni smjer koji vodi između stijene Botina i Teleće Lastve.

— 8. 7. članovi AS »Bukovik« B. Kovačević i Z. Rudan ispenjali su i dobro osigurali klinovima smjer u Bijeloj stijeni (70 m) na planini Bukoviku kod Sarajeva. Stijena se nalazi u neposrednoj blizini doma na Bukoviku i pruža dobre mogućnosti za treninge.

— Sredinom jula G. Gvozderac i Muk. Šišić ponovili su Bosanoki (IV, III, 480 m) i Dijagonalni smjer (IV—V, III, 480 m) u stijeni Izgorjele grude na Prenju.

— Od 15. 7. do 2. 8. u području Mt. Blanca, Piz Badille i Grossglocknera boravilo je 17 penjača iz Sarajeva, Zenice, Pazarica i Hadžića. Sest alpinista normalnim putem uspelo se na krov Europe. Značajno je spomenuti da se pod vodstvom sarajevskih penjača Muh. Šišića i M. Rakica na Mt. Blanc uspela i grupa od 12 planinara iz BiH. 20. 7. navez B. Kovačević — B. Maltarić ponovio je S. greben Piz Badille (IV+/III, 750 m) za 3 sata. 25. 7. su S. Andrić, A. Burta i R. Grabus preprepljeni stijenu Fuscharkopfa (420—490) za 1,5 sata. Zbog slabih vremenskih prilika u drugoj polovini jula BiH alpinisti nisu uspjeli da izvedu planirane uspone.

— Od 6. do 8. 8. AO »Dilber — Stjepanović« organizirao je minilog na Prenju s bazom na Jezercu (4 penjača ispenjala su 20 čovjek-smjera). Od značajnijih uspona treba spomenuti ponavljanje Centralnog, Vertikalnog i smjera Mihaljević — Sefer u stijeni Otiša.

— 11. 8. O. Prebanić — Z. Rudan 1. pon. Direktnog smjera (VI, A2—A3/III—IV, 100 m) za 2,5 sata u stijeni Strmništa na Bukoviku.

— 14. 8. su Grabus, Rudan i Simić ponovili Centralni smjer (IV—V, 250 m) za 2,5 sata u stijeni Otiša na Prenju.

— Sredinom avgusta Muk. Šišić solo usponom 1. pon. Kamniškog smjera (V—VI, A1, A2, II, 290 m) za 6 sati u stijeni Botina.

— 16. 8. R. Grabus, Z. Risonić i Z. Rudan ponovili su smjer Mihaljević — Sefer (IV, 250 m) za 3 sata u stijeni Otiša na Prenju.

— 21. 8. Prebanić i Rudan ponovili su Centralni smjer u stijeni Otiša za 1 sat (?).

— 2. 9. Z. Rudan izveo je solo uspon u S. stijeni Otiša koji vodi između Centralnog smjera i smjera Mihaljević — Sefer. Namjera mu je bila da ispenje prvenstveni smjer, ali je u prvoj polovini stijene našao na dva stara kline. Sarajevski penjači ne posjeduju podatke da je tu neko ranije penjač. Ocjena smjera: V—VI, A2, A3, III, 250 m, 5—6 sati.

— 5. 9. su Ilić i Maltarić ponovili Direktni smjer za 2,5 sata u stijeni Oblika na Treskavici. Navez G. Gvozderac — J. Miljak ispenjao je prvenstveni smjer (—V, 480 m) za 9 sati u stijeni Izgorjele grude na Prenju između Varijante Dijagonalnog smjera i Kamniškog smjera.

— 6. 9. G. Gvozderac i A. Miljak 5. pon. Kavkaskog smjera (—VI, A2—A3/V—VI, III—IV, 480 m) za 7 sati u stijeni Izgorjele grude.

— 16—18. 9. Z. Rudan solo 6. pon. Kavkaskog smjera. Penjač je u stijeni imao 2 bivaka.

— 17. 9. Grabus — Prebanić ponavljaju Stup Izgorjele grude (IV—V, II, 480 m) za 3,5 sata (?).

— 18. 9. D. Ilić i B. Kovačević 1. pon. Kamniškog smjera (V—VI, A1, A2, III, 480 m) za 8 sati u Izgorjele grudi. R. Grabus i O. Prebanić za 6,5 sati ponovili su Bosanski smjer u istoj stijeni.

— Od 17. do 21. 9. u Paklenici boravila su 3 alpinista iz Zenice. Od izvedenih uspona treba spomenuti ponavljanje smjera Karabore (E. Drino, E. Durmo, Z. Isaković), Saleškog smjera (E. Drino, E. Durmo). Brida za mali čekić (E. Durmo, Z. Isaković) i Mosraškog smjera (E. Drino, Z. Isaković).

— U drugoj polovini septembra sarajevski alpinist B. Maltarić kao član Mariborske planinarske odprave »Kilimandžaro '82« osvojio je najviši vrh Afrike Uhuru peak (5895 m).

— 17. 10. uspješno je završena Prva zenička škola alpinizma.

— Sredinom oktobra navez Muh. Šišić — Muk. Šišić ponovio je Kišoviti kamen za 2 sata u S. stijeni Oblika i Maturantski smjer u stijeni Zubova (—VI, 140 m) za 4 sata na Treskavici.

— 22. 10. su Ilić i Prebanić ponovili Stup Crvenih stijena na Romaniji za 2 sata.

— 24. 10. uspješno je završena Sarajevska škola alpinizma na Romaniji.

— Sredinom novembra Muk. Šišić solo usponom prvenstveni smjer (IV—V, 100 m) u Velikim stijenama na Romaniji.

— Krajem novembra u Zenici je održana osnovna konferencija Alpinističkog kluba »Dilber — Stjepanović«. Dotadašnji AO »Dilber — Stjepanović« je svojim radom opravdao prelazak u viši stupanj organiziranja.

— U decembru M. Gafić — B. Jovanović prvenstveni smjer u Velikim stijenama na Romaniji po karakterističnom stupu desno od Okomitog smjera.

— 18. i 19. 12. na Bukoviku je održano zborovanje alpinista BiH.

Napomena: U kronici su prikazani neki značajniji usponi samo sarajevskih i zeničkih alpinista jer u ostalim gradovima u BiH aktivnost alpinista je slaba.

Pripremio: Dragan Ilić

Speleologija

• Zagrebačka speleološka škola '83. I ove godine SO PDS »Velebit« organizira je Zagrebačku speleološku školu, 13. po redu. Škola je održana od 23. 3. do 4. 5. Prije početka štampani su i postavljeni prigodni plakati, a obavijest o početku objavljena je u novinama i na radiju. Unatoč tome prijavio se manji broj polaznika nego obično. Gradivo je savladavano

na predavanjima koja su se održala u prostorijama PDS »Velebit« i na vježbama na terenu preko vikenda. Tradicionalni program škole bio je nadopunjeno novim tehnikama, znanjima i metodama koje su se u međuvremenu pojatile u speleologiji. Od ukupno 13 upisanih polaznika, njih 10 steklo je diplomu i naziv »speleolog priprav-

nik«. Škola je financirana gotovo isključivo upisnim koja je prikupljena od polaznika. Minimalnu pomoć u obliku poklona za uspješne školare dali su KS PSH i PSZ. Budući da su na taj način prikupljena sredstva znatno manja od realnih troškova, škola je održana prvenstveno zahvaljujući entuzijazmu sudionika.

(D. Cucančić)

IV karlovačku speleološku skolu organizirao je SO PD »Dubovac« od 16. 02. do 03. 04. Dosađašnje škole održavane su 1975., 1978. i 1982. g. I ove godine broj prijavljenih polaznika bio je vrlo velik, što je podsta otezavalo rad skole. Ukupno je prijavljeno 40, a s uspjehom je skolu završilo 20 polaznika: Božić Slobodan Đarmatić Sanja, Đarmatić Zvonko, Fučins Aleksandar, Ivanić Tihomir, Košanović Aleksandar, Lavrinčić Alenka, Mileusnić Mario, Petrušević Predrag, Rašić Sinisa, Stevan Željka, Tomičić Marin, Trbojević Bogdan, Zilić Dražen, Konjević Bruno, Bosanac Oliver, Dobrančić Davorka, Banjanin Dražen, Bekić Davorka i Goršić Vatra. Rad škole bio je podijeljen na teoretski i praktični dio. U praktičnom dijelu škole posjećeni su objekti: Vražić spilja, Gvoždenica, jama Budimka, Pećenjavka, jama Ledenica i Jopica spilja. Ukupno je na terenu provedeno 10 radnih dana. Instruktori su bili članovi SO Dubovac, Velebit i Željezničar: Božić Vlado, Božičević Srećko, Cepelak Marijan, Cepelak Radovan, Jelinčić Igor, Jerinić Dina, Kerava Jadranko, Korais Hrvoje, Kuka Mladen, Lalić Irena, Magdić Dubravko, Novosel Renato, Pavlić Viktor, Starić Rudolf, Stipetić Vlastko i Zanki Miljenko. Voditelj škole bio je Mladen Kuka. Za vrijeme škole nije se dogodila niti jedna nezgoda, a desetorica najboljih polaznika škole nagrađeni su preplatom časopisa Naše planine.

(Mladen Kuka)

SO PD »Dubovac». Na svečanoj sjednici održanoj u Skupštini općine Karlovac članovi Odsjeka nagrađeni su priznanjem Republičkog štaba teritorijalne obrane za 1982. god. Prijе ovog velikog priznanja bili su nagrađeni i Majstori nagradom grada Karlovca. Dana 20. i 21. svibnja članovi su distribuirali ponor pod Kosicom (207 m, podaci SO PD Željezničar) i istražili dva nova kanala. Ekipu su sačinjavali: Karačić Hrvoje, voda akcije, Starić Rudolf, Stipetić Vlastko, Božić Slobodan, Lavrinčić Alenka, Jerinić Dina, Dobrančić Davorka, Jelinčić Igor, Kuka Mladen. Na dno jame su stigli su se Jelinčić, Jerinić, Stipetić i Kuka. Ovih dana izашla je iz štampe brošura »Razvoj speleologije na području karlovačke regije« autora Rudolfa Starića. Brošura ima cca 150 stranica i štampana je u šapirografskoj tehnici. Cijena pojedinog primjerka je 200 n. d. a može se naručiti na adresi PD »Dubovac« pp 47 000 Karlovac.

(Mladen Kuka)

Spiljarski vjesnik, broj 1, 1983. Speleolog Tonči Radja iz Splita (Njegoševa ul. 2) u vlastitoj nakladi počeo je objavljivati spiljarski vjesnik s namjerom da izlazi tri puta godišnje. Očito je da taj pokušaj treba popuniti prazninu zbog toga što časopis »Speleolog« izlazi prerijetko, samo jedan svezak svake godine. Ovaj broj ima 20 stranica, a tiskan je ofsetnom tehnikom. Naklada 150 komada. Iz sadržaja: Umberto Giometta, Gospodска pećina, Strotića ponor, speleološka motivacija, samozaustavljive sruštalice

i drugi tehnički noviteti, 15 najdubljih jama i 15 najdužih špilja u Hrvatskoj, vijesti. (Z. P.)

XVII. speleološko veče — u suradnji s Francuskim institutom. Vrijedna inicijativa Francuskog instituta u Zagrebu da Zagrepčani ma predstavi francusku dostignuća iz raznih područja ljudske djelatnosti i ove je godine rezultirala jednim zanimljivim predavanjem. Institut je organizirao posjetu jednog speleologa-ronioncu koji je u tijedan dana održao predavanja u Ljubljani, Mariboru, Zagrebu, Skoplju i Beogradu. U Zagrebu je predavanje organizirano preko KSPSH u prostorijama PD »Triglav« 9. svibnja. Najveći dio organizacije, uz osooblje Instituta, obavio je Radovan Cepelak iz SO PDS »Velebit«. Predavač je bio madi Eric le Guen (23 godine), član Speleološkog kluba »Michel Siffre« iz Pariza, koji se ronjenjem bavi od rane mladosti, a uz to i fotografira pod vodom. Prikazao je prekostotinu dijapo pozitiva u boji sa speleološkim ronilačkim akcijama u Francuskoj i Italiji. Posebno je bio zanimljiv prikaz provlačenja ronilaca kroz uske dijelove potopljenih kanala u mutnoj vodi, kao i prikaz ronjenja u jednoj potopljenoj špilji dugoj oko 3 km u kojoj su speleolozi-ronioni, po prvi put u Francuskoj, koristili podvodne skutere. Iz neposrednog razgovora s predavačem posjetiocima (bilo ih je oko 80 iz Zagreba, Karlovcu i Samobora — uglavnom članovi speleoloških odsjeka) su doznali mnoge pojedinstnosti o ronilačkoj opremi, o opremi za podvodno fotografiranje i o organizaciji ronjenja i fotografiranja pod vodom. Treba napomenuti da suradnja s Francuskim institutom u Zagrebu traje već nekoliko godina. Prošle je godine posredstvom Instituta u Zagrebu boravio francuski speleolog H. Ackermann (živi kod Grenobla, gdje se nalazi nekoliko najdubljih jama u svijetu) i prikazao dijapo pozitiv iz francuskih špilja i jama, kao i sa speleološkim ekspedicijama u Južnu Ameriku. Institut, inače, nabavlja i posudi speleološke filmove. Do sada ih je koristila Zagrebačka televizija ali i organizatori zagrebačkih speleoloških škola. Ovu lijepu suradnju treba nastaviti.

(Vlado Božić)

SO PDS »Velebit« u 1982. Ostvaren je porast svih aktivnosti. U radu je sudjelovalo 48 članova i oni su poduzeli 142 izlaska na teren. Od toga su najvažnije akcije istraživanja i posjeti speleoloških objekata. Istraženo je 46 objekata i to 16 špilja ukupne dužine 693 m i 30 jama ukupne dubine 1803 m. Najviše se istraživalo na već tradicionalnom speleološkom logoru na Biokovu, pa na Velebitu, oko Gračaca, u Veternici. Najdublje istražene jame su Ramina veteronica na južnom Velebitu, Sedma jama veličanstvena na Biokovu (oko 160 m) i Pajina jama kod Gračaca dubine 140 m i dužine 200 m. Najčešće je posjećivana Veternica, Jopiceva špilja, Gvoždenica i Horvatova špilja. Posjećena je i jama Grustišica na otoku Braču (236 m), a u jamu

Mamet na južnom Velebitu spuštilo se čak 10 članova na dno duboko 206 m. Jedan član je sudjelovao u prvoj Hrvatskoj speleološkoj ekspediciji u Francusku i bio jedan od dvojice koji se spustio do dubine 1100 m u jamu Goufre Berger, što je najdublje do sada u Hrvatskoj. Dva člana sudjelovali su u Himalajskoj skijaškoj ekspediciji stanice gorske službe spasavanja PSH na vrh Kang Guru na Himalaji. Održana je i speleološka škola uz interesantnu novost: tečajci su prvi put aktivno istraživali u toku skole. Organizirano je i 15. otvorenovo prvenstvo Zagreba u orijentaciji i speleološko veče. Ove godine PD »Velebit« bio je pred važnim zadatkom: obnoviti Ratkovo sklonište na Samarskim sjemenama. Odsjek se odazvao i novim prilozima i ljudima spremnim da ponovo grade. Cak 14 puta odlazili su na ljepe Samarske stijene u radnu akciju.

V. Internacionalni festival speleološkog filma. Na već ustaljeni i tradicionalni način održan je V. FIFS (Festival International du film de Speleologie) od 1. do 5. 9. 1982. u gradu La Chapelle en Vercors kod Grenobla u Francuskoj. Sudjelovalo je 15 autora iz Francuske, Švicarske, Austrije, Čehoslovačke, Pojske i Madarske, a prikazano je 17 filmova. Na festivalu su se mogla vidjeti već poznata lica iz svijeta speleološkog filma, kao i oni koji već nekoliko godina hodočaste na ovo mjesto u želji da vide novosti iz svijeta speleologije a takođe i oni koji jednostavno žele gledanjem uživati u tom žanru. Ovoga puta izostali su neki autori iz same »špice« speleološkog filma i time ovaj festival nije dosegao kvalitet prošlogodišnjega. Službeni konkurenčni filmova na S-8 mm formatu nije održana iako je bilo prikazano nekoliko filmova. Na žalost ni ovaj puta nije bilo ni jednog filma iz Jugoslavije, ali je zato jedan od šest članova žirija bio Rado Smerduš iz Slovenije, član Društva za raziskovanje krasa. Time je organizacijski komitet festivala odao priznanje autoru što je ne mala čast za našu zemlju. Kasno posjetiocima festivala bili su iz Hrvatske: Željka Vendler i Radovan Cepelak, članovi SO PDS »Velebit« iz Zagreba, te iz Slovenije Marina Brancelj, Polona Bitnec, Jorg Prestor i Toto Praprotnik iz Ljubljane. Jednoglasnom ocjenom žirija prvu nagradu dobio je film »Spele-ice« kojemu je autor Gerald Favre (Švicarska). Film je velike tehničke i estetske kvalitete i osebujne fotografije, a prikazuje speleologiju u ledu, novi oblik »špiljarenja« ispod velikih gledića Centralnih Alpa i Islanda. Prva nagrada za kreaciju pripala je filmu »Les Bouches de l'enfer« (U paklenom ždrijelu) kojemu je autor Martin Figere (Francuska). Isti film je dobio najviše glasova oduševljene publike. Film na originalan i duhovit način prikazuje mlađog Martela i početke francuske speleologije. Specijalnu nagradu žirija (II nagradu) dobio je film »Rivière du Silence« (Rijeka tišine) kojemu je autor Yves Gilles (Fra-

ncuska). Osim toga nagrade su dobili: Christiane Shollet Guy Meauxsoone (Austrija) za filmove: »Caving in Mexico« (Spiljanjenje u Meksiku) i »Le grand Reves (Veliki san) čiju vrijednost karakterizira velika povezanost s podzemnim svijetom; Pier Beaumard (Francuska) za film »La Coumo d'Hyuarnedo« za kvalitetnu televizijsku reportazu; Jozef Moldovanyi (Madarska) za film »The Bir al Ghanam gypsum karst« (Sadreni krš Bir al Ghanama) radi didaktične (poučne) kvalitete; Slavomir Chmel (Čehoslovačka) za film »Avec une camera et un halogen« (S kamerom i halogenom) radi originalnog ko-

mentara. S proglašenjem rezultata i podjelom nagrada završen je i ovaj festival. Autori i ljubitelji filma razišli su se sa željama da se ponovo vide na idućem festivalu. Hoće li idući put na ovom festivalu biti i koji naš film, teško je reći. Da se to ostvari treba mnogo entuzijazma, rada, vremena i sredstava.

(Radovan Cepelak)

● SO PD »Biokovo« iz Makarske održalo je 5. ožujka predavanje o speleologiji, uz projekciju dijapozytiva, za učenike srednjoškolskog centra u Makarskoj i za zainteresirane građane. Prikazivali su se dijapozytivi s akcija odsjeka

i logora KSPSH na Biokovu. Predavanje o speleologiji održao je Zlatko Lalić, pročelnik SO-a Posjeta je bila velika i evidentirana je znatna zainteresiranost učenika za ovu atraktivnu granu planinarstva. Mnogi od njih su izrazili želju da se uključe u rad. Primijećeno je da veći broj posjetilaca nije znao da se takva djelatnost obavlja u našem gradu i bili su iznenadeni rezultatima. To još jedanput pokazuje da je potrebno publicirati rezultate speleoloških istraživanja, kako zbog povećanja članstva, tako i zbog populariziranja speleologije u javnosti. (Tonći Grgasović)

Vijesti

● Godišnja konferencija PSH. U subotu 26. ožujka održana je u Zagrebu redovna godišnja Konferencija PSH. Uz članove Predsjedništva i Odbora društvene kontrole sjednici su prisustvovali i predstavnici regionalnih saveza (odbora). Osim redovnog dnevnog reda, na kojem se nalazi Izvještaj o radu Predsjedništva i komisija PSH, te usvajanje Pravilnika pojedinih komisija PSH razmatran je i prijedlog »Programa 110. objektive organiziranog planinarstva u Hrvatskoj«. Navedena objektivna je 1984./85., pa je već sada donesen program proslave. Proslava bi započela 1. svibnja 1984. tradicionalnim usponom na Klek, planinu ispod koje je nikla ideja o osnutku planinarske organizacije u Hrvatskoj 1874., a završila bi organizacijom pohoda »Tragom prvog izleta HPD« u Samoborskom gorju u mjesecu svibnju 1985. U program proslave uvršteno je i otvorenje alpinističkog muzeja u Ogulinu, održavanje svečane akademije, sletu PSH i PSJ, izložbe planinarske dokumentacije i fotografije, izdavanje planinarskih publikacija i dr. Na Konferenciji je razmatran i materijal »Osnove nove koncepcije razvoja fizičke kulture« na koje su članovi dali niz primjedbi. Osnovne primjedbe odnose se na privilegirano tretiranje vrhunskog sporta, dok su masovni sport i rekreacija zanemareni. U skladu sa statutarnim normama, izabran je novi predsjednik PSH u osobi mr. Željka Kašpara, dosadašnjeg člana Predsjedništva PSH i predsjednika Planinarskog saveza Zagreba, te predsjednika Komisije za zaštitu prirode PSH. (N. A.)

● 103. savjetovanje ZPP-a održano je 27. ožujka na Kuna-gori, a organiziralo ga je istoimeni društvo iz Pregrada. Podnijet je izvještaj o radu u prošloj godini (objavljen u NP br. 1-2/83) i finansijski izvještaj. U ovogodišnjem kalendaru akcija, koju je prihvaćen, predviđeno je, među ostalim, organiziranje škola za planinarski podmladak. Ove će se godine slet planinara Hrvatskog zagorja održati 12. lipnja na Ivančići, a priredit će ga PD »Ivančica« iz Ivance povodom proslave 85. obljetnice društva. U planu je još organiziranje Druge međunarodne izložbe fotografija u Iva-

ncu, koju će u listopadu organizirati tamošnja Foto-sekcija. Također je dogovoreno da se društva sjeverozapadne Hrvatske uključe u pripreme za proslavu 110. obljetnice planinarstva u Hrvatskoj koja će se obilježiti iduće godine. Na savjetovanju je izabran Milan Turkalj iz PD »LTA« iz Varaždina za novog predsjedavajućeg, a Prelazni pehar PSH za aktivnosti u prošloj godini dodijeljen je PD »Stubičan« iz Donje Stubice. Kako je zaključeno, iduće savjetovanje održat će se 26. lipnja na Kalniku, a organizirat će ga PD »Kalnik« iz Križevaca. (C. S.)

● Dan planinara Dalmacije. Ova manifestacija, koja bi trebala postati tradicionalna, održavala se u povodu rođendana druga Tita i Dana mladosti, 15. i 16. svibnja kod planinarskog doma »Orlovac« na podnožju planine Kamešnice, iza Sinja, u napuštenom selu Donja Korita. Ovo je bilo prvi put da se na dan planinara Dalmacije održava pod tim nazivom. Organizator susreta bilo je PD »Svilja« iz Sinja, a pokrovitelj Odbor planinarskih organizacija Dalmacije. Već u subotu okupila se glavnina planinara u šatarskom logoru koji je bio postavljen u blizini doma. U toku dana razmjerenjivanja su iskustva između članova planinarskih društava. Kao gosti stigla je veća grupa planinara iz BiH. Prehrana je bila organizirana vrlo dobro. Uvečer, kada se okupila većina planinara, zapaljena je logorska vatrica, uz količinu i pjesmu. Drugi dan ujutro započela je proslava. Sudjelovalo je 320 planinara. Na zboru je govorio predsjednik PSH mr. Željko Kašpar o značaju, ulozi i ciljevima planinarske organizacije. Nakon tog kolaone planinara krenule su na vrh Kamešnice i Konja (1849 m) po prekrasnom, toplim i sunčanom vremenu (4,5 sati uspona), a drugi na okolne bliže vrhove. Istovremeno započela su orijentacijska natjecanja u kojima je sudjelovalo osam grupa. Rok natjecanja bio je ograničen na tri sata. Svečanost i proglašenje pobednika u orijentaciji zaključeno je u 18 sati. PD »Svilja« iz Sinja, koje broji 200 članova, izvanredno je dobro organiziralo priredbu i treba mu odati priznanje. Društvo imade tzv. udarnu grupu entuzajasta, koji su sposobni organizirati svaku mani-

festaciju, pa su tako i prošle godine organizirali IV Slet planinara na Svilaji, kada su i odlikovani Zlatnim znakom PSH. (Mr. Željko Kašpar)

● Komemoracija Ante Bučanu u Splitu. Prigodom smrti Ante Bučana Skupština grada Splita organizirala je komemorativnu svečanost u Domu JNA gdje je odata posljednja počast Anti Bučanu i Nejciju Zaplotniku, nastradalima na Himalaji. Na komemoraciju se okupilo oko 800 planinara i gradana te predstavnici društveno-političkih organizacija grada, kao i predsjednici Skupštine grada Splita Anton Kovač. Posmrtno slovo uputili su predstavnici PSJ Aleš Kunaver, predsjednik PSH mr. Željko Kašpar, predstavnik PD »Mosor« Branko Buzančić i predsjednik MZ Mravinci. U znak trajnog sjećanja u Domu JNA bila je otvorena knjiga žalosti. Dopodne istog dana predsjednik Skupštine grada Splita i predsjednik Vijeća Mjesnih zajednica Splita primili su delegaciju u sastavu Aleš Kunaver, Željko Kašpar, Grešelj, Vinko Maroević, Milan Đekić i Ranko Božinović te im izrazili sućut u ime Skupštine grada. Tom prilikom razmijenjena su mišljenja između predstavnika PSJ i PSH i predsjednika, nakon čega se može zaključiti da predsjednik grada i njegovi suradnici imaju mnogo interesa za planinarsku organizaciju i voljni su u svakom pogledu i svakom prilikom pomoći njene akcije. (mr. Željko Kašpar)

● Pojedinačno natjecanje PD »Sljeme«. Ovogodišnju sezonu orijentacijskih natjecanja otvorilo je 3. travnja PD »Sljeme« iz Zagreba organizacijom pojedinačnog natjecanja u Vukomeričkim goricama. Nastupilo je 76 natjecatelja u sedam kategorija. U najjačoj, muškoj kategoriji pobednik je Ivan Marchiotti, član KOS »Maksimir«, dok su drugo i treće mjesto zauzeli Rade Gašparević, član PSD »Avala« iz Beograda, i Igor Čihoratić, član KOS »Maksimir«. Kod žena u najjačoj kategoriji pobijedila je Senka Gros, članica PD »Sljeme« iz Zagreba, a drugo i treće mjesto zauzele su Dunja Uročić, članica KOS »Maksimir«, i Vika Dolenc, članica PD »PTT« iz Ljubljane. (N. A.)

OBIŠLI PLANINARSKU TRANSVERZALU »PO PLANINAMA SR HRVATSKE«

320. Franjo Osojnik, »Zagreb-matica«
 321. Karlo Posarić, »Medvednica«, Zagreb
 322. Antun Petrečanić, »Dubovac«, Karlovac
 323. Ivan Pernar, »Dubovac«, Karlovac
 324. Senad Ekimović, »R. Končar«, Zagreb
 325. Silvio Smirnjak, »RIS«, Zagreb
 326. Sandra Smirnjak, »RIS«, Zagreb
 327. Branko Dolinar, »Ljubljana matica«
 328. Stanislav Vukelić, »Vihor«, Zagreb
 329. Dragica Šestak Smaić, »Sljeme«, Zagreb
 330. Zvonimir Bošković, »Željezničar«, Zagreb
 331. Božena Vrsalović, »Željezničar«, Zagreb
 332. Miroslav Filić, »Zagreb-matica«
 333. Duro Filipis, »Zagreb-matica«
 334. Ante Pavlić, »Kamenjak«, Rijeka
 335. Marija Jelačić, »Željezničar«, Zagreb
 336. Zlatan Ferencák, »Željezničar«, Zagreb
 337. Ladislav Janeš, »Sljeme«, Zagreb
 338. Josip Muha, »Zanatlija«, Osijek
 339. Olga Ladavac, »Zagreb-matica«
340. Ivo Majnarić, »Zagreb-matica«
 341. Hinko Poročnik, »Ilirska Bistrica«
 342. Arnold Pavlić, »Željezničar«
 343. Radovan Malić, »Grafičar«, Zagreb
 344. Branko Vujić, »Grafičar«, Zagreb
 345. Berta Cilenšek, »Zabukovica«
 346. Rado Cilenšek, »Zabukovica«
 347. Matija Kajtina, »Zabukovica«
 348. Pavla Kajtina, »Zabukovica«
 349. Mojca Ježovnik, »Zabukovica«
 350. Stefka Jordan, »Polzela«, Slovenija
 351. Božo Jordan, »Polzela«, Slovenija
 352. Srećko Čukl, »Zabukovica«, Griže
 353. Tomislav Car, »Zagreb-matica«
 354. Rudolf Sagovac, »Zagreb-matica«
 355. Roman Turk, »Aero Celje«
 356. Dragica Turk, »Aero Celje«
 357. Mojca Pavlić, »Željezničar«, Celje
 358. Alojz Valenta, »Medvednica«, Zagreb

● Kapelski planinarski put u 1982. Odbor KPP-a koji sačinjavaju predstavnici PD »Vihor« i »Rade Končar« na svojoj je sednici 16. prosinca 1982. usvojio izvještaj o radu. Odbor je uredno pratio svaku promjenu nastalu na putu (uništavanje smjerokaza, markacija pa i cijelih dijelova puta) nastalih redovnom sjećom suma i izgradnjom spletu novih šumskih cesta. Znalo je doći i do manjih oštećenja usputnih objekata, što je s uspjehom nadoknaden. U Viništu je uz simboličan zakup preuzeta kuća Anke Komadina nakon njene smrti. Nakon nekoliko radnih akcija s više od osamdeset sudionika, uređena je kao planinarsko sklonište. Tokom godine prošireno je i područje planinarskih posjeta na području Velike Kapele; izgrađena je nova dionica puta grebenom Bjelolasice čime je otklonjeno i posljednje ponavljanje planinarskog puta. Zbog velikog interesa za planinarski dnevnik – vodič po Kapelskom putu, u travnju je Odbor tiskao drugo izdanie te zanimljive knjižice autora Z. Gomzija i Z. Kanture. Planinarski put je dosad u potpunosti prešlo 738 posjetilaca od njegova osnutka (listopad 1979), od čega 206 samo tokom 1982. Tokom ove godine Odbor planira pojačati rad na markiranju drugih dijelova Velike Kapele kako bi se posjetiocima učinili dostupni i drugi, danas nepoznati, a jednako zanimljivi sadržaji, npr. Karlinske vode, Partizanski logor Bilo itd. (Krunoslav Milas)

● Spomen-područje Zumberak-Gorjanci. Na inicijativu Zajednice Spomen-područja »Zumberak – Gorjanci« i Turističkog saveza Zagreba održana su dva sastanka predstavnika općina, društveno-političkih, turističkih i planinarskih organizacija s području Zumberak-Gorjanci. Tema sastanka bila je »Turizam, kao značajan faktor privredno-društvenog razvoja nerazvijenog spomeničkog područja«. Na sastanicima je utvrđen zajednički dugoročni program i istaknut poseban doprinos planinarske organizacije na razvoju tog područja putem izgradnje i održavanja planinarskih objekata, puteva i transverzala, zaštite prirode te

organiziranja izleta i pohoda u to područje. (N. A.)

● Nagrada planine. PD »Kamenjak« iz Rijeke, organizator natjecanja »Osvajamo planinske vrhove za nagradu »planine«, izdalo je nova pravila prema kojima je povećan broj obaveznih vrhova koje planinari trebaju posjetiti kao što su Triglav, Titov vrh i dr. Za natjecatelje koji poseduju dnevnevi i već obilaze vrhove vrijede stara pravila do 30. lipnja 1983. g. (N. A.)

● Planinarski filmovi. Francuski institut u Zagrebu pripremio je ciklus projekcija planinarskih filmova u Zagrebu i to: 20. travnja planinarski filmovi po izboru posjetilaca 21. travnja film »Povijest planinarstva« (I. dio) uz komentar autora filma YVESA BALLU-JA voditelja odjela za sport i planinarstvo u Ministarstvu za sport i omladinu Francuske, 22. travnja film »Povijest planinarstva« (II. dio).

● Planinarski dom na Vodicama. PD »Dubovac« iz Karlovaca završilo je s prvim dijelom adaptacije planinarskog doma na Vodicama koji sada raspolaže sa 34 ležaja. Dom je od 1. travnja do 1. listopada otvoren subotom i nedjeljom, te preko državnih praznika, i kompletno opskrbljiv je ljetom i pićem. Po potrebi će biti otvoren i u drugo već više godina. Broj članova kreće u vrijeme, za što se radi dogovora društva trebaju obratiti na adresu PD »Dubovac« iz Karlovaca. (N. A.)

● Izgorjeli domovi na Prokoškom i u Foči. Zbog napažnje planinari u BiH izgubili su u požaru dom na Prokoškom jezeru, planinu Vranici, i dom iznad Foče. Planinari trebaju pri planiranju svojih pohoda računati s ovom činjenicom, kako im se ne bi dogodilo iznenadenje pri dolasku u planinu.

● Međunarodni planinarski miting. Na poziv mađarskog društva »Prijatelj prirode«, s kojim PSH održava dugogodišnje prijateljske odnose, delegacija PSH sudjelovala je na Međunarodnom planinarskom mitingu. Osim domaćina i delegacije PSH, na mitingu su sudjelovali i predstavnici planinarskih saveza iz ČSR i DDR. U okviru mitinga održano je i natjecanje u slobodnoj penjanju s čim su se prvi put usta surreli naši alpinisti. S obzirom na prvo sudjelovanje, predstavnik PSH Nino Kurtalj zauzeo je vrlo dobro sedmo mjesto. (N. A.)

dnom penjanju s čim su se prvi puta surreli naši alpinisti. S obzirom na prvo sudjelovanje, predstavnik PSH Nino Kurtalj zauzeo je vrlo dobro sedmo mjesto. (N. A.)

● PD »Rade Končar iz Zagreba održalo je 11. veljače 26. redovitu skupštinu navršivši time 29 godina svog postojanja. Skupština je pretresla trenutnu problematiku, usvojila novi statut i izabrala novi izvršni odbor. Prisutni su upoznati s radom u protekljoj godini, s posebnim osvrtom na rad doma na Bijelim stijenama o kojem PD »Rade Končar« uspješno vodi brigu već više godina. Broj članova kreće se oko šest stotina čime PD »Rade Končar« ulazi u red većih društava u okviru PSH. Novi izvršni odbor društva poseban je naglasak stavljen na proslavu 30-godišnjice sljedeće godine, a povodom koje društvo planira nekoliko većih izleta i drugih akcija. (KM)

● PD »Trakošćan« iz Lepoglave održalo je godišnju skupštinu na kojoj je analiziran rad u proteklom razdoblju i donijet program rada za ovu godinu. Osnovna je briga društva bila uređivanje planinarskog doma na Ravnoj gori, te okupljanje što više, pogotovo mladih, članova. Od 120 članova 70 je omladinaca. Organizirano je nekoliko izleta u obližnje gorje i u suradnji s izvidičima iz Ivance zimovanje na Ravnoj gori. Ovo godišnjim planom rada, uz nastavak radova na uređivanju doma na Ravnoj gori, predviđeno je daljnje povećanje broja članova, obilježavanje povijesnih datuma, organiziranje izleta, sudjelovanje na sletovima i drugim planinarskim akcijama, te organiziranje drugarskih susreta s planinarama iz obližnjih društava. (C. S.)

● PD PTT »Sljeme« iz Zagreba, uz brojno prisustvo članova, predstavnika ogranačaka matičnog društva i gostiju, među kojima je bio prisutan i Božidar Škerl, predsjednik PSJ, održalo je 5. ožujka u prostorijama Pošte 2 u Zagrebu redovitu 26. godišnju skupštinu. Podnešeni su izvještaji o radu društva i svih ogranačaka tokom proteklih dvije godine. Posebno su istaknute akcije vezane za proslavu tridesetgodišnjice društva 1980. godine. U čast te proslave

ANTE MARGETIĆ (1893—1983)

U Splitu je 30. ožujka u 91. godini života umro dojen splitskih planinara i dugogodišnji suradnik Naših planina, Ante Margetić. Rodio se 1. 1. 1893. u Sućuraju na Hvaru. Po zanimanju je bio poštanski službenik i radio je u Makarskoj i Splitu. Prijatelj je planinari s prof. U. Girometom. Od 1935. suradnik je Hrvatskog planinara. Prvi je poslijeratni predsjednik »Mosora« i njegov je počasni predsjednik, Velike su njegove zasluge za obnovu domova na Mosoru i Vidovom gori. Pružio je veliku podršku osnivanju Alpinističkog odjeljka i stanice GSS u Splitu. U 57. godini ispenjao je Bršljanov smjer u Kozjaku. Zahvaljujući njegovu lagalanju »Mosor« je prije proslavili svoje 50. godišnjice dobio reprezentativnu monografiju. Poslije 80. godine života više se posvetio pisanju. Naši ga čitaoci poznavaju po osebujnom stilu. Tema mu je, dakako, bila ljepota dalmatinskih planina. Posljednjih godina redovno je suradivao u NP. Na početku svog desetog desetljeća poslao nam je svoj posljednji prilog pod naslovom »Krnjezina klisura«. Nažalost nije dočekao njegovo objavljivanje. Margetićeva smrt velik jeubitak za našu planinarsku organizaciju. Njoj je posvetio sve svoje slobodno vrijeme. Pamtit ćemo ga i kao plodnog planinarskog pisca s gotovo 50 godina autorskog staža.

Zeljko Poljak

ve izašao je iz tiska i izbornik »30 godina rada PD PTT Sljeme«. U nizu akcija svakako treba istaći trideseti jubilarni Slet planinara PTT Jugoslavije održan u Gospiću 2. — 5. srpnja 1982. Sletu je prisustvovalo više od 400 sudionika. Održan je (9. — 12. rujna 1982.) i trideseti Partizanski marš planinara PTT Jugoslavije na trasi Pakleničkog planinarskog puta. Društvo je održalo i dvije planinarske škole kao i dva tečaja orijentacije. Posebno su istaknuti članovi Sekcije za orijentaciju koja se godinama dokazuje na takmičenjima orijentacije i dobrim rezultatima. Na skupštini je izabran i novi Izvršni odbor društva, te su podijeljene nagrade zaštitnim članovima. (Zeljko Bukša) ● **12. februar — tragom logoraša.** U spomen na bijeg rodoljuba iz zloglasnog logora na Crvenom krstу u Nišu održan je 20. po redu, jubilarni marš »Tragom logoraša 12. februara«. Organizatori: Opštinska konferencija Saveza izviđača Srbije i Opštinska konferencija SSOS — Niš. Program marša: postrojavanje brigada i bataljona, pozdravni govor i predaja zastave, polaganje vijenca, polazak brigada na marš, dolazak u selo Hum (podjela čajaa), dolazak u selo Cerje (podjela ručaka), ručak, dolazak u selo Kamenicu (podjela čajaa) i dolazak u Niš (Omladincko naselje »Ivo Lola — Ribar«) na završnu svečanost. Svi sudionici dobili su specijalni amblem, a bilo je oko 800 izviđača iz svih krajeva naše zemlje, omladinaca, radnih ljudi i pripadnika JNA. Sudjelovalo je i 70 planinara iz niških planinarskih društava »Kalač«, »Kamenički vis«, EI »Mladost« i »Zeleničar«. Napomenimo i to da je logor na Crvenom krstu kontrolna točka br. 1 novootvorene »Niške transverzale« od ukupno 13 koliko ih ima.

(Zoran Miletić)

● **PD »Kozjak« K. Sućurac organiziralo je tokom siječnja tri radne akcije na svom domu »Pu-**

talj« na Kozjaku. Radilo se na sastavljanju stolova i klupa za »staru salu«, montiranju stalaže za cipele i betoniranju cisterne za vodu. Akcijama se svaki vikend odazvalo oko 40 članova, tako da je radilo ukupno 120 članova. Nikome od članova nije bilo žao što su hladne ali i sunčane sječanjske dane vikenda provedli u radu. Međutim, na tome neće stati, jer su se vrijedni planinari »Kozjaka« već dogovorili za slijedeće akcije.

(D. Ivanišević)

● **Varaždinci na Kilimandžaru.** Pet članova PD »Ravna gora« iz Varaždina boravilo je od 1. do 18. siječnja u području Kilimandžara. Trojica od njih osvojili su vrh Uhuru Peak, visok 5895 m. Uspon su financirale radne organizacije iz Varaždina i sami sudionici pohoda. (N. A.)

● **PSD »Poštar« Novi Sad.** Skupština planinarsko smučarskog društva »Poštar« Novi Sad povjerila je mandat predsjednika u 1983. godini jednom od najaktivnijih zaljubljenika planina i prirode Borivoju Veljkoviću (31). Iako imali po godinama, Veljković ipak bilježi poduzi planinarski staž. U prošloj godini organizator je svih akcija koje je društvo samo ili u suradnji s drugim društvima organiziralo. Nosilac je skoro svih priznanja koja se pri tom dodjeljuju. Za 12 godina planinarenja prešao je oko 3000 kilometara. Ako se saberi nadmorske visine osvojenih vrhova, Veljković bi mogao reći da je deset puta osvajao najviši vrh na svijetu. Pored toga jedini je u društvu, a prvi u Novom Sadu, osvojio naziv »Planinar transverzalac« za 10 prednenih transverzala, među njima najduže, Slovenske od Maribora do Ankaranara, s pravom na značku III stepena i prigodni pečat. Istini za volju valja reći da je, zahvaljujući upravo njegovom uspjehu, novo-

sadsko društvo svrstanato među tri PTT planinarska društva u Jugoslaviji koja imaju članove takvog ranga aktivnosti. Pored toga Veljković je dobitnik druge numerirane značke partizanskog marša planinara PTT Jugoslavije, koja se dodjeljuje za 3 propješćena marša planinara PTT Jugoslavije.

(D. K.-i)

● **Memorijal 26 smrznutih partizana.** U subotu 19. veljače održan je tradicionalni planinarsko-skijski pohod koji svake godine organizira PSH od Jasenka preko Matić-poljane do Tuka. Na pohodu je sudjelovalo 200 planinara, skijaša, izviđača i pripadnika JNA iz Zagreba, Samobora, Osijeka, Karlovca, Ogulina, Delnice, Tršća, Ravne Gore i Rijeke. Vrijeme na pohodu bilo je sunčano i toplo, a na trasi je bilo preko 1,5 m snijega. Na spomenike palim partizanima na Matić-poljani položen je vijenac od borovih grana koji su sudionici ispleli na putu. (N. A.)

● **Dvije godine uspješnog rada PD »Novi Zagreb«.** U kinodvorani Građevinskog obrazovnog centra, istoj gdje je održana i osnovna skupština, održana je 16. 12. 1982. g. prva izborna skupština društva. Iscrpni izvještaji ukazali su detaljno na probleme s kojim se društvo suočavalo od osnivanja, ali i na postignute uspjehe. Najveći dio izvještaja bio je pregledno izložen na panoima, a naročitu pažnju privukli su grafički prikazi članstva i aktivnosti. Skupštini su prisustvovali i predstavnici PSH, PD Zagreb-Matica i Željezničar te MZ Šopot koji su izrazili iskreno zadovoljstvo s uspjesima što ih je društvo postiglo, naročito u propagiranju planinarstva na području Novog Zagreba. Kadrovni i prostorije bili su osnovni problemi društva u proteklom razdoblju. Od ionako malobrojnih stručnih kadrova i iskusnih planinara koji su osnovali društvo

Prvih dana travnja ove godine neumoljiva smrt je iz redova sarajevskih i bosansko-hercegovačkih planinara naglo i neočekivano otrgla Muharema Silajdžića. Iznenada je prestalo da kuca jedno veliko i veselo srce. Muhamet Silajdžić, Dedo — kako smo ga svi od milja zvali, višegodišnji poštanski radnik i dugogodišnji planinar, planinarski doajen, s kojim smo se svih ponosili, bio je najveseliji i najraspjevaniji planinar u Bosni i Hercegovini. Bio je darovit šeret i beskrajne vrednine. Zračio je optimizmom i vredinom, pa i u posljednjim danima života. Plijenio je šarmom. Osvajao je veselom pjesmom i muzikom, uz neveliku „hohnericu“, harmoniku „dugometaru“. Učio nas je da redimo i da se pazimo, volimo. Učio nas je da je planinarimo. Učio nas je da sviramo i pjevamo, da se zabavljamo i veselimo. Učio nas je da širimo bratstvo i jedinstvo, drugarstvo, ne samo među planinarkama, nego i svim ostalim našim građanima. To potvrđuju njegova mnogobrojna djela, filmske trake, radio emisije i druga djela. Sirok i dug njegov osamdesetogodišnji život bio je ispunjen radom, vrednim duhom, muzikom, pjesmom i skromnošću življenja. Mnogo je planinario, od ranih mladenačkih dana, pa do posljednjih dana svoga života. Obišao je dosta planina širom naše zemlje, pa i inozemne. Upoznao

je sijaset planinara u kojima je stekao veliki broj vječnih prijatelja i još više poštovalača.

U. Beširović

malo ih se moglo i htjelo zdušno prihvati teškog i odgovornog posla kakav je razvoj novog društva. U protekle dvije godine okupilo se, međutim, u društvu dovoljno mlađih ljudi, iskrenih poštovalača prirode i planinarskog društva, koji će nastaviti uspješan rad. I u novi izvršni odbor izabran je čak 15 članova sa željom da opterećenje pojedinca bude što manje a posao kvalitetniji. Unatoč susretljivosti i dobranamernosti onih čija prostorije koristimo ili smo koristili ipak još ne raspolažemo s adekvatnim prostorom u kojem bi se mogao razviti društveni život sa svim potrebnim sadržajima. U dvije godine upisalo se u društvo skoro 200 gradana, a mnogo više bilo ih je s nama na izletima i sastancima. U Novom Zagrebu živi ipak znatno više planinara, koji su organizirani u drugim planinarskim društвима. Dvije trećine naših članova pravi su »novaci«, novi članovi planinarske organizacije, a više od polovice članstva su obitelji. Ipak, iškustvo proteklog razdoblja nam govori da je stanovnike Novog Zagreba, te »betonske Trnoružice« teško probuditi, jer su to pretežno mlađe generacije koje su ili suviše pasivni potrošači fizičke kulture ili previše zaokupljeni stjecanjem materijalnih dobara a da bi poznali volje i naši vremena za nešto tako jednostavno i lijepo kao što je planinarenje. U dvije godine registrirano je čak 106 izleta na kojima je bilo skoro 2000 ljudi. Zašto su se ljudi u te dvije godine okupljali u našem društvu? Odakle ta masovnost na izletima? Zbog toga što su kao »novaci« nešto naučili u dvije odbrane planinarske škole, ili zbog mnogobrojnih popularnih predavanja, »Planinarski vještici« u kojima je izašlo mnoštvo vrlo korisnih i lijepih članaka, ili zbog vrlo marljive pismene i usmene propagande, suradnje s drugim planinarskim društвимa

ma, SUBNOR-om, SOFK-om, Savezom za sportsku rekreaciju »Partizan«, Ferijalnim savezom? Zbog svega toga pomalo, ali najviše zbog sadržaja i atmosfere naših izleta. Planinarstvo nije samo hodanje radi hodanja. U našem društvu svaki izlet treba osmislići sadržajem koji motivira, zborog kojeg se i napor i lako podnose. Ponekad su to prirodne atrakcije, ponekad povjesno-kulturni spomenici, ponekad neki atraktivni predjeli, ili vrh, ili sasvim običan cili s neuobičajenim pristupom. Ponekad izazov što ga pruža kretanje bez markacije prema karti i kompasu ili »za nosom«, ponekad i poneki »žig« — uglavnom, treba pustiti mašti na volju. Ako uz to pomazemo slabijima i vodimo računa o svakom pojedinom članu grupe, ako razvijamo humane i iskrene drugarske odnose, onda možemo reći da smo na pravom, jedinom putu koji novo i starozagrebačke »Trnoružice« može pridobiti u okrilju planinarstva. (Darko Mihelj)

• **PD »Željezničar« Zagreb.** Drugi dan Nove 1983. godine održan je tradicionalni pohod planinara-željezničara na Oštrec. Nekoliko na planinara uputila se po dubokom snijegu preko Plešivice do Okić-grada, te dalje prema Samoboru. 8. siječnja obišli smo Cesograd, Kunšperk, Sv. Goru ob Sotli i Klanjec. 15. i 16. siječnja obišli smo Zasavsku planinu: Sv. goru (Zasavsku), Janče, Čemšenišku planinu te Čebine. 22. siječnja imali smo susret s planinarama PD »Runolista« iz Sarajeva, te PD »Dubovac« iz Karlovca na Kalniku, da bi sutradan bila veća skupina na Medvednici, te svratili u Skijaški dom. 30. siječnja bili smo u akciji »U susret zdravlju« od Samobora do Oštresa, gdje je bilo oko tisuću sudionika. S Oštresa do Samobora vodili smo skupinu planinara iz Litije. 6. veljače posjetili smo

Kalvariju; bilo nas je 32, da smo se teško smjestili. Domaćini iz Karlovca bili su vrlo gostoljubivi a o tome je zapisano u »Karlovackom tjedniku«. Saznali smo da će ove godine biti otvorena planinarska staza od Duge Reze preko Vinice, Kozjače i Dubovca do Kalvarije. Potom smo pozvani da posjetimo Martinšćak nedaleko Karlovca. 13. veljače obišli smo Kunagoru, Vinagoru i Veliki Tabor. Tu smo se neplatinirano sreli s grupom planinara iz Novog Zagreba, koje je vodio dr Nenad Vadić. 19. i 20. veljače bili smo na XVIII pohodu na Stol zajedno s PD »Japetić« iz Samobora. Bilo je i planinara iz drugih društava Zagreba, ukupno preko stotinu. (Josip Sakoman)

• **Planinari u rafineriji naftne Rijeka** već deset godina djeluju kao planinarska sekcija PD »Kameđnjak«. Osnovana je 1973. nakon nekoliko propagandnih prikazivanja diapozitiva iz planinskih krajeva. Osnovana je u prirodi, na prvom izletu radnih ljudi Rafinerije, koji su prihvatali ideju da krenu u planinare. Mnogo je aktivnosti i akcija o tada provedeno. Listamo podatke o aktivnostima proteklih 1982. godine. Skoro svakog drugog vikenda neki planinarski pohod. U zimskim mjesecima tradicionalni su pohodi na snijeg u susjednoj Sloveniji i u uključenje u popularne »Bijele vikende« koje organizira maticno društvo. Sviibanj mjesec je mjesec vanredni aktivnosti. O svojim akcijama planinarska sekcija INA-Rafinerija naftne Rijeka, daje objave u tjedniku »INA« i u mješeniku svoje radne organizacije. Punu podršku u svom radu imaju i od OSIZ-a za odmor i rekreaciju koji djeluje u ovom velikom riječkom kolektivu. (V. S.)

• **PD »Cusine« u Jajcu** održalo je 12. marta izvještajnu konferenciju koju je iskoristilo i za neke izmjene i dopune u Predsjedništvu. Na istoj je dogovo-

ZAHVALUJUJEMO ZA POMOĆ »NAŠIM PLANINAMA«

Dragan Zupan — Hilda BRD	Drago Šefer — Makarska
Dr Borislav Aleraj — Zagreb	Milan Cilenšek — Maribor
Željko Bišćan — Zagreb	Miroslav Benčina — Osijek
Bogomil Nadu — Zagreb	Ivica Valentešković — Osijek
Slavo Brezovečki — Zagreb	Frida Filipović — Pakrac
Ivan Crnjak — Zagreb	Helena Svečnjak — Pakrac
Edo Glas — Zagreb	Slavko Pušara — Pazarić
Ante Grgić — Zagreb	Jasmin Kahrić — Pucarevo
Dr Andela Horvat — Zagreb	Davorin Fischer — Rijeka
Ivo Jelušić — Zagreb	Marko Pavlić — Rijeka
Stjepan Jurišić — Zagreb	Darko Bišćan — Samobor
Nevenka Juratovac — Zagreb	Zlata Halmi-Stanić — Samobor
Stjepan Kadoić — Zagreb	Janko Tandarić — Samobor
Ksenija Klikić — Zagreb	Beširović Uzeir — Sarajevo
Boško Mrtan — Zagreb	Dr Esad Hrasnica — Sarajevo
Vesna Pintar — Zagreb	Ing. Viktor Kralik — Sarajevo
Marija Puškarić — Zagreb	Drago Maltarić — Sarajevo
Zlatko Sajko — Zagreb	Dušan Vrzić — Sarajevo
Zlatko Sinkovski — Zagreb	Stjepan Safundić — Sibinj
Antun Stare — Zagreb	Ladislav Breko — Sinj
Vilim Veselko — Zagreb	Boris Buljan — Sinj
Dubravka Zoričić — Zagreb	Ana Borčić — Split
Mijo Kohanić — Bačka Palanka	Boris Bezić — Split
Hinko Briščik — Beograd	Zvonimir Fridrich — Sl. Požega
Dušan Vuličević — Beograd	Duro Dokmanović — Sl. Požega
Andelko Kovačić — Bihac	Dragan Jovanović — Split
Radivoje Miličević — Cačak	Idea Ligutić — Split
Sofija Avdić — Doboj	Leo Popović — Split
Đuro Savić — D. Stubica	Blagoje Ristić — Split
Prof. Andre Benković — Gospić	Hidajet Grabus — Travnik
Dane Surla — Gospić	Edo Pavlović — Tuzla
Dođran Uglešić — Kaštel Kambelovac	Zlatko Smerke — Vidovac
Joško Berket — Kaštel Kambelovac	Milovan Borojević — Zadar
Bruno Bakotić — Kaštel Kambelovac	Rudi Gombić — Zadar
Krešimir Jambrek — Križevci	Juraj Kranjec — Zadar
Gordana Bogojević — Makarska	Stanislava Sandić — Zenica
Borut Kurtović — Makarska	Šefika Werle — Zagreb

reno da se do početka školske godine izvrše sve pripreme za organizaciju planinarske škole. Dana 19. 03. skupina članova je izvela turu Jajce — Ranča planina — Vlašić — Travnik. Dan kasnije je izveden masovni izlet s nazivom »U susret proljeću«, za planinare, građanstvo i radne ljudi.

• Memorijal »26 smrznutih partizana« započeo je ove godine 19. veljače u Mrkoplju pred Radničkim domom. Nakon komemoracije formirana je kolona planinara i pripadnika JNA u Tuku, koja je preko Matić poljane krenula po snijegu u Jasenak. Mars je vodio planinar Milan Ivić-Hari. Na svečanoj akademiji u Mrkoplju je Antun Snajder, predsjednik organizacijskog odbora, uručio, među ostalim, plaketu Planinarskom društvu PTT »Učka« iz Rijeke. (Boris Bođević)

• Pljuskara na Dilj gori. Na Dilj-gori postoji staro omiljeno izletište Pljuskara, koja je udaljena od planinarskog doma dva sata hoda. Radi lakšeg pristupa postavljena je markacija, koja vodi od doma na Brodskom brdu, na bilo Sv. Petke. Od raskrižja put vodi u zapadnom smjeru prema antene, lagano se spušta i uspinje pored dva bora, te se ponovo spušta do raskrižja i zad-

nih kuća. Tu s puta skrećemo na stazu u sjeverozapadnom smjeru. Za desetak minuta staza ponovo izbjiga na put kojim produlimo, a kod ponovnog uspona skrećemo na stazu; na kraju uspona nastavljamo do raskrižja. Tu se put odvaja za jezero Petnju, jedan sat hoda u zapadnom smjeru. Naš put nastavlja u sjevernom smjeru, od putokazza za sat i po hoda. Markacija dalje nastavlja putem sve do ostatka hrastove šume, pa kroz mladu šumu do podnožja Visoke gradine. Tu postoji izvor koji je označen. Na pola puta po Visokoj gradini put nam presijeca put koji dolazi iz sela Glogovice, a mi se orijentiramo prema postavljenim putokazima. Na tome mjestu nalazi se manja skupina crnogorice, a dalje se nastavlja bjelogorica. Od toga mjeseta za sat hoda dolazimo do raskrižja; staza se lijevo odvaja za Pljuskaru i za deset minuta opet dolazimo do skupine crnogorice gdje se u zapadnom pravcu ispod šumice nalazi kamenolom i lijep vidik. Pogled će nam zastati kod kapelice Sv. Petra. Mi se desno stazom lagano spustimo do same Pljuskare. Ako pređemo potočić i krenemo lijevo kojih sto metara, doći ćemo do manje pećine. Ako krenemo desno, uzvodno će-

mo doći do izvora u narodu zvanog Mokra pećina. To je jedinstven kanjon u Dilj-gori, okružen stijenama preko kojih silazi potočić i tvori dva manja vodopada: Veliku i Malu Pljuskaru. Markacija je izveo, putokazne tabele izradio i postavio Dražen Smoljan.

• »Dan žena« na Moslavackoj gori. U povodu 8. marta, međunarodnog dana žena, Sekcija društvenih izleta PD »Zagreb-Matica« organizirala je izlet na Moslavacku goru. Grupu od 50 planinara dočekali su predstavnici PD »Moslavina« iz Ludine i zajedno krenuli kroz Moslavacku goru. Put je vodio preko razvalina Košuta grada i Jelengrada na Kaluderov grob, zatim na najviši vrh Humku (488 m), gdje se nalazi spomenik-piramida moslavackim partizanima. U nastavku puta planinari su posjetili razvaline Garić grada. Nakon šest sati hoda po moslavackim šumama planinari su se spustili u Podgarić, partizansko-ustaničko mjesto, nad kojim dominira imponantan spomenik revoluciji kipara Dušana Džamonje. Tako su planinari »Zagreb-Matica« lijevim izletom i zajedničkim ručkom u Motelu »Podgarić«, uz stručak cvjeća svakoj planinarki, svećeno obilježili »Dan žena«.

(Irena Pučar)

NAŠA NOVA IZDANJA

»PLANINARSKI DNEVNIK«

Lijep je planinarski običaj nositi sa sobom na izlete bilježnicu u koju vlasnik bilježi zanimljive detalje s pohoda. Neki vole da se u dnevnik upisuju vlasto-ručnim potpisom i njegovi drugovi, netko pak u dnevnik umeće lijepi cvjetak, ulijepi voznu kartu ili ulaznicu, a naknadno i fotografiju s izleta. Dakako da se u dnevnik utiskuju i planinarski štambilji. Takav dnevnik ostaje draga i trajna uspomena. Ima planinara koji dnevnik vode mnogo godina i, kada vrijeme ne dopušta odlazak na izlet, s uživanjem prelistavaju stare dnevnike pripjećajući se lijepih dana. U namjeri da pomogne njegovanje ovog lijepog planinarskog običaja PSH je odlučio da planinarama pruži svezak prikladnog formata, u plastičnom ovitku, koji će i estetskom stranom privući pažnju. To je knjižica džepnog formata koja sadrži stotinjak praznih stranica, a na prva dva arka (32 stranice) tiskani su kratki prilozi koji mogu zanimati svakoga planinara. Među ostalim, tu je podsjetnik što valja ponijeti na izlet, kako se pruža prva pomoć, što valja učiniti u slučaju nezgode, adresar planinarskih društava, kodeks planinarske etike, popis planinarskih kuća u SR Hrvatskoj s osnovnim podacima o prilazu, tabelarni prikaz najviših planina u nas i u svijetu, popis naših najdužih špilja i najdubljih jama, zaštita prirode, prognoza vremena itd. Cijena Dnevnika je 100 dinara.

»VODIČ KROZ UREĐENE ŠPILJE HRVATSKE«

Specifičnost naših planina je obilje speleoloških objekata, a specifičnost našega planinarstva je speleološka djelatnost. Planine nisu lijepe samo na svojoj površini, njihovo podzemlje obiluje bogatstvom oblika. No, ulazak u podzemlje zahtijeva određenu sposobljenost, jer tu postoje brojne objektivne opasnosti. Zbog toga su obični planinari prikraćeni za jedan atraktivn oblik planinarenja. No, u Hrvatskoj ima desetak špilja koje su uređene za posjet. Neke od njih su elektrificirane, a posjetioce redovito prati vodič koji ga upozorava na zanimljive detalje. Ing. Vlado Božić, dugogodišnji pročelnik naše Komisije za speleologiju, napisao je speleološki vodič, prvi u našoj stručnoj literaturi, koji obuhvaća svih deset turistički uređenih špilja u Hrvatskoj. Opis svake od njih sadrži prilaz, trajanje posjeta, način rasvjete, glavne značajke, gdje se nalazi ključ, geografsku skicu, literaturu i nekoliko fotografija. U općem, uvednom dijelu, je pregledna karta i popis poluuređenih i neuređenih ali posjećivanih špilja, a na kraju je popis speleoloških organizacija i biblioteka u Hrvatskoj. Vodič je broširan, ima 32 stranice i ovitak u koloru. Košta 100 dinara.

»KARTA SJEVERNOG I SREDnjEG VELEBITA«

Prošle smo godine objavili višebojnu planinarsko-turističku specijalku južnog Velebita u mjerilu 1:50.000 s nizom detaljnih karata na njezinoj poleđini 1:20.000. Autor joj je bio inž. Zlatko Smerke. Budući da je karta među planinarama vrlo dobro primljena, odlučili smo da u istoj tehnici publiciramo i kartu sjevernog i srednjeg Velebita te da tako kartografski potpuno pokrijemo tu našu najljepšu i najveću planinu. Radi praktičnosti u njoj su sve planinarske staze i svi planinarski zanimljivi detalji tiskani crvenom bojom, što joj daje osobitu upotrebljivost. Cijena joj je 200 dinara. Imamo na zalihi još karata južnog Velebita, po cijeni od 150 dinara.

KAKO NABAVITI GORNJA IZDANJA

Zagrepčani ih mogu kupiti u poslovnicu PSH, Kozarčeva 22, od 8 do 14 sati, i u Knjižari »Gustav Krklec«, u pothodniku Glavnog kolodvora, a planinari izvan Zagreba mogu ih naručiti pismom ili telefonom (041-448-774), pa će im biti dostavljena poštom uz otkupninu (pouzećem). Kao i za ostala naša izdanja, za količinu od najmanje 5 primjeraka po jednoj ediciji, odobrava se popust od 20%.

